

Institutul
European
din România

Tinerii și schimbările climatice: politici și măsuri de răspuns la nivel european

Andrada ISTRATE (coordonator)
Alexandra CIOCĂNEL

STUDII DE
STRATEGIE
ȘI POLITICI

SPOS 2022

NR. 3

Studii de Strategie și Politici SPOS 2022

Studiul nr. 3

Tinerii și schimbările climatice: politici și măsuri de răspuns la nivel european

Autori:

Andrada ISTRATE (coordonator)

Alexandra CIOCĂNEL

BUCUREȘTI

2023

Coordonator de proiect din partea Institutului European din România: **Eliza VAȘ**

© Institutul European din România, 2023

Bd. Regina Elisabeta 7-9

Sector 3, București

www.iер.gov.ro

ISBN online: 978-606-8202-73-0

Studiul exprimă opinia autorilor și nu reprezintă poziția Institutului European din România.

Despre autori

Andrada Istrate are un doctorat în sociologie acordat de Universitatea din București și EHESS, Paris. Cercetările sale anterioare examinează istoria recentă a fraudei financiare în România postsocialistă. A fost implicată în mai multe proiecte de cercetare care se ocupă de marginalitate și precaritate: deținuți și foști deținuți; persoane cu dizabilități; femei și bărbați care trăiesc din ajutoare sociale; jucători și dependenți; imigranți și agricultori de subzistență. În 2018, a făcut parte din echipa de cercetare coordonată de prof. Cristina Brădățan “Governing the commons: climate change, irrigations, and cooperation in southern rural Romanian communities”, cercetare axată pe investigarea cunoașterii fermierilor din România asupra schimbărilor climatice. În prezent, este implicată în cercetări privind criminalitatea și delincvența în România contemporană, concentrându-se pe modul în care politicile de reintegrare (sau lipsa acestora) determină traiectoriile foștilor deținuți.

Alexandra Ciocănel este cercetător asociat în cadrul Universității din York și Universității din București. Activitatea sa curentă de cercetare explorează modul în care accesul la locuire este mediat de folosirea de noi tehnologii digitale, respectiv felul în care social media influențează percepțiile schimbărilor climatice, cu accent pe construirea socială a formelor de scepticism climatic. Alexandra are o diplomă de doctorat în sociologie (Universitatea din București, 2019) și a susținut teza de doctorat în antropologie (Universitatea din Manchester, 2022). Deține, de asemenea, și o vastă experiență de cercetare non-academică, lucrând pentru ONG-uri, instituții publice și mediul de afaceri în proiecte ce au vizat percepții ale sustenabilității, practici de consum energetic, forme de cetățenie activă și implicare publică.

About the authors

Andrada Istrate holds a PhD in sociology from the University of Bucharest and EHESS, Paris. Her previous work investigates the recent history of financial fraud in post-socialist Romania. She was involved in several research projects dealing with marginality and precarity: prisoners and former prisoners; people with disabilities; women and men living off social welfare; gamblers and addicts; immigrants and subsistence farmers. In 2018, she was part of the research team coordinated by Prof. Cristina Brădăţan "Governing the commons: climate change, irrigations, and cooperation in southern rural Romanian communities", research focused on investigating Romanian farmers' knowledge of climate change. Currently, she is involved in research on crime and delinquency in contemporary Romania, focusing on how re-entry policies (or lack thereof) determine ex-prisoners' trajectories.

Alexandra Ciocănel is a research associate at the University of York and the University of Bucharest. Her current research explores how access to housing is mediated by new digital technologies and how social media influences perceptions of climate change, focusing on the social construction of forms of climate scepticism. Alexandra holds a PhD in Sociology (University of Bucharest, 2019) and Anthropology (University of Manchester, 2022). She also has extensive non-academic research experience, working for NGOs, public institutions and business on projects about perceptions of sustainability, energy consumption practices, forms of active citizenship and public engagement.

Cuprins

<i>Sinteza studiului</i>	7
<i>Executive summary</i>	13
<i>Introducere</i>	18
Structura studiului	19
Contextul și încadrarea studiului	21
Metodologie	25
<i>Capitolul 1. Atitudini și comportamente ale tinerilor privind schimbările climatice</i>	29
Gradul de preocupare privind schimbările climatice și mediul	30
România	31
Sentiment de responsabilizare	33
Tinerii și practici de consum curente	34
1. Consumul de energie în mediul rezidențial	35
2. Transport	37
3. Alimentație	39
4. Îmbrăcăminte și modă	40
Consum de media	41
Educația pentru dezvoltare durabilă și educația privind schimbările climatice	44
<i>Capitolul 2. Tinerii și politicile publice UE privind schimbările climatice</i>	53
Percepții generale privind tranziția verde și Pactul verde european	54
România	56
Atitudini în privința politicilor energetice UE	59
Atitudini în privința politicilor de transport	62
Educație și locuri de muncă verzi	63
<i>Capitolul 3. Participare civică și implicarea tinerilor în politici publice</i>	65
Politici publice privind tinerii	65
Forme de participare civică și cetățenie activă ale tinerilor	65
Activismul de mediu și organizațiile de tineret	67
Implicarea tinerilor în politicile privind schimbările climatice	71
<i>Capitolul 4. Recomandări</i>	74
Implicarea tinerilor în procesul decizional al politicilor publice privind schimbările climatice	74
Consolidarea educației privind schimbările climatice	81
Echitate socială	83
Recomandări din partea tinerilor	85
Educație	85

Consum sustenabil.....	87
Concluzii.....	89
Bibliografie.....	91
Anexe.....	99
Grafice.....	99

Lista tabelelor

Tabel 1: Recomandări ale cetățenilor pentru politicile privind schimbările climatice și mediul din cadrul Conferinței privind viitorul Europei	22
Tabel 2: În ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații?	55

Lista figurilor

Figura 1. O imagine de ansamblu asupra generațiilor.....	29
Figura 2: Recomandarea Consiliului privind învățarea pentru durabilitatea mediului	46
Figura 3: Modelul de competențe propus de Administrația Prezidențială în ceea ce privește educația privind schimbările climatice în învățământul preuniversitar	49

Sinteza studiului

Studiul de față examinează rolul actual și potențial al tinerilor în politicile europene privind schimbările climatice. Chiar dacă generațiile tinere sunt cele care vor fi cele mai afectate de schimbările climatice, precum și de măsurile de combatere și adaptare, corpul științific despre percepțiile, atitudinile și comportamentele tinerilor privind schimbările climatice este încă la nivel incipient, cel puțin în Europa. Această lacună a literaturii de specialitate este cu atât mai marcantă dacă luăm în considerare protestele globale privind clima, ai căror actori principali au fost tinerii.

Începând cu 2018, tinerii din întreaga lume s-au angajat în activități de protest cu scopul de a spori măsurile de atenuare a schimbărilor climatice. Cea mai proeminentă mișcare a tinerilor este cea inițiată de tânăra de origine suedeză Greta Thunberg. La 15 ani, ea a început seria de proteste școlare pentru climă care a avut ca scop somarea guvernului suedez de a-și respecta țintele de reducere de emisii de dioxid de carbon, asumate prin Acordul de la Paris. Mișcarea a luat amploare, tot mai mulți elevi alăturându-se protestelor pentru climă, iar în 15 martie 2019, mai mult de un milion de elevi au protestat pentru a atrage atenția asupra schimbărilor climatice. Protestele globale pentru climă au mobilizat peste șase milioane de oameni. În contextul declarării anului 2022 drept An european al tineretului, precum și al angajamentelor asumate prin Acordul de Paris și Pactul verde european, acest studiu analizează atitudinile tinerilor din Uniunea Europeană, în general și România, în particular, cu privire la subiectul schimbărilor climatice. Urmărim felul în care înțelegerea tinerilor asupra schimbărilor climatice produce efecte în felul în care ei consumă și trăiesc.

Acest demers are la bază următoarele **obiective**:

1. Investigarea atitudinilor/mentalităților tinerilor din Uniunea Europeană cu privire la subiectul schimbărilor climatice, respectiv a înțelegerii actuale privind consumul și nivelul de trai;
2. Identificarea opiniei tinerilor privind eficiența/eficacitatea politicilor europene din domeniul schimbărilor climatice și determinarea gradului în care tinerii conștientizează efectele economice și sociale, inclusiv asupra lor, ale diverselor măsuri propuse pentru combaterea schimbărilor climatice;
3. Propunerea de recomandări și măsuri în vederea creșterii nivelului de implicare a tinerilor în modelarea și actualizarea politicilor europene în domeniul schimbărilor climatice;
4. Identificarea de măsuri și recomandări din partea tinerilor cu privire la schimbările climatice, cu asigurarea unor condiții de continuitate a aprovizionării cu energie și materii prime și de suportabilitate a consecințelor.

Pentru a îndeplini aceste obiective, studiul aduce împreună o recenzie a literaturii academice și a literaturii gri, o analiză a datelor secundare, rezultată din mai multe sondaje realizate la nivel european (Eurobarometre), precum și date primare rezultate din focus-grupuri și interviuri. Am luat în considerare sondaje cât mai recente, care raportează asupra unor cercetări realizate în perioada 2019-2022. De asemenea, am inclus date despre probleme relevante pentru tineri, interesul pentru probleme de mediu, acțiuni concrete pentru a combate schimbările climatice, felul în care tinerii își percep rolul în Uniunea Europeană, responsabilitatea asupra combaterii schimbărilor climatice, cunoașterea angajamentelor pentru Pactul verde european, politica energetică și măsurile care ar trebui tratate cu prioritate. Pentru a avea o înțelegere asupra contextului național, am tratat comparativ datele existente la nivelul Uniunii Europene (UE) cu cele despre România. Analiza a fost structurată pe grupe de vârstă (tineri cu vârste cuprinse între 15-24 și 25-34 de ani).

Mai apoi, echipa de cercetare a realizat o consultare sistematică a literaturii academice și gri (documente și rapoarte elaborate de instituții publice și organizații neguvernamentale). Principalul criteriu de incluziune pentru literatură a fost legat de anul de publicare a studiilor. Astfel, am inclus în acest studiu literatură publicată între anii 2018 și 2022, perioadă extrem de relevantă pentru a înțelege poziționarea tinerilor cu privire la mediu și schimbări climatice. Așa cum menționam anterior, în 2018, debutează protestele tinerilor pentru mediu, prin grevele școlare inițiate de Greta Thunberg. Preocuparea pentru schimbările climatice, deja articulată prin Acordul de la Paris și Grupul interguvernamental privind schimbările climatice (IPCC), capătă dimensiuni globale prin implicarea tinerilor.

Mai mult, manifestațiile globale ale tinerilor pun pe agenda publică schimbările climatice ca rezultat direct al acțiunilor individuale. Perioada 2018-2022 a fost marcată în literatură de efectul Thunberg (Baiardi și Morana, 2021), care poate explica schimbarea considerabilă a atitudinilor față de mediu în Europa. Această alegere are câteva avantaje întrucât surprinde nu doar implicarea crescută a tinerilor, ci și felul în care aceștia se poziționează față de noile reglementări europene și angajamente politice care vizează schimbările climatice, în particular Pactul verde european (2019), inițiativa Comisiei Europene „Pregătiți pentru 55” (2021), precum și angajamente naționale, cum e Raportul Administrației Prezidențiale despre Educația privind schimbările climatice și mediul în școli sustenabile (2022). În același timp, perioada aleasă surprinde impactul pandemiei de COVID-19 asupra prioritizării schimbărilor climatice.

Următorul criteriu de incluziune a literaturii a fost publicarea acesteia în baze de date indexate, și care au trecut printr-un proces de *peer review*, criteriu care a asigurat calitatea studiilor incluse. Rezultatele au fost distribuite pe țări și regiuni, prioritizându-se țările din Uniunea Europeană. Articolele din țări non-UE au fost incluse doar dacă au avut mai mult de 100 de citări sau dacă au oferit elemente de noutate în comparație cu cele privind țările UE. Articolele incluse în analiză au fost grupate tematic urmărindu-se: percepții, atitudini și comportamente ale tinerilor privind schimbările climatice; atitudini și moduri de evaluare ale politicilor publice privind schimbările climatice; moduri de implicare a acestora în decizii publice; activism al tinerilor privind schimbările climatice; educația tinerilor privind schimbările climatice.

Marea majoritate a studiilor incluse este publicată în limba engleză. Căutarea a identificat un număr relativ redus de studii care vizează tinerii din România (Todor et al., 2021; Todor, 2021; Salvați Copiii, 2021), lucru care poate demonstra preocuparea încă incipientă pentru mediu și schimbările climatice în mediul academic și nonguvernamental din România.

În final, dat fiind numărul relativ redus de studii care vizează tinerii din România, am realizat o cercetare empirică de tip calitativ. Cercetarea a constat în discuții de grup cu experți (reprezentanți ai unor asociații de mediu și de tineret) și o serie de interviuri cu tineri cu vârste între 15 și 34 de ani. Pe lângă aceste discuții, am beneficiat de sugestiile unor experți în domeniul tineretului și schimbărilor climatice, ocazionate de atelierul organizat de Institutul European din România în luna octombrie, 2022.

Acest studiu este **structurat în patru capitole**. După capitolul introductiv care setează încadrarea, obiectivele și metodologia studiului, capitolul 1, *Atitudini și comportamente ale tinerilor privind schimbările climatice*, examinează percepția tinerilor asupra schimbărilor climatice. Capitolul debutează cu o descriere a generațiilor X și Z, adică tinerii cu vârste între 14 și 24 de ani (generația Z) și cei cu vârste între 25 și 34 (ultima decadă din generația X sau generația milenară). Astfel, literatura descrie aceste două generații ca fiind socializate în era digitală, fluente în folosirea tehnologiei și social media, foarte alfabetizate digital, inclusiv datorită închiderii școlilor și a tranziției la învățământul online pe perioada pandemiei de COVID-19. Mai mult, tinerii sunt descriși ca fiind mai realiști decât generațiile

anterioare, dar și mai circumspecți cu privire la politicieni, corporații și media, dar și mai atenți la responsabilitate socială, prioritizând egalitatea de gen, diversitatea și incluziunea. În același timp, aceste generații sunt cele mai diverse din punct de vedere al originii, cele mai educate, dar și generațiile cel mai expuse riscului de sărăcie. Preocuparea pentru mediu și schimbare climatică este observabilă la nivel global și european. Barometrele publicate în ultimi ani arată că tinerii prioritizează schimbările climatice ca problemă globală, în special tinerii cu educație superioară (EYE, 2021). Pentru cei mai mulți, mediul și schimbările climatice constituie preocupări majore chiar în fața șomajului și lipsei locurilor de muncă (Eurobarometru Flash, 2021).

În continuare, capitolul își propune să surprindă și dacă tinerii se simt responsabili de combaterea schimbărilor climatice. La nivelul UE, schimbările climatice au fost recunoscute ca fiind cea mai gravă problemă cu care se confruntă omenirea. În particular pentru tinerii cu vârste între 15-24, problema schimbărilor climatice este extrem de importantă. În același timp, variabile socio-demografice precum un nivel de educație și de venituri mai ridicat, apartenența la clasa de mijloc, sau ocupația de manager și student joacă un rol important în a colora aceste percepții, relevând importanța unei abordări intersecționale a înțelegerii atitudinilor privind schimbările climatice. Mai mult, această percepție este ușor diferită între țările din Europa, printre tinerii din România situația economică, problemele de sănătate din cauza poluării, respectiv deteriorarea naturii fiind recunoscute ca probleme mai importante decât lupta împotriva schimbărilor climatice. În cazul României se conturează astfel o preocupare mai mare în privința problemelor economice, iar schimbările climatice sunt văzute ca o componentă a unei problematici mai generale privind mediul.

Datele arată că în ciuda unui grad destul de ridicat de preocupare în rândul tinerilor acest lucru nu este completat și de acțiuni concrete pentru atenuarea efectelor și/sau combaterea schimbărilor climatice. La nivelul UE, deși grupa de vârstă 15-24 ani se declară ca fiind cea mai preocupată când vine vorba de acțiuni întreprinse, aceasta nu diferă semnificativ față de grupa de vârstă 65+. În primul rând, această atitudine poate fi asociată și modului în care responsabilitatea pentru combaterea schimbărilor climatice este înțeleasă. Deși există o tendință de recunoaștere a contribuției personale ca fiind importantă, tinerii văd sectorul de afaceri și guvernele ca actori cu responsabilitate crescută, sugerând o nevoie de reglementări, standarde și acțiuni din partea celor care sunt recunoscuți ca fiind cei mai mari emițători de emisii de gaze. În special în cazul României am identificat o astfel de percepție, tinerii considerând prea mici pașii pe care îi pot face la nivel individual. În al doilea rând, acțiunile ce se pot adopta la nivel individual pentru combaterea schimbărilor climatice presupun transformări ale stilului de viață ce fie sunt în acest moment destul de costisitoare, fie inaccesibile, fie presupun schimbări mult prea radicale. În acest sens, am analizat atitudinile tinerilor privind consumul de energie în mediul rezidențial, transportul, alimentația, îmbrăcămintea și moda. Datele reflectă o disponibilitate de a adopta moduri mai sustenabile de consum, dar doar dacă acestea sunt accesibile financiar și asigură nivelul de confort actual al standardelor de consum.

Capitolul continuă prin a expune doi factori importanți în modelarea percepției tinerilor, și anume consumul de media și educația. Datele existente arată că la nivelul UE principalele trei surse de informare privind mediul sunt internetul, știrile la televizor și social media, în timp ce în România familia, prietenii, vecinii sau colegii par să joace un rol mai important decât social media. În același timp, se remarcă o atitudine de suspiciune privind presa, care se extinde și asupra informației care circulă pe internet, tinerii fiind conștienți de fenomenul dezinformării și al știrilor false, simțindu-se uneori copleșiți de lipsa unor resurse credibile. În acest context, nu este de mirare că printre recomandările cetățenilor din cadrul Conferinței pentru viitorul Europei crearea unor surse credibile de informare a reprezentat o cerere constantă, instituțiile UE fiind privite ca o sursă de încredere. Cu toate acestea, este important

și cum circulă astfel de informații și cum sunt înțelese de tineri. Cercetarea calitativă din cadrul acestui studiu sugerează că deși tinerii sunt expuși în mediul lor informațional unor surse de încredere, lectura acestora este de multe ori superficială, conținutul neavând un impact profund, multe dintre aspectele tehnice ale fenomenului schimbărilor climatice respectiv măsurile de combatere a acestora fiind mai greu de înțeles. Acest lucru sugerează nevoia de expunere constantă la astfel de mesaje și într-un limbaj ușor de înțeles și accesibil și relevă deficiențe importante ale educației pentru mediu. Dincolo de faptul că în anumite contexte naționale educația pentru mediu este insuficient implementată în școli, este nevoie și de mai multe programe care să urmeze principiile învățării participative ce pune accentul pe colaborare și experimentare.

Dacă în primul capitol discutăm aspecte mai generale ale modului în care tinerii înțeleg și se raportează la schimbările climatice, în cel de-al doilea capitol, *Tinerii și politicile publice UE privind schimbările climatice*, analizăm percepții ale principiilor ce stau la baza politicilor publice UE privind schimbările climatice. Datele demonstrează că în prezent există un sprijin public majoritar din partea tinerilor pentru principiile tranziției verzi, promovate prin Pactul verde european, și pentru obiectivul atingerii neutralității climatice până în 2050. Tinerii sunt de acord atât cu implementarea unor moduri mai eficiente și sustenabile de producere și consum de energie și transport precum și cu crearea mai multor locuri de muncă verzi și educație în acest sens. În același timp, există un acord generalizat privind echitatea socială ca principiu ce ar trebui să ghideze măsurile politice luate în cadrul tranziției verzi, sugerând faptul că agenda ecologică și agenda socială trebuie aliniate într-un mod just în cadrul tranziției verzi. Deși măsurile UE prevăd acest principiu, este important de menționat că atât la nivelul UE, cât mai ales la nivel național disponibilitatea cetățenilor de a plăti pentru tranziția verde este extrem de redusă. În special în contextul economic actual, tinerii, ca și majoritatea populației, nu se percep ca având disponibilitatea financiară de a plăti mai mult pentru costurile de energie sau transport, aceștia rezonând mai degrabă cu principul accesibilității financiare pentru toți și, în special, pentru gospodăriile defavorizate și mai sărace.

Datele existente în Eurobarometre sugerează o situație particulară în România, unde mai degrabă tinerii cu vârste între 25-34 de ani tind să se apropie de media europeană în privința înțelegerii și acordului cu măsurile privind schimbările climatice, în timp ce tinerii cu vârste între 15-24 de ani înregistrează un nivel mai scăzut. Tinerii români din această grupă de vârstă pun schimbările climatice pe penultimul loc din 14 opțiuni ca problemă a UE, prioritizând probleme precum prețurile în creștere/inflația/costul vieții, situația internațională, sănătatea, aprovizionarea cu energie și starea economică. Deși constituie o majoritate, totuși, mai puțini dintre aceștia, comparativ cu media UE și grupa de vârstă 25-34 ani din România, sunt de acord cu taxarea produselor și serviciilor care contribuie cel mai mult la schimbările climatice și redistribuirea acestor venituri către gospodăriile cele mai vulnerabile și sărace sau cu obiectivul Pactului verde european de a atinge neutralitatea climatică prin reducerea emisiilor de gaze de seră și compensarea celor existente prin măsuri precum creșterea suprafețelor împădurite. Un alt aspect remarcabil este că mult mai puțini consideră costurile efectelor negative ale schimbărilor climatice ca fiind mai mari decât costurile investițiilor necesare pentru o tranziție verde, sugerând un posibil decalaj între ceea ce se pierde și ceea ce se câștigă prin tranziția verde. Acest lucru atrage atenția asupra nevoii unor studii mai aprofundate a acestei grupe de vârstă și o mai largă implicare în programe educaționale privind mediul, respectiv de înțelegere a măsurilor publice privind schimbările climatice.

Cel de-al treilea capitol, *Participare civică și implicarea tinerilor în politici publice*, își propune astfel creionarea unei imagini de ansamblu a modului în care tinerii înțeleg implicarea lor în viața politică. Datele existente sugerează că modurile tradiționale de

participare precum votul electoral și activitatea în partide politice reprezintă încă cele mai semnificative forme de participare politică printre tineri, în ciuda răspândirii unor forme mai neconvenționale. În același timp, formatele de democrație deliberativă promovate la nivel UE nu par să fie încă foarte populare, alăturarea la o inițiativă a cetățenilor europeni, a lua parte la dezbateri ale cetățenilor sau ansambluri cetățenești sau a lua parte la consultări online europene situându-se mai degrabă pe ultimele locuri la nivel UE, dar având un rol ceva mai important pentru tinerii din România. În același timp, există încă bariere semnificative privind implicarea tinerilor în politici publice având în vedere percepția că aceștia nu ar fi suficient de interesați sau că nu au încă opinii și abilități suficient de dezvoltate sau faptul că politicile publice presupun o complexitate tehnică ce nu este adaptată nevoilor și stilurilor comunicaționale ale tinerilor. Cercetarea calitativă din cadrul acestui studiu sugerează că pentru tinerii din România acest lucru nu este doar un stereotip ce influențează percepția factorilor decizional, ci și modul în care tinerii se auto-percep. Astfel, este nevoie de o cultivare mai intensă a conceptului de cetățenie activă, organizațiile de tineret și de mediu ocupând un rol important în acest sens.

Plecând de la datele discutate în primele trei capitole, în capitolul patru, *Recomandări*, formulăm propuneri pentru o mai bună implicare publică a tinerilor, plecând de la exemple de bună practică. Discutăm totodată sugestii din partea tinerilor pentru a dezvolta măsuri privind schimbările climatice. Importante în acest sens sunt luarea în considerare a unor principii directoare ce pleacă de la premisa tinerilor ca agenți și nu obiect al politicilor publice. Acest lucru implică trecerea dincolo de un format al unor consultări publice care cer feedback pe documente deja elaborate și mai degrabă o implicare a tinerilor prin procese de co-creație ce le acordă un spațiu pentru a-și articula nevoile și aspirațiile și a le dezvolta în formate relevante pentru politicile publice.

Pe lângă implicarea tinerilor în procesul decizional al politicilor publice privind schimbările climatice, studiul de față a relevat importanța educației privind durabilitatea mediului și schimbările climatice. Atunci când educația privind schimbările climatice este deficitară, iar gradul de cunoaștere și înțelegere vernaculară asupra climei limitat, există riscul ca tinerii să opteze pentru agende extremiste sau poziționări de tipul negaționismului climatic. Astfel de poziționări implică riscuri pentru democrație, dezinformarea putând avea consecințe în plan politic prin creșterea preferințelor de vot pentru agende extremiste. Se articulează astfel importanța consolidării educației privind schimbările climatice. Atunci când ne referim la educație, apelăm la un concept mai larg, care să cuprindă nu doar educația formală, ci și comunicarea publică în jurul schimbărilor climatice, asigurarea de infrastructură și școli sustenabile, precum și creșterea nivelului de conștientizare asupra economiei circulare și a afacerilor sustenabile.

O a treia serie de recomandări pleacă de la principiile echității sociale și, în linie cu IPCC (2018), admite că planificarea și implementarea măsurilor de adaptare la schimbările climatice trebuie să țină cont de diversitate, acces, precum și de diminuarea vulnerabilității și expunerii la evenimentele climatice. Se impune, astfel, o serie de propuneri centrate pe echitate socială, care să permită accesul tuturor la măsurile asociate tranziției verzi, precum reabilitarea termică a clădirilor și reducerea sărăciei energetice, protejarea chiriașilor de fenomenele climatice extreme, încurajarea formelor de mobilitate sustenabilă și accesul echitabil la produse și servicii first-hand.

Recomandările tinerilor sunt structurate pe două paliere – educație și consum sustenabil. Astfel, tinerii își doresc regândirea curriculumului astfel încât să fie adaptat la probleme contemporane cu orientare pe schimbările climatice, metode de predare inovative, cu precădere digitale, învățare despre schimbări climatice prin intermediul exercițiilor practice (*learning by doing*), precum și accesul la platforme online și programe extra-curriculare de

educare. În ce privește consumul sustenabil, tinerii formulează recomandări care încurajează formele de economie circulară și încurajarea consumului de produse din materiale reciclate și a produselor recondiționate și accesul echitabil la produse și servicii sustenabile prin subvenționarea prețului la produse și servicii.

Executive summary

The study examines young people's current and potential role in European climate change policies. Even though the younger generation will be most affected by climate change and by combat and mitigation measures, the body of science on young people's perceptions, attitudes and behaviours regarding climate change is still at an early stage, at least in Europe. This gap in the literature is all the more striking when considering the global climate protests, whose main actors have been young people. Since 2018, youth worldwide have participated in demonstrations to increase climate change mitigation measures. The most prominent youth movement is that initiated by Swedish-born Greta Thunberg. At 15, she started a series of school climate protests calling on the Swedish government to meet its carbon reduction targets under the Paris Agreement. The movement gained momentum as more and more students joined the climate protests, and on 15 March 2019, more than one million students protested to draw attention to climate change. The global climate protests have mobilised over 6 million people. This study analyses the attitudes of young people in the European Union and Romania on climate change, an essential topic in the context of the declaration of 2022 as the European Year of Youth, as well as the commitments made within the Paris Agreement and the European Green Deal. We document how young people's understanding of climate change impacts their consumption and living.

This approach seeks to respond to the following **objectives**:

1. Investigate attitudes/mentalities of young people in the European Union on the topic of climate change, i.e., current understanding of consumption and living standards;
2. Identify young people's views on the effectiveness/efficiency of European climate change policies and determine the extent to which young people are aware of the economic and social effects, including on themselves, of the various measures proposed to combat climate change;
3. Propose recommendations and measures to increase the involvement of young people in shaping and updating European climate change policies;
4. Identify measures and recommendations from young people on climate change, ensuring continuity of energy and raw material supply and sustainability of consequences.

The study combines a review of the academic and grey literature, an analysis of secondary data from several European surveys (Eurobarometer), and primary data from focus groups and interviews. We considered recent surveys conducted between 2019-2022. We have also included data on issues relevant to young people, their interest in environmental issues, concrete actions to combat climate change, how young people perceive their role in the EU, responsibility for tackling climate change, knowledge of commitments to the European Green Deal, energy policy and measures to prioritise. We compared the existing EU and Romanian data to understand the national context. The analysis was structured by age groups (15-24 and 25-34).

The research team then reviewed academic and grey literature (documents and reports produced by public institutions and non-governmental organisations). The main inclusion criterion for the literature was the year of publication of the studies. Thus, we included in this study literature published between 2018 and 2022, a highly relevant period to understand young people's positioning on the environment and climate change. As previously mentioned, 2018 marks the beginning of youth environmental protests, with school strikes initiated by Greta Thunberg. Concern for climate change, already articulated through the Paris Agreement and the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), takes on

global dimensions through youth engagement. Moreover, global youth demonstrations put climate change as a direct result of individual actions on the public agenda. The period 2018-2022 has been marked in literature by the Thunberg effect (Baiardi and Morana, 2021), which can explain the considerable change in European environmental attitudes. This choice has several advantages as it captures not only the increased engagement of young people but also how they position themselves towards new European regulations and political commitments addressing climate change, in particular the European Green Deal (2019), the European Commission's "Fit for 55" initiative (2021), as well as national commitments such as the Presidential Administration's Report on Climate Change Education and the Environment in Sustainable Schools (2022). At the same time, the chosen period captures the impact of the COVID-19 pandemic on climate change prioritisation.

The following criterion for the inclusion of the literature was its publication in indexed databases, which had gone through a peer review process. This criterion ensured the quality of the included studies. The results were distributed by country and region, prioritising European Union countries. The articles included in the analysis were grouped thematically: young people's perceptions, attitudes and behaviours on climate change; attitudes and ways of evaluating public policies on climate change; ways of involving them in public decisions; youth activism on climate change; youth education on climate change.

The vast majority of the studies included are published in English. The search identified a relatively small number of studies targeting young people in Romania (Todor et al., 2021; Todor, 2021; Save the Children, 2021), which may demonstrate the still nascent concern for the environment and climate change in Romanian academia and non-governmental organisations.

Finally, given the relatively small number of studies targeting young people in Romania, we conducted qualitative empirical research. The research consisted of focus group discussions with experts (representatives of environmental and youth associations) and interviews with young people aged between 15 and 34. In addition to these discussions, we benefited from the suggestions of youth and climate change experts during the workshop organised by the European Institute of Romania in October 2022.

This report is **structured into four chapters**. After the introductory chapter, which sets out the framework, objectives and methodology of the study, Chapter 1, *Young people's attitudes and behaviours towards climate change*, examines young people's perceptions of climate change. The chapter begins with a description of Generations X and Z, i.e., young people aged 14 to 24 (Generation Z) and those aged 25 to 34 (the last decade of Generation X, or the millennial generation). Thus, the literature describes these two generations as socialised in the digital age, fluent in technology and social media, and highly digitally literate, including due to the closure of schools and the transition to online learning during the COVID-19 pandemic. Furthermore, young people are described as more realistic than previous generations but also more cautious about politicians, corporations and media, as well as more socially responsible, prioritising gender equality, diversity and inclusion. At the same time, these generations are the most diverse in terms of background, the most educated, but also most at risk of poverty. The concern about the environment and climate change is observable at the global and European levels. Barometers published in recent years show that young people prioritise climate change as a global issue, especially those with higher education (EYE, 2021). For most, the environment and climate change are significant concerns even ahead of unemployment and lack of jobs (Flash Eurobarometer, 2021).

Next, the chapter aims to capture whether young people feel responsible for fighting climate change. Climate change has been acknowledged at the EU level as humanity's most serious problem. For young people aged 15-24, the issue of climate change is of particular

importance. At the same time, socio-demographic variables such as higher education and income levels, middle-class status, or occupation as manager and student play an essential role in colouring these perceptions, revealing the importance of an intersectional approach to understanding attitudes to climate change. Moreover, this perception is slightly different between different countries. The economic situation, health problems due to pollution and deterioration of nature are believed to be more important than the fight against climate change among young people in Romania. In this case, there is a more significant concern about economic issues, and climate change is considered part of a broader environmental issue.

The data show that despite a relatively high level of concern among young people, this is not matched by concrete action to mitigate and/or combat climate change. Although the 15-24 age group is reported to be the most concerned regarding action taken, youth do not differ significantly from the 65+ age group. This attitude can also be linked primarily to understanding responsibility for tackling climate change. While there is a tendency to recognise personal contribution as necessary, young people see the business sector and governments as actors with increased responsibility, suggesting a need for regulations, standards and action from those who are acknowledged as the biggest emitters. In the case of Romania, we identified a similar perception, young people see the steps they can take individually as too inconsequential. Secondly, the actions that can be taken at an individual level to combat climate change require lifestyle changes that are either expensive, infrastructurally unaffordable or too radical. To this end, we looked at young people's attitudes to residential energy consumption, transport, food, clothing and fashion. The data reflect a willingness to adopt more sustainable consumption models, but only if they are affordable and can ensure the same comfort levels of consumption standards.

The chapter outlines two essential factors shaping young people's perceptions: media consumption and education. Existing data show that the three primary sources of environmental information in the EU are the internet, TV news and social media. In Romania, family, friends, neighbours or colleagues seem to play a more critical role than social media. At the same time, there is a suspicious attitude towards the media, which extends to information circulating on the internet. Young people tend to be aware of misinformation and fake news and sometimes feel overwhelmed by the lack of credible resources. In this context, it is unsurprising that the creation of credible sources of information was a constant demand among the recommendations made by citizens at the Conference on the Future of Europe, with the EU institutions seen as a trusted source. However, it is also essential how such information circulates and is understood by young people. The qualitative research in this study suggests that although young people are exposed to trusted sources in their information on the environment, reading is often superficial, and the content does not have a profound impact because many of the technical aspects of climate change and measures to combat it are harder to understand and memorise. This suggests the need for constant exposure to such messages in easily understandable and accessible language and reveals important shortcomings in environmental education. Beyond the fact that in some national contexts, environmental education is insufficiently implemented in schools, there is also a need for more programmes that follow the principles of participatory learning that emphasise collaboration and experimentation.

While in the first chapter we discuss the more general aspects of how young people understand and relate to climate change, in the second chapter – *Young people and EU public policies on climate change*, we discuss perceptions of the principles underlying EU public policies on climate change. The data show that there is now widespread public support among young people for the principles of green transition promoted by the European Green Deal and for achieving climate neutrality by 2050. Young people support implementing

more efficient and sustainable energy, transport production and consumption, and creating more green jobs and education. At the same time, there is widespread agreement on social equity as a principle that should guide policy measures taken in the green transition. This suggests that the green and social agendas must be aligned reasonably in the green transition. Although EU measures provide for this principle, it is important to note that at the EU and especially at the national level, citizens' willingness to pay for the green transition is extremely low. Particularly in the current economic context, young people, like most of the population, do not perceive themselves as having the financial willingness to pay more for energy or transport costs but rather resonate with the principle of affordability for all, especially for the disadvantaged and poorer households.

Existing Eurobarometer data suggest a particular situation in Romania, where young people aged 25-34 tend to be closer to the European average regarding understanding and agreement with climate change measures, while young people aged 15-24 score lower. Young Romanians in this age group rank climate change second last out of 14 options as an EU issue, prioritising issues such as rising prices/inflation/cost of living, the international situation, health, energy supply and the state of the economy. Fewer of them, compared to the EU average and the 25-34 age group in Romania, agree with taxing products and services that contribute most to climate change and redistributing these revenues to the most vulnerable and poorest households or with the European Green Deal's goal of achieving climate neutrality by reducing greenhouse gas emissions and offsetting existing ones through measures such as increasing forested areas. Another striking aspect is that fewer see the costs of climate change's negative impacts as higher than the costs of the investments needed for a green transition, suggesting a possible gap between what is lost and what is gained by the green transition. This draws attention to the need for further study of this age group and broader involvement in environmental education programmes and understanding of public action on climate change.

The third chapter, *Civic Participation and Youth Involvement in Public Policy*, aims to overview how young people understand their involvement in political life. Existing data suggest that traditional modes of participation, such as electoral voting and political party activity, are still the most effective forms of political participation among young people, despite the spread of more unconventional forms. At the same time, the forms of deliberative democracy promoted at the EU level do not yet seem to be very popular, with joining a European citizens' initiative, taking part in citizens' debates or citizens' assemblies or taking part in European online consultations ranking relatively low at EU level, but playing a somewhat more important role for young people in Romania. At the same time, there are still significant barriers to involving young people in public policy, given the perception that they are not sufficiently interested or that they do not yet have adequately developed opinions and skills, or that public policy involves a technical complexity that is not adapted to the needs and communication styles of young people. The qualitative research in this study suggests that for young people in Romania, this is not only a stereotype that influences decision-makers' perceptions but also how young people perceive themselves. Thus, there is a need for a more intensive cultivation of the concept of active citizenship, with youth and environmental organisations playing an important role in this respect.

Building on the data discussed in the first three chapters, in chapter four, *Recommendations*, we make proposals for better public involvement of young people based on examples of good practice. We also discuss suggestions from young people to develop measures for tackling climate change. First, it is crucial to consider young people as agents, not objects of public policies. This implies moving beyond a format of public consultations asking for feedback on already developed documents and involving young people through co-creation

processes that give them a space to articulate their needs and aspirations and develop them into policy-relevant formats.

In addition to involving young people in public policy decision-making on climate change, this study has revealed the importance of education on environmental sustainability and climate change. When climate change education is lacking, and vernacular knowledge and understanding of climate are limited, there is a risk that young people will opt for extremist agendas or positions such as climate change denial. Such stances pose risks to democracy, as misinformation can have political consequences by increasing voting preferences for extremist agendas. This articulates the importance of strengthening climate change education. When we refer to education, we call for a broader concept, encompassing not only formal education but also public communication around climate change, the provision of sustainable infrastructure and schools, and raising awareness of the circular economy and sustainable business.

The third set of recommendations builds on the principles of social equity and, in line with IPCC (2018), recognises that planning and implementation of climate change adaptation measures must consider diversity, access, and mitigation of vulnerability and exposure to climate events. This calls for a series of proposals centred on social equity, enabling access for all to measures associated with the green transition, such as retrofitting buildings and reducing energy poverty, protecting tenants from extreme weather events, encouraging sustainable forms of mobility and fair access to first-hand products and services.

The young people's recommendations are structured on two levels – education and sustainable consumption. Youth recommend rethinking the curriculum to adapt to contemporary issues with a focus on climate change, innovative teaching methods, primarily digital, learning about climate change through practical exercises (learning by doing), and access to online platforms and extra-curricular education programmes. In terms of sustainable consumption, young people make recommendations that encourage forms of circular economy and encourage the consumption of recycled products and refurbished products and fair access to sustainable products and services by subsidising the price of products and services.

Introducere

Cercetarea despre percepțiile și comportamentele tinerilor privind schimbările climatice este încă la nivel incipient, în ciuda faptului că generațiile tinere sunt cele care vor fi cele mai afectate de acestea și de măsurile de combatere sau adaptare. În acest studiu, ne propunem o sinteză a cercetărilor recente cu scopul de a identifica atitudini, percepții și comportamente specifice tinerilor din Uniunea Europeană privind schimbările climatice și politicile din jurul acestora. Seria de proteste „Fridays For Future”, având-o pe activista Greta Thunberg în centru, a mobilizat elevi și studenți din peste 185 de țări (Lavile și Watts, 2019) care au ieșit în stradă pentru cauza comună a acțiunilor climatice. Mișcarea pentru climă din septembrie 2019 a adunat global peste șase milioane de oameni (Taylor, Watts și Bartlett, 2019) care și-au somat guvernele să acționeze pentru a preveni și a reduce impactul schimbărilor climatice. În viziunea tinerilor, aceștia ar trebui să fie mai implicați în stabilirea agendei de mediu și climatice și ar trebui să le fie facilitate practicile de consum sustenabil precum și implicarea în diverse programe de educație și voluntariat privind schimbările climatice și mediul.

În același timp, protestele „Gilets jaunes” (*trad.* Mișcarea vestelor galbene) din Franța, din 2018-2019, au atras atenția asupra faptului că tranziția verde are impact diferit pentru persoane venind din medii diferite și presupune o preocupare atentă pentru justiția socială. Declanșate de propunerea de a crește taxarea carburanților și limitarea vitezei pe autostrăzi, ambele măsuri fiind prezentate în sprijinul tranziției verzi în Franța, mișcarea a fost mai apoi etichetată ca anti-ecologică. Cu toate acestea, protestatarii au vrut să atragă, în primul rând, atenția asupra inegalității economice pe care astfel de măsuri le presupun, considerând că prețul tranziției verzi este disproporționat plătit de persoanele cu venituri scăzute, în timp ce stilul de viață al elitelor bogate generează mai multe emisii de gaze de cu efect de seră (Martin, 2019). Astfel, **mișcările sociale declanșate în jurul schimbărilor climatice relevă nu doar nevoia de acțiune, cât și de a o face într-un mod în care principiile ecologice sunt aliniate celor privind justiția socială și echitatea în privința distribuirii costurilor acestora**. Schimbările climatice presupun astfel alinierea agendei economice cu cea ecologică și cea socială, proces ce nu este lipsit de tensiuni.

Date fiind aceste tensiuni, studiul își propune să examineze atitudinile tinerilor din Uniunea Europeană cu privire la subiectul schimbărilor climatice, respectiv a felului în care înțelegerea acestora asupra schimbărilor climatice produce efecte în felul în care consumă și trăiesc. Studiul examinează opinia tinerilor privind eficiența/eficacitatea politicilor europene din domeniul schimbărilor climatice și măsura în care conștientizează efectele economice și sociale ale măsurilor de combatere a schimbărilor climatice propuse la nivel european. Prin analiza politicilor europene și literaturii academice relevante, studiul își propune să ofere o serie de recomandări și măsuri pentru a crește nivelul de implicare a tinerilor în modelarea și actualizarea politicilor europene în domeniul schimbărilor climatice. Având ca interlocutori atât tineri cu expertiză în activismul de mediu cât și tineri obișnuiți, identificăm măsuri și recomandări din partea acestora cu privire la schimbările climatice, cu asigurarea unor condiții de continuitate a aprovizionării cu energie și materii prime și de suportabilitate a consecințelor economice.

Structura studiului

În primul capitol, *Atitudini și comportamente ale tinerilor privind schimbările climatice*, aducem în discuție modul în care tinerii percep schimbările climatice prin examinarea gradului de preocupare și a modului în care se simt personal responsabili de combaterea acestuia. La nivelul UE, schimbările climatice au fost recunoscute ca cea mai gravă problemă cu care se confruntă omenirea și mai ales pentru tinerii cu vârste între 15-24. În același timp, variabile socio-demografice precum un nivel de educație și de venituri mai ridicat, apartenența la clasa de mijloc sau ocupația de manager și student joacă un rol important în analiza aceste percepții, relevând importanța unei abordări intersecționale a înțelegerii atitudinilor privind schimbările climatice. Mai mult, această percepție este ușor diferită între diverse țări, printre tinerii din România situația economică, problemele de sănătate din cauza poluării, respectiv deteriorarea naturii fiind recunoscute ca probleme mai importante decât lupta împotriva schimbărilor climatice. În cazul României se conturează astfel o preocupare mai mare în privința problemelor economice, iar schimbările climatice sunt văzute ca o componentă a unei problematici mai generale privind mediul.

Datele arată că în ciuda unui grad destul de ridicat de preocupare în rândul tinerilor acest lucru nu este completat și de acțiuni concrete pentru atenuarea efectelor și/sau combaterea schimbărilor climatice. La nivelul UE, deși grupa de vârstă 15-24 ani se declară ca fiind cea mai preocupată când vine vorba de acțiuni întreprinse, aceasta nu diferă semnificativ față de grupa de vârstă 65+. În primul rând, această atitudine poate fi asociată și modului în care responsabilitatea pentru combaterea schimbărilor climatice este înțeleasă. Deși există o tendință de recunoaștere a contribuției personale ca fiind importantă, tinerii văd sectorul de afaceri și guvernele ca actori cu responsabilitate crescută, sugerând o nevoie de reglementări și standarde și acțiuni din partea celor care sunt recunoscuți ca fiind cei mai mari emițători de emisii de gaze. În special în cazul României am identificat o astfel de percepție, tinerii considerând prea mici pașii pe care ei îi pot face la nivel individual. În al doilea rând, acțiunile ce se pot adopta la nivel individual pentru combaterea schimbărilor climatice presupun transformări ale stilului de viață ce fie sunt în acest moment destul de scumpe, fie inaccesibile infrastructural, fie presupun schimbări mult prea radicale. În acest sens, am analizat atitudinile tinerilor privind consumul de energie în mediul rezidențial, transportul, alimentația, îmbrăcămintea și moda. Datele reflectă o disponibilitate de a adopta modele mai sustenabile de consum, dar doar dacă acestea sunt accesibile financiar și asigură nivelul de confort actual al standardelor de consum.

Capitolul continuă prin a expune doi factori importanți în modelarea percepției tinerilor, și anume consumul de media și educația. **Datele existente arată că la nivelul UE principalele trei surse de informare privind mediul sunt internetul, știrile la televizor și social media, în timp ce în România familia, prietenii, vecinii sau colegii tind să joace un rol mai important decât social media.** În același timp, se remarcă o atitudine de suspiciune privind presa, care se extinde și asupra informației care circulă pe internet, tinerii fiind conștienți de fenomenul dezinformării și al știrilor false, simțindu-se uneori copleșiți de lipsa unor resurse credibile. În acest context, nu este de mirare că printre recomandările cetățenilor din cadrul *Conferinței pentru viitorul Europei* crearea unor surse credibile de informare a fost o cerere constantă, instituțiile UE fiind privite ca o sursă de încredere. Cu toate acestea, este important și cum circulă astfel de informații și cum sunt înțelese de tineri. Cercetarea calitativă din cadrul acestui studiu sugerează că deși tinerii sunt expuși în mediul lor informațional unor surse de încredere, lectura acestora este de multe ori superficială, conținutul neavând un impact profund, multe dintre aspectele tehnicile ale fenomenului schimbărilor climatice respectiv măsurilor de combatere a acestora fiind mai greu de înțeles și de memorat. Acest lucru sugerează nevoia de expunere constantă la astfel de mesaje și într-un limbaj ușor de înțeles și accesibil și relevă deficiențe importante ale educației pentru

mediu. Dincolo de faptul că în anumite contexte naționale, educația pentru mediu este insuficient implementată în școli, este nevoie și de mai multe programe care să urmeze principiile învățării participative ce pune accentul pe colaborare și experimentare.

Dacă în primul capitol discutăm aspecte mai generale ale modului în care tinerii înțeleg și se raportează la schimbările climatice, în cel de-al doilea capitol, *Tinerii și politicile publice UE privind schimbările climatice*, discutăm percepții ale principiilor ce stau la baza politicilor publice UE privind schimbările climatice. Datele demonstrează că în prezent există un sprijin public majoritar din partea tinerilor pentru principiile tranziției verzi, promovate prin Pactul verde european, și pentru obiectivul atingerii neutralității climatice până în 2050. Tinerii sunt de acord atât cu implementarea unor moduri mai eficiente și sustenabile de producere și consum de energie și transport precum și cu crearea mai multor locuri de muncă verzi și educație în acest sens. În același timp, există un acord generalizat privind echitatea socială ca principiu ce ar trebui să ghideze măsurile politice luate în cadrul tranziției verzi, sugerând faptul că agenda ecologică și agenda socială trebuie aliniate într-un mod just în cadrul tranziției verzi. Deși măsurile UE prevăd acest principiu, este important de menționat că atât la nivelul UE, cât mai ales la nivel național **disponibilitatea cetățenilor de a plăti pentru tranziția verde este extrem de redusă**. În special în contextul economic actual, tinerii, ca și majoritatea populației, nu se percep ca având disponibilitatea financiară de a plăti mai mult pentru costurile de energie sau transport, aceștia rezonând mai degrabă cu principul accesibilității financiare pentru toți și, în special, pentru gospodăriile defavorizate și mai sărace.

Datele existente în Eurobarometre sugerează o situație particulară în România, unde **mai degrabă tinerii cu vârste între 25-34 de ani tind să se apropie de media europeană în privința înțelegerii și acordului cu măsurile privind schimbările climatice**, în timp ce tinerii cu vârste între 15-24 de ani înregistrează un nivel mai scăzut. Tinerii români din această grupă de vârstă pun schimbările climatice pe penultimul loc din 14 opțiuni ca problemă a UE, prioritizând probleme precum prețurile în creștere/inflația/costul vieții, situația internațională, sănătatea, aprovizionarea cu energie și starea economică. Deși constituie o majoritate, totuși, **mai puțini dintre aceștia**, comparativ cu media UE și grupa de vârstă 25-34 ani din România, **sunt de acord cu taxarea produselor și serviciilor care contribuie cel mai mult la schimbările climatice** și redistribuirea acestor venituri către gospodăriile cele mai vulnerabile și sărace sau cu obiectivul Pactului verde european de a atinge neutralitatea climatică prin reducerea emisiilor de gaze de seră și compensarea celor existente prin măsuri precum creșterea suprafețelor împădurite. Un alt aspect remarcabil este că **mult mai puțini consideră costurile efectelor negative ale schimbărilor climatice ca fiind mai mari decât costurile investițiilor necesare pentru o tranziție verde**, sugerând un posibil decalaj între ceea ce se pierde și ceea ce se câștigă prin tranziția verde. Acest lucru atrage atenția asupra nevoii unor studii mai aprofundate a acestei grupe de vârstă și o mai largă implicare în programe educaționale privind mediul, respectiv de înțelegere a măsurilor publice privind schimbările climatice.

Cel de-al treilea capitol, *Participare civică și implicarea tinerilor în politici publice*, își propune creionarea unei imagini de ansamblu a modului în care tinerii înțeleg implicarea lor în viața politică. Datele existente sugerează că modurile tradiționale de participare precum votul electoral și activitatea în partide politice reprezintă încă cele mai semnificative forme de participare politică printre tineri, în ciuda răspândirii unor forme mai neconvenționale. În același timp, **formatele de democrație deliberativă promovate la nivel UE nu par să fie încă foarte populare**, alăturarea la o inițiativă a cetățenilor europeni, a lua parte la dezbateri ale cetățenilor sau ansambluri cetățenești sau a lua parte la consultări online europene situându-se mai degrabă pe ultimele locuri la nivel UE, dar având un rol ceva mai important pentru tinerii din România. În același timp, există încă **bariere semnificative privind**

implicarea tinerilor în politici publice având în vedere percepția că aceștia nu ar fi suficient de interesați sau că nu au încă opinii și abilități suficient de dezvoltate sau faptul că politicile publice presupun o complexitate tehnică ce nu este adaptată nevoilor și stilurilor comunicaționale ale tinerilor. Cercetarea calitativă din cadrul acestui studiu sugerează că pentru tinerii din România acest lucru nu este doar un stereotip ce influențează percepția factorilor decizionali, ci și modul în care tinerii se auto-percep. Astfel, **este nevoie de o cultivare mai intensă a conceptului de cetățenie activă**, organizațiile de tineret și de mediu ocupând un rol important în acest sens.

Plecând de la datele discutate în primele trei capitole, în capitolul patru, *Recomandări*, formulăm propuneri pentru o mai bună implicare publică a tinerilor, plecând de la exemple de bună practică, respectiv discutăm sugestii din partea tinerilor pentru a dezvolta măsuri privind schimbările climatice. Importante în acest sens sunt luarea în considerare a unor principii directoare ce pleacă de la premisa tinerilor ca agenți și nu obiect al politicilor publice. Acest lucru implică trecerea dincolo de un format al unor consultări publice ce cer feedback pe documente deja elaborate și mai degrabă o implicare a tinerilor prin procese de co-creație ce le acordă un spațiu pentru a-și articula nevoile și aspirațiile și a la dezvoltarea în formate relevante pentru politicile publice.

Contextul și încadrarea studiului

Schimbările climatice și protecția mediului au făcut obiectul unor serii de inițiative, precum Raportul Brundtland (1987), Declarația de la Rio de Janeiro (1992), „Limitele creșterii” (1972), Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă (2015), Acordul de la Paris (2015 sau Pactul verde european¹ (2019) (Ștefănescu, Bălan și Radu, 2021). **Pactul verde european** a fost lansat în decembrie 2019 de către Comisia Europeană cu scopul de a trasa direcțiile unei tranziții verzi care își propune atingerea neutralității climatice până în 2050. Pactul se bazează pe principiile creșterii economice verzi, urmărind o creștere constantă a PIB prin promovarea de tehnologii neutre climatic și reducerea consumului de energie și resurse, dar și politici sociale care să diminueze decalajele sociale. Pactul are ca obiectiv intermediar reducerea emisiilor nete de gaze cu efect de seră cu cel puțin 55% până în 2030.² Acest demers presupune o abordare holistică și multisectorială aducând împreună politici privind clima, mediul, energia, transportul, industria, agricultura și finanțele și creând un cadru prin care toate domeniile de politici publice vor trebui să se alinieze obiectivului neutralității climatice.

„Pregătiți pentru 55”: îndeplinirea obiectivului climatic al UE pentru 2030 pe calea spre atingerea obiectivului de neutralitate climatică este inițiativa Comisiei Europene care oferă o imagine de ansamblu a propunerilor menite să îndeplinească obiectivul de a reduce cu 55% emisiile nete de gaze de seră prin consolidarea a opt acte legislative și prezentarea a cinci noi inițiative (Comisia Europeană, 2021). Acestea se concentrează în jurul: 1) implementării unor noi forme de **comercializare a certificatelor de emisii** prin consolidare și aplicare la noi sectoare, respectiv ajustare la frontieră; 2) încurajării unui **transport cu emisii reduse de CO₂**; 3) încurajării producției de **energie din surse regenerabile** și descurajarea folosirii combustibililor fosili; 4) îmbunătățirii **eficienței energetice a clădirilor**; 5) îmbunătățirii **biodiversității**; 6) **fonduri de investiții și de sprijin** atât pentru dezvoltare tehnologică, cât și pentru atenuarea impactului social; 7) creării unui cadru care să permită cetățenilor **dobândirea de competențe necesare tranziției verzi și digitale**.

¹ *European Green Deal*, în limba română a fost tradus și ca Pactul ecologic european; acest raport folosește traducerea adoptată de Consiliul European, respectiv Pactul verde european și este în acord cu traducerea sugerată de IATE (baza de date terminologică a Uniunii Europene).

² Comparativ cu nivelurile din 1990.

Astfel de propuneri au scopul de a genera schimbări la scară largă pentru guverne, mediul de afaceri și consumatori. În ciuda angajamentelor Comisiei și Consiliului de a asigura o tranziție justă, o parte dintre măsuri au potențialul de a exacerba inegalitățile existente între consumatori și întreprinderi. Riscurile cele mai ridicate sunt reprezentate de impactul asupra locurilor de muncă din industriile bazate intens pe carbon și carburanți fosili și impactul asupra prețurilor cauzate de extinderea comercializării a certificatelor de emisii, în special în cazul unor bunuri și servicii esențiale precum energia (Hoon și Pype, 2022). Consecințele implementării acestor măsuri și nevoia de a susține politicile climatice pe termen lung ridică întrebări privind modul în care vor fi acceptate și sprijinite de public. Cetățenii nemulțumiți de efectele acestor politici pot fie să refuze să-și adapteze stilul de viață și practicile de consum, fie să protesteze public, fie să sprijine partide care nu susțin o tranziție verde, promovând mai degrabă o agendă naționalistă și eurosceptică.

Având în vedere nevoia de sprijin public, precum și dezideratul asigurării unei tranziții juste și echitabile social, la nivelul UE au fost demarate mai multe procese consultative în concordanță cu principiile democrației deliberative. *Conferința pentru Viitorul Europei* din 2021 a urmărit organizarea unei platforme multilingve, interinstituționale și transnaționale și a mai multor grupuri de dezbatere prin care cetățenii au avut ocazia să-și exprime aspirațiile și nevoile privind UE. Conferința a reflectat un interes crescut pentru măsuri privind combaterea și adaptarea la schimbările climatice, procesele consultative demonstrând mai degrabă o sinergie între măsurile deja instituționalizate pentru o tranziție verde și nevoile cetățenilor, cel puțin în privința obiectivelor, dacă nu și a mijloacelor. *Schimbările climatice, mediul și sănătatea* au devenit subiectele centrale ale unui grup de dezbatere special, cetățenii propunând recomandări în domeniul agriculturii, producției de alimente, biodiversității, ecosistemelor, poluării, energiei, transportului, consumului sustenabil, educației climatice. Mai jos redăm sintetic propunerile cetățenilor participanți la paneluri, o treime dintre aceștia fiind tineri cu vârsta cuprinsă între 16-25 de ani.

Tabel 1: Recomandări ale cetățenilor pentru politicile privind schimbările climatice și mediul din cadrul Conferinței privind viitorul Europei

Domeniu	Recomandări din partea cetățenilor
Agricultură	<ul style="list-style-type: none"> • Subvenții pentru agricultura organică și sustenabilă • Investiții UE pentru inovație în agricultura verticală • Asigurarea de competiție loială pentru produse agricole prietenoase cu mediul prin stabilirea unor standarde stricte • Introducerea de norme în cazul fermelor de animale care să promoveze metode non-intensive, reducerea consumului de antibiotice, reducerea producției de gaz metan și poluării apei
Alimentație	<ul style="list-style-type: none"> • Stabilirea unor standarde minime de calitate • Subvenții pentru mese în școli care să respecte ciclurile sezoniere și să fie făcute din ingrediente sănătoase • Introducerea în educația publică a unor programe privind producția alimentară • Eliminarea modurilor nesustenabile de ambalare a alimentelor • Introducerea de declarații și etichete în ce privește folosirea de substanțe hormonale în producerea de alimente • Taxarea alimentației nesănătoase

	<ul style="list-style-type: none"> ● Stabilirea unui cadru legal care să asigure acces convenabil la produse alimentare locale și de calitate
Transport	<ul style="list-style-type: none"> ● Investiții în infrastructura pentru biciclete ● Crearea unor zone urbane lipsite de mașini ● Îmbunătățirea conectivității între zonele rurale prin dezvoltarea modurilor publice de transport la prețuri convenabile ● Îmbunătățirea infrastructurii de transport din punct de vedere ecologic ● Promovarea cumpărării de autovehicule electrice
Urbanism	<ul style="list-style-type: none"> ● Stabilirea unor standarde de planificare urbană care să contribuie la crearea unor orașe verzi (bazate pe energie regenerabilă, eficiente energetice, cu emisii scăzute de CO₂ și cu plante incluse în proiectele arhitecturale)
Reglementări generale	<ul style="list-style-type: none"> ● Adoptarea unei carte care să acopere toate problemele de mediu și care să informeze acțiunile statelor membre ● Implementarea unui sistem de coerciție și recompensare care să reducă poluarea apei, solului, aerului și radiațiilor
Consum	<ul style="list-style-type: none"> ● Introducerea unui sistem de etichetare a amprentei ecologice a diverselor produse în UE și în afară ● Măsuri care să stimuleze o folosire mai îndelungată a produselor ● Adoptarea unor standarde mai stricte de producție în privința mediului ● Limitarea publicității pentru produsele care afectează negativ mediul ● Crearea unei infrastructuri de scheme de reciclare prin returnarea unui depozit ● Implementarea economiei circulare și acordarea de stimulente financiare celor care se conformează ● Reglementarea împachetării prietenoase cu mediul și care ocupă spațiu redus ● Scheme de finanțare pentru cercetare și dezvoltarea de produse sustenabile și convenabile ● Organizarea de consultări pentru a identifica nevoile cetățenilor privind produsele sustenabile ● Implementarea unui mecanism de reglementare a produselor de îmbrăcăminte pentru ca acestea să devină mai sustenabile ● Reducerea de bunuri importante care nu respectă amprenta ecologică ● Amendarea companiilor care aruncă produse nevândute din cauza supraproducției
Energie	<ul style="list-style-type: none"> ● Investiții în cercetare și inovare și în ceea ce s-au dovedit moduri optime de producție energetică ● Campanii de educare a publicului prin diversele moduri de producție energetică ● Luarea de măsuri pentru a face filtrele CO₂ obligatorii

	<ul style="list-style-type: none"> • Încurajarea producției de hidrogen verde
Biodiversitate	<ul style="list-style-type: none"> • Introducerea de standarde care să reducă drastic folosirea de pesticide și îngrășăminte artificiale • Extinderea ariilor protejate • Luarea unor măsuri rapide și la scală largă de reîmpădurire
Educație, consultare, informare	<ul style="list-style-type: none"> • Crearea unui website/unei platforme verificate de experți care să disemineze informații științifice privind clima și mediul într-un mod accesibil și transparent pentru cetățeni • Încurajarea, promovarea, facilitarea dialogului privind schimbările climatice între toate nivelurile de decizii, de la cel mai local nivel (cetățeni) la cel mai global (național, internațional, intercontinental)

Sursa: Raport privind rezultatul final al Conferinței privind viitorul Europei, 2022.

Astfel de recomandări reflectă o înțelegere comprehensivă a schimbărilor climatice în contextul mai general al problemelor de mediu, nu doar cele care prioritizează reducerea de emisii de CO₂ și adoptarea de soluții pur tehnologice. Astfel, cetățenii favorizează măsuri ample și standardizate pentru toate statele membre ce includ modalități de finanțare, crearea de infrastructuri și cadre legale, adoptarea de tehnologii care să faciliteze noi practici economice, educative și de conservare ce presupun coordonarea mediului de afaceri, autorităților și cetățenilor. Este important de subliniat că aceste recomandări acordă un loc central reglementărilor și standardizărilor impuse la nivel UE atât pentru mediul de afaceri, cât și pentru consumatori. Comercializarea certificatelor de emisii și implicit încrederea că mecanismul pieței este cel mai în măsură să reglementeze comportamentul actorilor economici este mai degrabă un subiect absent din discuțiile cetățenilor. Acest aspect implică nu doar o lipsă de familiaritate privind subiectul, ci și o potențială lipsă de încredere în actorii economici ca fiind cei mai în măsură să joace un rol central în tranziția verde, chiar dacă li se acordă un grad înalt de responsabilizare.

În același timp, Conferința a oferit un spațiu special dedicat tinerilor, procesele consultative orientate către aceștia relevând același interes pentru tema schimbărilor climatice și mediului. Conform Raportului European Youth Event (2021) tinerii consultați au considerat că cele mai importante măsuri privind schimbările climatice și mediul sunt: **o abordare standardizată și eficientă a reciclării în toate statele membre; creșterea economică ecologică prin eliminarea oricăror subvenții pentru combustibili fosili; și crearea de stimulente pentru sustenabilitatea afacerilor mici și mijlocii.**

Includerea tinerilor în aceste exerciții de democrație deliberativă a fost ocazionată nu doar de *Conferința pentru Viitorul Europei*, ci și de declararea anului 2022 ca *Anul European al tineretului* cu scopul de a evidenția rolul tinerilor în procesul de a construi un viitor mai verde, mai incluziv și mai digital. Obiectivele acestui proiect s-au conturat în jurul articulării oportunităților tranziției verzi și digitale, sprijinului celor defavorizați și vulnerabili, promovării oportunităților UE pentru tineret și implicării active în demersurile Uniunii. În acest an a fost lansat și cel de-al nouălea ciclu de *Dialog UE cu tinerii*. Acesta are ca teme principale *Societăți favorabile incluziunii* și *O Europă verde și durabilă*, două dintre cele 11 Obiectivele ale tineretului stabilite în urma *Rezoluției Consiliului din 26 noiembrie 2018*, ce stă la baza *Strategiei UE pentru Tineret pentru perioada 2019-2027*.

Obiectivul *O Europă verde și durabilă* reflectă nevoia tinerilor pentru un cadru care să asigure educația pentru mediu și climă și să favorizeze comportamente sustenabile. Obiectivele specifice din jurul acestuia recunosc nevoia de a 1) crește gradul de

conștientizare a impactului acțiunilor personale asupra mediului; 2) capacitatea societății astfel încât să acționeze în sprijinul dezvoltării durabile și protecției mediului; 3) analiza impactului politicilor asupra mediului și includerea tinerilor în procesul de elaborare a acestora; 4) crearea cooperării internaționale cu scopul de a reduce impactul negativ asupra mediului pe care îl au producția și consumul; 5) crearea infrastructurii ecologice și asigurarea accesului tuturor la acestea; 6) extinderea cercetării și inovarea în soluții și tehnologii ecologice.

În urma consultării care a stabilit acest obiectiv în 2018, devine evident că tinerii recunosc nevoia unei schimbări radicale privind combaterea schimbărilor climatice, efectele negative asupra mediului și biodiversității. În viziunea tinerilor, aceștia ar trebui să fie mult mai mult implicați în stabilirea agendei de mediu și ar trebui să le fie facilitate practicile de consum sustenabil precum și implicarea în diverse programe de educație și voluntariat privind schimbările climatice și mediul. Prioritățile tinerilor, în ordinea importanței, sunt reprezentate de reciclare, conservarea apei, economisirea de energie, folosirea transportului public, reutilizarea, boicotul produselor nesustenabile, reducerea consumului de carne (Moxon și Barta, 2021). Dacă aceste priorități au fost identificate în 2018, este de monitorizat cum se raportează în prezent tinerii la schimbările climatice având în vedere evenimente precum pandemia COVID-19 sau criza energetică și măsurile asociate tranziției verzi. Raportul primei Conferințe a Tinerilor, organizate pentru cel de-al nouălea ciclu în ianuarie 2022, (Ministerul Francez al Educației și Tineretului, 2022) relevă îngrijorări și viziuni similare în privința:

- **Informării și educării:** tinerii simt nevoia de mai multă educație și formare în privința schimbărilor climatice
- **Capacității de acțiune și responsabilizare:** tinerii ar vrea să fie mult mai mult incluși în procesele de luare de decizii privind mediul
- **Guvernare:** având în vedere că doar 2,6% dintre membrii Parlamentului European sunt persoane cu vârsta sub 30 de ani, a fost ridicată problema unei mai ample reprezentativități politice
- **Mobilitate și accesibilitate:** tinerii au nevoie de o infrastructură și servicii de mobilitate mai incluzive și prietenoase cu mediul
- **Acces la infrastructură:** pentru a avea o viață sănătoasă și un stil de viață sustenabil tinerii au nevoie de acces facil și convenabil la multiple infrastructuri

Una dintre limitele acestor procese consultative este faptul că de cele mai multe ori cetățenii participanți se autoselectează, fiind astfel printre cei deja interesați și informați în privința schimbărilor climatice. Constituirea grupurilor de dezbatere ale cetățenilor europeni din cadrul *Conferinței pentru Viitorul Europei* a prevăzut o selecție aleatorie a 800 de cetățeni reprezentativi pentru diversitatea socială și geografică a UE, dar rezultatele sunt mai degrabă relevante la nivel general. În acest context, devine important de investigat în ce măsură astfel de recomandări și sprijinul oferit pentru măsurile inițiate în vederea atingerii neutralității climatice sunt relevante și dezirabil de pus în practică pentru un public mai larg. În studiul de față ne propunem să răspundem acestei întrebări punând accentul pe atitudinile și comportamentele tinerilor europeni privind schimbările climatice și măsurile pentru o tranziție verde.

Metodologie

Studiul de față urmărește problematica tinerilor și examinarea rolului pe care aceștia îl pot avea (sau îl au) în politicile de la nivel european din domeniul schimbărilor climatice.

Această secțiune prezintă obiectivele studiului precum și metodologia folosită pentru a le îndeplini.

Cercetarea are câteva **obiective**:

1. Investigarea atitudinilor/mentalităților tinerilor din Uniunea Europeană cu privire la subiectul schimbărilor climatice, respectiv a înțelegerii actuale privind consumul și nivelul de trai;
2. Identificarea opiniei tinerilor privind eficiența/eficacitatea politicilor europene din domeniul schimbărilor climatice și determinarea gradului în care tinerii conștientizează efectele economice și sociale, inclusiv asupra lor, ale diverselor măsuri propuse pentru combaterea schimbărilor climatice;
3. Propunerea de recomandări și măsuri în vederea creșterii nivelului de implicare a tinerilor în modelarea și actualizarea politicilor europene în domeniul schimbărilor climatice;
4. Identificarea de măsuri și recomandări din partea tinerilor cu privire la schimbările climatice, cu asigurarea unor condiții de continuitate a aprovizionării cu energie și materii prime și de suportabilitate a consecințelor.

Pentru a îndeplini aceste obiective, studiul de față aduce împreună o recenzie a literaturii academice și a literaturii gri, o analiză a datelor secundare, rezultată din mai multe sondaje realizate la nivel european (Eurobarometre), precum și date primare rezultate din focus-grupuri și interviuri. Atunci când ne referim la tineri, avem în vedere îndeosebi tinerii cu vârste între 15 și 34 de ani.

Astfel, a fost realizată o consultare sistematică a literaturii care a luat în considerare atât literatura academică, adică studiile publicate în jurnale de specialitate, cât și literatura gri (documente și rapoarte elaborate de instituții publice și organizații neguvernamentale). Principalul criteriu de incluziune pentru literatură a fost legat de anul de publicare a studiilor. Astfel, **am inclus în acest studiu literatură publicată între anii 2018 și 2022 din câteva rațiuni**. În primul rând, perioada 2018-2022 este extrem de relevantă pentru a înțelege poziționarea tinerilor cu privire la mediu și schimbări climatice. În 2018, debutează protestele tinerilor pentru mediu, prin grevele școlare inițiate de Greta Thunberg. Protestele devin globale, implicând peste șase milioane de oameni, mulți dintre ei elevi. Astfel, preocuparea pentru schimbările climatice, deja articulată prin Acordul de la Paris și IPCC capătă dimensiuni globale prin implicarea tinerilor. Mai mult, manifestațiile globale ale tinerilor pun pe agenda publică schimbările climatice ca rezultat direct al acțiunilor individuale. Perioada 2018-2022 a fost marcată în literatură de efectul Thunberg (Baiardi și Morana, 2021), care poate explica schimbarea considerabilă a atitudinilor față de mediu în Europa. Această alegere este atât un avantaj metodologic, cât și o limită a cercetării. Nivelul de conștientizare a tinerilor asupra mediului este mult mai ridicat în această perioadă, ceea ce poate supradimensiona preocuparea tinerilor pentru mediu. Alegerea are totodată avantaje întrucât surprinde nu doar implicarea crescută a tinerilor, ci și felul în care aceștia se poziționează față de noile reglementări europene și angajamente politice care vizează schimbările climatice, în particular Pactul verde european (2019), inițiativa Comisiei Europene „Pregătiți pentru 55” (2021), precum și angajamente naționale, cum e Raportul Administrației Prezidențiale despre *Educația privind schimbările climatice și mediul în școli sustenabile* (2022). În același timp, perioada aleasă surprinde impactul pandemiei de COVID-19 asupra prioritizării schimbărilor climatice.

Următorul criteriu de incluziune a literaturii a fost publicarea acesteia în baze de date indexate, și care au trecut printr-un proces de *peer review*, criteriu care a asigurat calitatea studiilor incluse. Strategia de căutare a plecat de la utilizarea termenilor “youth” (trad. Tineret) și “climate change” (trad. Schimbări climatice), în bazele de date Sage Journals,

Taylor & Francis Journals, JSTOR și pe motorul de căutare Google Academic. Rezultatele au fost distribuite pe țări și regiuni, prioritizându-se țările din Uniunea Europeană. Articolele din țări non-UE au fost incluse doar dacă au avut mai mult de 100 de citări sau dacă au oferit elemente de noutate în comparație cu cele privind țările UE. Articolele incluse în analiză au fost grupate tematic urmărindu-se: percepții, atitudini și comportamente ale tinerilor privind schimbările climatice; atitudini și moduri de evaluare ale politicilor publice privind schimbările climatice; moduri de implicare a acestora în decizii publice; activism al tinerilor privind schimbările climatice; educația tinerilor privind schimbările climatice.

Marea majoritate a studiilor incluse este publicată în limba engleză. Căutarea a identificat un număr relativ redus de studii care vizează tinerii din România (Todor et al., 2021; Todor, 2021; Salvați Copiii, 2021), lucru care poate demonstra preocuparea încă incipientă pentru mediu și schimbările climatice în mediul academic și neguvernamental din România.

În ciuda interesului crescut al tinerilor pentru mediu și schimbările climatice, studiile academice pe această temă sunt relativ puține. Marea majoritate a cercetărilor academice identificate examinează mai degrabă felul în care adulții se raportează la schimbările climatice.³ Cercetarea de față a identificat studii care vizează interesul tinerilor pentru mediu și schimbări climatice, precum și angajarea politică și activismul acestora în raport cu clima. Atunci când se discută interesul tinerilor pentru schimbarea climatică, deseori studiile sunt structurate pe două paliere – pe de o parte dacă tinerii înțeleg la ce se referă schimbările climatice și, pe de altă parte, dacă cunoașterea acestora este întemeiată științific (Lee et al., 2020; Brügger, 2020; Stevenson et al., 2019).

Dezbaterea cu privire la activismul tinerilor se axează în jurul tinerilor ca agenți ai schimbării (Han and Ahn, 2000; O'Brien et al., 2018) și importanța includerii lor în luarea de decizii privind politicile de mediu și guvernarea care să răspundă la țintele verzi. Cele mai multe studii vizează tineri din afara Uniunii Europene, în particular Statele Unite ale Americii, Australia, Marea Britanie. Facem referire în continuare doar la studii din UE; atunci când sunt aduse în discuție cercetări din afara spațiului UE, ele sunt menționate ca atare. Literatura gri cuprinde o serie de documente și rapoarte elaborate în cadrul instituțiilor Uniunii Europene și rapoarte ale unor organizații de tineret din Uniunea Europeană.

Pentru a investiga atitudinile tinerilor din Uniunea Europeană cu privire la schimbările climatice, am folosit date secundare din sondaje de tip Eurobarometre. Următoarele sondaje au fost consultate:

- Eurobarometrul Special 527: Percepția privind echitatea tranziției verzi (2022);
- Eurobarometrul Standard 97 (2022);
- Eurobarometrul Special 513: Schimbările climatice (2021);
- Eurobarometrul Special 517: Viitorul Europei (2021);
- Eurobarometrul Special 492: Atitudinile europenilor față de politica energetică a UE (2019);
- Eurobarometrul Special 495: Mobilitate și transport (2019);
- Eurobarometrul Special 501: Atitudinea cetățenilor europeni față de mediu (2019).

Alegerea acestor sondaje a fost motivată de relevanța lor pentru obiectul de studiu și criteriile de incluziune. Astfel, am luat în considerare sondaje cât mai recente, care raportează asupra unor cercetări realizate în perioada 2019-2022. De asemenea, am inclus date despre

³ O concluzie asemănătoare este sprijinită și de Lee et al. (2019).

probleme relevante pentru tineri, pentru populația generală și pentru Uniunea Europeană, interesul pentru probleme de mediu, acțiuni concrete pentru a combate schimbările climatice, felul în care tinerii își percep rolul în Uniunea Europeană, responsabilitatea asupra combaterii schimbărilor climatice, cunoașterea angajamentelor pentru Pactul verde, politica energetică și măsurile care ar trebui tratate cu prioritate. Pentru a avea o înțelegere asupra contextului național, am tratat comparativ datele existente la nivelul UE cu cele despre România. Analiza a fost structurată pe grupe de vârstă (15-24; 25-34).

Dat fiind numărul relativ redus de studii care vizează tinerii din România, am realizat o cercetare empirică de tip calitativ. Cercetarea s-a derulat online în perioada 29 septembrie – 16 octombrie 2022 și a constat în discuții de grup și interviuri. Discuțiile au fost înregistrate, transcrise și anonimizate. Astfel, am realizat un focus grup cu experți (reprezentanți ai unor asociații de mediu și de tineret) și o serie de interviuri cu tineri cu vârste între 15 și 34 de ani. Pe lângă aceste discuții, am beneficiat de sugestiile unor experți în domeniul tineretului și schimbărilor climatice, ocazionate de atelierul organizat de Institutul European din România (4 octombrie 2022).

La focus grupul cu experți au participat 5 reprezentanți ai unor asociații de mediu și asociații de tineret din România. Interviurile au fost realizate cu studenți și absolvenți de educație superioară, preponderent din mediul urban, din marile centre universitare (București, Iași și Cluj-Napoca). Selectarea participanților a fost una de conveniență. Echipa de cercetare a trimis invitații de participare către aproximativ 30 de organizații de mediu și de tineret care operează atât la nivel național, cât și regional sau local. La aceste invitații au răspuns 5 asociații. Cum acest demers are un caracter explorator, nu au fost urmărite criterii de reprezentativitate, ci surprinderea unei diversități de opinii și poziționări care să permită înțelegerea obiectului de cercetare.

Discuțiile s-au axat pe câteva teme:

- Felul în care participanții percep tinerii cu care colaborează și diferențe între cele două grupe de vârstă (15-24 ani; 24-34 ani);
- Relația tinerilor cu decidenții și autoritățile publice;
- Gradul perceput de conștientizare în rândul tinerilor cu privire la schimbările climatice;
- Comportamente sustenabile adoptate de tineri;
- Activismul de mediu al tinerilor din România;
- Educația privind dezvoltarea durabilă și schimbările climatice;
- Politicile publice pentru tineri;
- Politicile de mediu și care vizează schimbările climatice.

Demersul empiric a relevat importanța de a surprinde în viitor diferențele dintre tinerii din mediul urban și rural în înțelegerea și prioritizarea schimbărilor climatice, precum și practicile de sustenabilitate în care ei se angajează. Mai mult, dat fiind profilul educațional al intervievaților, ar fi interesant de observat felul în care diferențele de educație articulează poziționări diferite cu privire la subiectul schimbărilor climatice. Așa cum rezultă din datele din Eurobarometre, preocuparea pentru mediu îi atinge mai degrabă pe cei cu un nivel educațional mai ridicat, din clasa de mijloc. Acest aspect a fost dificil de surprins deoarece participanții la cercetare au fost preponderent tineri cu educație superioară din mediul urban.

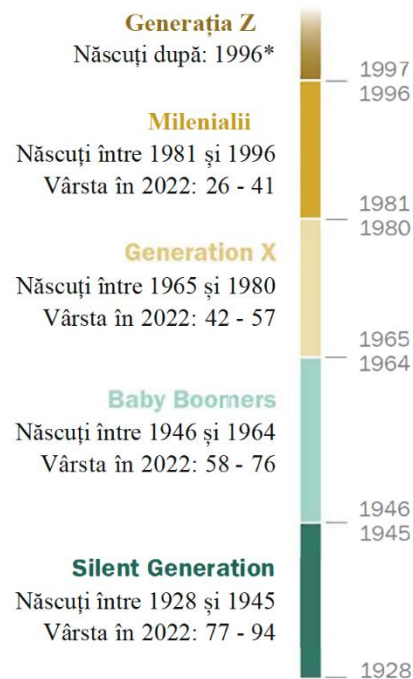
Capitolul 1. Atitudini și comportamente ale tinerilor privind schimbările climatice

Tinerii la care facem referire în acest studiu (Figura 1) sunt cei cu vârste între 15 și 34 de ani, cuprinzând ultima decadă din Generația Y (generația milenară, cei născuți între 1981 și 1996) și întreaga Generație Z (cei născuți după 1996).⁴ Aceste generații,⁵ în particular generația Z, sunt cohorte născute și socializate în era digitală, intens preocupate de chestiuni care țin de protecția mediului și schimbarea climatică. Cum distincțiile între generații nu sunt foarte bine definite în particular în ceea ce îi privește pe cei din generațiile Y și Z (Rice și Moffett, 2021), vom analiza împreună tinerii de 14-24 ani și pe cei de 25-34, cu excepția situațiilor se remarcă diferențe notabile între cele două grupe de vârstă.

Despre generația milenară, studiile arată că ei sunt o generație a contrastelor. Intens preocupați de mediu și dispuși, cel puțin la nivel declarativ, să-și schimbe stilul de viață în acord cu valori ecologice, categoria de vârstă 25-34 de ani rareori acționează în consecință, ei fiind mai puțini dispuși să recicleze sau să economisească energie (GPI, 2014). În mod similar, și cohorta 15-24 de ani arată o preocupare deosebită pentru mediu și schimbare climatică. „Cred că schimbarea climatică este cea mai urgentă problemă cu care se confruntă generația mea. Un procent ridicat din oameni care azi iau decizii despre lume nu vor fi prin preajmă în următorii 30-40 de ani pentru a vedea consecințele muncii lor” (Seemiller și Grace, 2019: 300) afirmă un tânăr din această generație, articulând, încă o dată, poziționarea tinerilor în raport cu mediul. Preocuparea pentru mediu și schimbare climatică este observabilă și la nivel european. Barometrele publicate în ultimi ani arată că tinerii prioritizează schimbările climatice ca problemă globală, în special tinerii cu educație superioară (EYE, 2021). Pentru cei mai mulți, mediul și schimbările climatice constituie preocupări majore chiar în fața șomajului și lipsei locurilor de muncă (Eurobarometru Flash, 2021).

Figura 1. O imagine de ansamblu asupra generațiilor

Generațiile - o imagine de ansamblu

Sursa: Pew Research Centre, 2019.

⁴ Pentru date statistice, acest studiu face deseori referire la date disponibile la nivel european (Eurobarometre și Eurostat). Din acest motiv, operăm cu două grupe de vârstă: 15-24 ani (Generația Z) și 25-34 ani (Generația Y).

⁵ Noțiunea de generație este folosită în științele sociale pentru a desemna sistemul de valori care definește o cohortă. Diferite procese socio-istorice definesc o generație, modelând, în același timp, sistemul de valori și credințe al tinerilor. Astfel, generația tăcută (*silent generation*) este marcată de Al Doilea Război Mondial, *Baby Boomers* de războiul din Vietnam și de Woodstock, generația Y de încorporarea internetului și a tehnologiei în viața cotidiană, precum și de criza economică din 2008 (Scholz și Rennig, 2019). Despre generația Z, se speculează că evenimentul definitoriu este criza provocată de pandemia COVID-19 (EPRS, 2020: 3). În cercetarea de piață, noțiunea de generație este o modalitate lucrativă de a segmenta consumatorii (Britainthinks, 2019).

Nu doar preocuparea intensă pentru mediu îi caracterizează pe tineri. Un raport al serviciului de cercetare al Parlamentului European (EPRS, 2020) despre tinerii născuți după 1996 subliniază ubicuitatea internetului, împreună cu folosirea social media, ca fiind caracteristicile generaționale cel mai des menționate în literatură (Turner 2015; Seemiller și Grace 2017; Dolot 2018; Giray 2022). Într-adevăr, la momentul lansării primului *smartphone*, membrii generației Z aveau cel mult 10 ani (Dimock, 2019), lucru care îi face contemporani cu cele mai multe dezvoltări din domeniul digital. Mai mult decât atât, închiderea școlilor și tranziția la învățământul online pe perioada pandemiei de COVID-19 a contribuit masiv la alfabetizarea digitală a acestei cohorte, transformând totodată felul în care aceștia învață (Rothman, 2016) și interacționează.

În Uniunea Europeană, generația Z este cea mai diversă din punct de vedere al originii (EPRS, 2020). Raportul citat oferă exemplul Luxemburgului, în care aproximativ 14% dintre copiii cu vârste cuprinse între 0 și 14 ani sunt născuți într-un alt stat la Uniunii Europene, iar peste 6% în afara UE. Situația este similară în alte țări europene precum Cipru, Malta, Austria, Suedia. Pe lângă diversitate, această generație este totodată cea mai educată de până acum, dar și cea mai expusă riscului de sărăcie, în particular din cauza lipsei mobilității intergeneraționale și a efectelor provocate de pandemia de COVID-19.⁶

Acestea sunt doar o parte dintre provocările cu care se confruntă tinerii cu vârste între 15 și 34 ani. Pe lângă aceste caracteristici, literatura consultată descrie generația Z ca fiind cu totul diferită față de generațiile anterioare. Ei sunt descriși ca fiind mai realiști decât generațiile anterioare, dar și mai circumspecți cu privire la politicieni, corporații și media. Acest lucru se traduce într-un grad mai ridicat de cetățenie activă, chiar dacă pandemia COVID-19 a încetinit temporar activismul, în particular cel de mediu,⁷ mutând atenția asupra sănătății și bunăstării financiare (Rice și Moffett, 2021: 661). Generația Z, mai mult decât cea milenară, tinde să aibă un sentiment puternic de responsabilitate socială, prioritizând egalitatea de gen, diversitatea și incluziunea.

Gradul de preocupare privind schimbările climatice și mediul

Pentru prima dată, la nivel țărilor UE27, **în 2021 schimbările climatice au fost considerate ca fiind cea mai serioasă problemă cu care se confruntă omenirea** (Eurobarometrul Special 513: Schimbările climatice 2021). O astfel de ierarhizare este prevalentă mai degrabă pentru cei cu un nivel de educație mai ridicat, pentru cei care se autoidentifică ca aparținând clasei de mijloc, precum și pentru anumite clase ocupaționale, în particular studenții și managerii (vezi Grafic 1, Anexa 1). Astfel, dincolo de vârstă, **nivelurile de educație și de venituri sunt legate de un grad mai mare de îngrijorare în privința schimbărilor climatice.**

Și la nivel personal, schimbările climatice au ajuns să joace un rol mai important față de anii precedenți, acestea ocupând locul trei, după inflație/creșterea prețurilor/creșterea costurilor vieții și educație pentru tinerii cu vârste între 15-24 ani și după inflație/creșterea prețurilor/creșterea costurilor vieții și situația financiară a gospodăriei pentru tinerii cu vârste între 25-34 ani (vezi Grafic 3, Anexa 1). Deși schimbările climatice se mențin pe al treilea loc în comparație cu 2021, înregistrând o ușoară scădere procentuală pentru ambele grupe de vârstă, nivelul de îngrijorare privind inflația și creșterea prețurilor aproape s-a dublat,

⁶ Ne referim aici la închiderea școlilor și universităților și a disponibilizării din sectoarele considerate a fi neesențiale (*idem*).

⁷ Studiile consultate remarcă o scădere a interesului pentru mediu în perioada pandemiei. Pandemia a condus la o reducere a poluării la nivel mondial (Regan, 2020), având în vedere încetinirea/suspendarea activității industriale și comerciale pentru anumite perioade, dar scăderea emisiilor de gaze cu efect de seră nu a fost marcantă (Liu, Z. et al., 2020).

reflectând o preocupare în creștere privind situația financiară. Cu toate că datele existente indică susținerea măsurilor privind schimbările climatice, pot fi înregistrate schimbări de percepție având în vedere inflația și criza energetică. Este important de menționat că preocuparea se traduce într-un sentiment de frică, **71% dintre tinerii la nivelul UE (15-34 ani) declarând că se simt speriați de schimbările climatice** (EBS527, 2022).

În general, **protecția mediului este o preocupare personală importantă pentru marea majoritate a tinerilor din UE**, neexistând diferențe semnificative între grupele de vârstă (Eurobarometru Special 501, 2019). Atât pentru tinerii între 15-24 de ani cât și pentru cei cu vârste între 25-34, schimbările climatice reprezintă cea mai importantă problemă de mediu (61%, respectiv 52%), acestea fiind urmate de poluarea aerului, cantitatea ridicată de deșeuri și declinul sau dispariția speciilor și habitatelor, a ecosistemelor naturale (vezi.

Grafic 5, Anexa 1). Spre deosebire de cei mai în vârstă, **tinerii europeni menționează clima, egalitatea de gen, drepturile omului și digitalizarea ca axe prioritare pentru activitatea legislativă europeană** (Eurobarometrul special pentru Parlamentul European, 2021). Chiar dacă criza provocată de pandemia de COVID-19 a poziționat sănătatea publică ca preocupare principală pentru toți europenii, tinerii cu vârste între 16 și 30 ani sunt mai predispuși să aleagă lupta împotriva schimbărilor climatice ca fiind relativ mai importantă decât sănătatea publică (*idem*).

La nivel declarativ, tinerii, în special cei cu vârsta între 15-24 par a fi cei mai preocupați de schimbările de mediu. Datele din Eurobarometrul Special 513 (2021) arată faptul că deși tinerii par a fi mai îngrijorați în privința schimbărilor climatice, când vine vorba de acțiuni concrete în privința acestora, grupa de vârstă 15-24 de ani nu diferă semnificativ față de grupa de vârstă 65+ (vezi *Grafic 7, Anexa 1*). Astfel, **este de investigat în ce măsură un grad mare de îngrijorare se traduce într-un sentiment mai accentuat de responsabilizare și acțiuni concrete**.

Felul în care tinerii prioritizează mediul ca problemă majoră, așa cum reiese din date, are câteva explicații. În primul rând, perioada 2018-2022 a fost marcată de ceea ce se numește în literatură efectul Thunberg (Baiardi și Morana, 2021). În mod specific, protestul Gretei Thunberg pentru mediu, urmat de seria de manifestații globale, a pus pe agenda publică schimbările climatice ca rezultat direct al acțiunilor individuale, galvanizând totodată opinia publică în direcția activismului de mediu. În al doilea rând, odată cu noile mișcări ecologice, schimbările climatice ies de sub relativul anonim al forurilor academice și științifice. Mass-media are un rol relativ important în creșterea gradului de conștientizare asupra problemelor de mediu. Relatând tot mai mult despre mediu și condițiile meteorologice extreme, presa e un actor important în felul în care schimbările climatice sunt definite ca probleme publice.

România

Conform datelor din Eurobarometre, **preocuparea privind schimbările climatice ca problemă globală este mult mai scăzută printre tinerii români**; în 2020, România (11%) se situa pe locul doi, după Irlanda (12%), în privința tinerilor care declarau că nu cred că există schimbări climatice (Ipsos, 2021, p. 31). Ambele grupe de vârstă pun pe locul șase această problemă (6%), dar ierarhia lor este ușor diferită. Grupa de vârstă 15-24 pune pe primul loc sărăcia, foamea și lipsa apei potabile (19%) în timp ce preocuparea majoră a grupei de vârstă 25-34 este răspândirea bolilor infecțioase (26%), sugerând o mai mare sensibilitate la contextul pandemiei. O altă diferență remarcabilă este importanța pe care grupa de vârstă 15-24 o pune pe deteriorarea democrației și a statului de drept (9%), ce ocupă locul trei, în timp ce pentru grupa de vârstă 25-34 aceasta ocupă locul șapte (5%). Altfel, situația economică, problemele de sănătate din cauza poluării, respectiv deteriorarea naturii sunt pentru ambele grupe probleme mai importante decât schimbările *climatice* (vezi .

Grafic 2, Anexa 1). Ca în cazul mediei UE, **un grad de preocupare ceva mai ridicat se întâlnește mai degrabă printre cei cu un nivel mai înalt de educație, sentimentul de apartenență la clasa de mijloc și rezidența într-un oraș mare.**

Nesurprinzător, și la nivel personal, pentru tinerii din România, schimbările climatice nu sunt o îngrijorare puternică, grupa de vârstă 15-24 fiind, în primul rând, preocupată de prețurile în creștere/inflație/costul vieții (22%), sistemul educațional (21%) și condițiile de trai (17%), în timp ce tinerii din grupa de vârstă 25-34 prioritizează prețurile în creștere/inflație/costul vieții (36%), situația economică din țară (23%) și sănătatea (18%). Pentru grupa de vârstă 25-34 schimbările climatice par a fi o preocupare mai mare la nivel personal, fiind pe locul șapte, cu 13% în comparație cu locul 11 cu 9% pentru cei cu vârste între 15-24 (vezi Grafic 4, Anexa 1). Cu toate acestea, schimbările climatice sunt recunoscute ca o sursă de anxietate, **60% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 65% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani declarând că schimbările climatice îi înfricoșează** (EBS527, 2022). În acest sens, participanții la interviuri din această cercetare ne-au vorbit despre o percepție fizică a acestora în viața lor de zi cu zi, în special privind schimbările meteo, simțindu-le pe acestea complet diferit de copilăria lor și având mai degrabă efecte negative asupra stării lor de sănătate (fizică și mentală) și asupra agriculturii:

„Legat de schimbările climatice care au loc de la an la altul, pot observa, cel puțin în cazul meu, o meteosensibilitate din ce în ce mai accentuată ce generează probleme de sănătate cum ar fi dureri de oase, dureri musculare și așa mai departe, cât și de cheful de muncă, să zic așa, randamentul pe care-l dau la facultate.” (Gen masculin, 21 de ani, student, Iași)

„Te uiți pe geam și vezi că nu mai e cum era când erai mic, când iarnă aveai zăpadă, primăvara era primăvară, vara vară și toamna toamnă. Parcă acum sunt mai mult două anotimpuri și fenomene din ce în ce mai extreme pe care le mai văd din când în când, cum ar fi mini-tornade în Bărăgan, ceea ce este super ciudat, și chestii de felul asta.” (Gen feminin, cercetător, 29 de ani, București)

„Pentru mine schimbările climatice sunt cele mai vizibile pentru că stau într-un sat și le simt când mă uit în grădină ce se întâmplă. Gen cu schimbările astea avem ori mult mai multe bunuri ale grădinii, ori mult mai puține. Și din cauza asta, eu dacă aș avea o super putere sau cum ați zis dumneavoastră, eu cumva într-un fel aș inventa ceva boabe care cresc în trei zile și poate că așa aș putea să rezolv, că în trei zile încă nu am ajuns la nivelul ăla brusc ca în trei zile să se schimbe dramatic ceva. Și sper că așa aș putea să rezolv agronomia, agricultura, ori a țării, ori a lumii.” (Gen masculin, 23 de ani, student în Cluj, locuiește în rural)

La nivel statistic, de-abia atunci când problemele se reduc la cele de mediu, schimbările climatice ajung să joace un rol mai important pentru tineri și ca și în cazul mediei UE, acestea sunt mai importante pentru cei din grupa de vârstă 15-24, care le pun pe locul doi după poluarea aerului. Grupa de vârstă 25-34 pare să fie preocupată în aceeași măsură de poluarea aerului și a râurilor, lacurilor și apelor subterane, de situația deșeurilor și a declinului habitatelor, urmate apoi de schimbările climatice (vezi Grafic 6, Anexa 1). În acest context, aproximativ **o treime dintre tinerii din România, ambele grupe de vârstă, declară că au și făcut ceva concret în ultimele șase luni în privința schimbărilor climatice**, spre deosebire de media UE de două treimi.

Aceste date sugerează două aspecte importante privind percepția schimbărilor climatice atunci când sunt luate în considerare diferențele între țări. În primul rând, modul în care sunt construite schimbările climatice ca problemă și cum sunt comunicate joacă un rol extrem de important. **În România, spre deosebire de țări din vestul sau nordul Europei, schimbările climatice nu reprezintă unul dintre cele mai importante subiecte publice.** Modul în care presa și instituțiile publice comunică, precum și educația primită în diverse

forme de școlarizare nu pun același accent pe această problemă ca în alte țări, relevând astfel importanța mediului informațional în care se află tinerii pentru a modela percepțiile acestora. În al doilea rând, prioritățile sunt contextualizate de nevoi și probleme locale care sunt considerate mai importante și mai recunoscutibile. Participanții la focus grup au pus acest decalaj mai degrabă pe seama problemelor economice care caracterizează România în contrast cu țări din vestul sau nordul Europei, considerând că tinerii din România sunt în mod preponderent afectați de acestea:

„Problema [schimbările climatice], din punctul meu de vedere, e la fel de gravă și în rândul tinerilor din România și în rândul tinerilor din Europa de Vest și de Nord. Doar că noi avem alte preocupări care ne sunt deasupra în ierarhie, deasupra problemelor de mediu, pentru că noi nu ne permitem luxul ca – luxul, între ghilimele – luxul care este în partea de vest. Noi ne gândim foarte mult la bani, suntem un popor care ne gândim foarte mult la bani, avem foarte multe lipsuri pe plan economic, suntem obișnuiți cu puțin, de asta foarte mulți pleacă din țară, foarte mulți studenți, foarte mulți oameni, foarte buni medici și așa mai departe.” (Gen masculin, 21 de ani, student, Iași)

Sentiment de responsabilizare

Aproximativ **opt din zece tineri (15-34 ani) din UE consideră că e important ca la nivel personal să acționeze în vederea combaterii schimbărilor climatice**, în timp ce în România 59% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 78% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani sunt de acord cu această afirmație (EBS527, 2022). Tinerii din UE tind să considere cetățenii pe locul trei ca fiind actorii responsabili în a acționa împotriva schimbărilor climatice (34%); pe primele două locuri se situează sectorul de afaceri și industrie (52%) și guvernele naționale (49%) (Ipsos, 2021). Dacă auto-responsabilizarea nu diferă semnificativ socio-demografic, există diferențe clare între țări. Conform sondajului citat, în Malta, Austria și Lituania tinerii tind să se simtă mai mult responsabili personal (51%, 50% și 49%), în timp ce în țări precum Franța, Slovacia, Cipru și Cehia, acest sentiment este cel mai redus (29%, 28%, 27% și 25%), în cazul României aproximativ o treime dintre respondenți punând responsabilitatea personală pe primul loc.

Mai puțin discutat în astfel de sondaje este **ce înțeleg tinerii prin autoresponsabilizare și cum este creată această ierarhie între diverși actori**. În mediul online, există mai multe dezbateri privind contribuțiile individuale versus nevoia de schimbări sistematice pentru a combate schimbările climatice ce reflectă o recunoaștere a faptului că acțiunile individuale pot fi insuficiente dacă nu sunt susținute de schimbări radicale structurale. Având în vedere amploarea schimbărilor climatice, anumiți tineri pot să se simtă deziluzionați de impactul acțiunilor individuale chiar dacă aceștia sunt dispuși să își schimbe stilul de viață (Groundwork, 2021). Una dintre participantele la cercetarea calitativă din acest studiu a adus în discuție diferența dintre consumatori și mediul de afaceri, considerând că cel din urmă ar trebui să fie mult mai responsabil, mai ales având în vedere orizontul limitat de alegere al consumatorilor din cauza costurilor, dar și o suspiciune că **nu există mecanisme care să certifice cu adevărat cât de sustenabile sunt anumite produse și servicii**:

„Oricât aș încerca eu la nivel individual, și tu și alții ca noi să ne reducem amprenta, o fabrică va fi cât 100 000 dintre noi. [...] și se spune, știi, să nu mai cumperi haine de la Zara și H&M, pentru că ăștia sunt cei mai mari poluatori, dar alternativele costă. Costă bani pe care mulți dintre noi nu îi au. În plus, nu-ți garantează nimeni că dacă te duci la un astfel de magazin care zice că este mai eco că o să și fie. Adică ăștia poluează cel mai mult și la cât aruncă. [...] Plus, America și celelalte state dezvoltate cum sunt astea din Asia, astea poluează de rup. Dar hai să nu ne mai dăm noi cu deodorant spray, că sigur asta o să fie soluția pentru *global warming*. Pare așa, un pic de ipocrizie să zici că tu ca om poți să faci o mare, mare schimbare.” (Gen feminin, cercetător, 29 de ani, București)

Tinerii au, în general, la dispoziție venituri mai reduse și mai puțină putere de decizie, fiind

astfel înclinați să considere persoanele cu mai multe resurse sau într-o poziție de putere ca fiind mai capabile de diferențe semnificative și să desconsidere eficiența unor alegeri individuale. În acest context, nu este de mirare că sectorul de afaceri și industria sunt considerate a fi cele mai responsabile, având în vedere asocierea diverselor domenii cu emisii de carbon diferite, putând fi neclar cum la nivel individual, în calitate de consumatori, tinerii ar putea genera schimbări în acest sens.

Cu toate acestea, există o conștientizare a faptului că anumite alegeri de consum pot dăuna negativ mediul și, invers, astfel de alegeri reprezintă modul prin care indivizii pot contribui la combaterea schimbărilor climatice. **Mai bine de șapte din zece dintre tinerii europeni sunt conștienți că obiceiurile lor de consum dăunează mediului** (vezi Grafic 8, Anexa 1), raport ce se menține și în cazul tinerilor din România. Mai mult, 81% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 77% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani consideră că la nivel personal ar trebui să facă mai mult pentru a contribui la tranziția verde și a combate schimbările climatice (prin măsuri, ca de exemplu, reducerea consumului de energie) indiferent de ce fac alte persoane (EBS527, 2022). În cazul României, procentul este relativ mai scăzut pentru grupa de vârstă 15-24 de ani decât media europeană, doar 69% fiind de acord cu această afirmație, în timp ce tinerii cu vârste între 25-34 de ani sunt de acord în aceeași măsură ca și media europeană. În cadrul cercetării calitative din acest studiu, respondenții s-au caracterizat ca fiind relativ conștienți de impactul negativ al stilului lor de viață asupra mediului, dar și că acest lucru nu se traduce în schimbări de comportament. Nevoia de a avea anumite elemente de confort a fost mai degrabă pusă pe prim plan ca element ce ghidează alegerile lor de consum, nesimțindu-se pregătiți să renunțe la aceasta doar din considerente ecologice:

„Exist, că până la urmă orice om e un fel de *plague* pentru planeta asta. Adică faptul că încălzești casa, că te speli, faci duș, și nu un duș de două minute, asta afectează mediul. Mai uit luminile aprinse noaptea, că nu-mi place întunericul. Da, știu că sună amuzant, dar ce pot să fac? Adică când trăiești în lumea asta modernă, felul în care trăim în oraș, faptul că ai un anumit nivel de confort, cred că e destul de contra principiilor de salvare a mediului. (Gen feminin, angajat în companie multinațională, 29 de ani, București)

Tinerii și practici de consum curente

În general, sondajele de opinie care includ acțiunile luate la nivel individual împotriva schimbărilor climatice se rezumă la un set prestabilit de comportamente din zona transportului, energiei și alimentației. Conform Eurobarometrului Special 513 privind Schimbările climatice, **reducerea deșeurilor și reciclarea selectivă, respectiv reducerea consumului de articole de unică folosință sunt primele două acțiuni specifice ambelor sub-grupe de vârstă** la nivelul UE și în cazul grupei de vârstă 15-24 în România. Tinerii cu vârsta între 15-24 la nivel UE pun pe locul trei mersul pe jos, cu bicicleta sau transportul public, în timp ce cei cu vârsta între 25-34 sunt mai atenți la consumul energetic al electrocasnicelor achiziționate (vezi

Grafic 9, *Anexa 1*). Diferențele semnificative față de media europeană se remarcă mai degrabă pentru grupa de vârstă 15-24 care tinde să folosească mai des moduri de transport mai prietenoase cu mediul decât mașina personală, dar și să fie mai puțin probabil de a-și fi termoizolat locuința sau să considere important consumul redus de energie atunci când cumpără electrocasnice. O astfel de ierarhizare sugerează o adoptare a unor practici de consum specifice vârstei, nefiind clar în ce măsură tinerii ar schimba radical practicile de consum curente pentru a fi mai convergente cu principiile neutralității climatice. În cazul tinerilor din România, grupa de vârstă 25-34 se remarcă prin a pune pe primul loc termoizolarea locuinței pentru a reduce consumul de energie, sugerând o diferențiere a acestora față de grupa similară din vestul sau nordul Europei, țări în care locuirea în chirie are loc până la o vârstă mai înaintată sau este mult mai încurajată prin politici publice.

Astfel de operaționalizări ale acțiunilor individuale privind schimbările climatice se bazează pe faptul că practicile de consum au fost identificate ca având un rol semnificativ în emisiile de gaze cu efect de seră, măsurile de combatere a schimbărilor climatice implicând și modificări ale acestor practici și incluzând încurajarea luării unor decizii mai sustenabile privind transportul, alimentația, îmbrăcămintea, utilizarea de energie în mediul rezidențial etc. Aceste schimbări ar trebui să devină acțiuni dintr-un repertoriu mai larg prin care cetățenii își pot asuma o responsabilitate personală și acționa la nivel individual. În acest sens, amprenta de carbon a fost lansată ca instrument ce poate fi folosit de consumatori pentru a-și măsura impactul asupra mediului. O monitorizare atentă și alegeri mai conștiente de consum pot să facă trecerea de la o manifestare declarativă a îngrijorării privind schimbările climatice la una mai proactivă, o radiografie a practicilor lor de consum devenind astfel importantă pentru a vedea în ce măsură se poate realiza tranziția către obiceiuri mai sustenabile.

Mai multe studii indică adoptarea de către tineri a consumerismului politic sau consumului sustenabil, și anume alegeri de consum ghidate de considerente etice privind mediul și sustenabilitatea socială (Henn, Sloam și Nunes, 2021; Gotlieb și Thorson, 2017; Pickard, 2022). Consumul sustenabil este ghidat de motivații orientate către comunitate, lumea animală și mediu, luând în calcul atât dimensiunea locală cât și cea globală. Un astfel de consum presupune activități pozitive precum cumpărarea de produse manufacturate etic și activități negative precum boicotul sau încetarea de a mai consuma produse care sunt considerate dăunătoare pentru mediu. În acest fel, sunt evitate folosirea excesivă a resurselor naturale sau a produselor din materiale toxice, care implică emisii de poluanți sau a căror producție nu ia în considerare justiția socială. Printre principale activități pe care consumatorii le pot avea pentru un consum sustenabil un rol esențial îl au eficiența energetică acasă și la locul de muncă, alegerea unor modalități de transport, alimentație, produse și lanțuri de aprovizionare sustenabile, reducerea deșeurilor (Scholl, 2011). Astfel de alegeri pot, în moduri diferite, contribui la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, dar distribuția lor este, în general, afectată de nivelul de educație și venituri. În același timp, un mix de motivații și de circumstanțe poate sta la baza unor alegeri mai sustenabile de consum, considerentele economice sau sociale fiind în anumite cazuri mai importante decât cele ecologice. În cele ce urmează, analizăm interacțiunile dintre acestea în patru domenii relevante pentru a atinge neutralitatea climatică.

1. Consumul de energie în mediul rezidențial

Consumul de energie și emisiile aferente se modifică odată cu înaintarea în vârstă (Liddle și Lung, 2010), dar în același timp generații diferite sunt influențate de mediul în care au

crescut, momente definitorii influențând valorile, preferințele și practicile de consum pe întreaga durată a vieții (Schewe and Meredith, 2004). Astfel, este important de subliniat că **tinerii de azi vor fi influențați în practicile lor de consum atât de contextul istoric în care au crescut, cât și de tranzițiile specifice ciclului de viață.** În acest sens, se poate diferenția între generația *Baby Boomers* și *Millennials* având în vedere cultura materială și politicile la care au fost expuși, normele existente și practicile prevalente (Bardazzi and Pazienza, 2020; Chancel, 2014). O analiză a 17 țări dezvoltate relevă că grupul 20-34 de ani este relativ mai intens consumator de energie în mediul rezidențial decât cohortele mai în vârstă fiind implicat în mai multe activități consumatoare de energie (Liddle and Lung, 2010). În același timp, alte studii la nivel național poziționează mai degrabă generația *Baby Boomers* ca mai producătoare de emisii de carbon deoarece este mai înstărită și locuiește în locuințe ineficiente energetic (Chancel, 2014). În lipsa unei metodologii standard de măsurare a consumului de energie la nivel de gospodărie, astfel de măsurători sunt mai degrabă variabile sugerând mai degrabă nevoia de a înțelege ce influențează diferențele generaționale.

Contextul actual influențează practicile de consum prin prioritizarea formelor de consum sustenabil în ce privește energia, acesta putând lua forma unor comportamente de utilizare a energiei într-un mod mai economic, respectiv comportamente de a achiziționa tehnologii mai eficiente energetice (ex. electrocasnice, termoizolație). **Eficiența energetică a clădirilor rezidențiale realizată prin diverse tehnologii este privită de tineri ca un mod pozitiv de a reduce costurile cu energia**, de a îmbunătăți condițiile de locuire și de a reduce emisiile de carbon (Dell'Anna et al., 2022). Cu toate acestea, la nivel UE, conform datelor din Eurobarometrul Special privind echitatea tranziției verzi (2022), tinerii cu vârste între 15-24 sunt cei mai puțin în măsură să declare că în ultimii cinci ani au luat măsuri pentru a-și face locuința mai eficientă energetic, 27% în comparație cu 33% dintre cei cu vârste 25-34 de ani, respectiv 38% dintre cei cu vârste între 35-44 de ani și 55-64 de ani, grupele de vârste cu procentul cel mai ridicat. Acest lucru se poate datora însă rolului pe care cei mai tineri îl au în gospodărie și situației lor socio-economice, astfel de măsuri fiind mai puțin accesibile acestei grupe de vârstă. **În cazul barierelor percepute pentru a lua astfel de măsuri, ambele grupe de vârstă pun pe primul loc faptul că sunt prea scumpe și nu își permit financiar.** Următoarele bariere importante sunt reprezentate de lipsa de informații suficiente respectiv dificultatea de a cădea de acord cu proprietarul.

În cazul unor adoptării unor comportamente de consum mai sustenabil de energie, **tinerii cu vârste între 15-24 de ani** (aproximativ 60% în contrast cu 57% dintre cei cu vârste 24-34 de ani, respectiv 50% dintre cei cu vârste între 55-64%, grupa de vârstă cea mai puțin încrezătoare) **se declară cei mai încrezători că ar putea să își reducă consumul actual de energie** (Eurobarometrul Special privind echitatea tranziției verzi, 2022). Important de menționat în acest sens este faptul că cei mai mulți dintre tineri (15-34 ani, aproximativ 65%) tind să se perceapă ca având un consum mai redus decât alți oameni. În același timp, aproximativ jumătate dintre aceștia consideră că partea cea mai bogată a populației țării ar trebui să facă eforturi mai mari pentru a-și reduce consumul de energie.

O adoptare mai conștientă a unor practici de consum energetic sustenabil tinde să aibă loc în gospodării cu un nivel de educație și venituri mai ridicate (Torgler et al., 2008) în timp ce ideea de eficiență energetică poate fi simultan o opțiune mai prietenoasă cu mediul, dar și una mai economică pentru consumatori (Eurobarometru special Atitudini privind politica energetică a UE, 2019). În privința motivațiilor care ar sta la baza reducerii consumului de energie, 52% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 60% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani, declară că acestea sunt mai degrabă de natură economică decât ecologică (Eurobarometrul Special privind echitatea tranziției verzi, 2022). Astfel, multiplele perspective privind eficiența energetică în mediul rezidențial sugerează că dincolo de rolul

de a reduce emisiile de carbon, adoptarea tehnologiilor și practicilor pentru a o îmbunătăți este condiționată de considerente economice importante, costul acestora putând fi o barieră în adoptarea pe scară largă a unor astfel de tehnologii.

În cazul României, conform celor mai recente date Eurostat (2022), în 2020 în sectorul rezidențial consumul de energie se baza, în primul rând, pe energii regenerabile și combustibili bio (38,2%), urmate de gaz natural (34,3%) și electricitate (14,6%), acestea fiind preponderent folosite pentru încălzirea spațiilor (62,2%) și iluminat și folosirea aparatelor electrice (13,9%). Conform datelor din Eurobarometrul Special 517 privind viitorul Europei (2021), pentru 78% dintre români (versus 87% media UE) este important la nivel personal să renoveze clădirile astfel încât să fie mai eficiente termic și să folosească energii regenerabile. Tinerii tind să fie mai puțin interesați, doar 69% dintre cei cu vârste între 15-24 declarând că acest lucru este important pentru ei (versus 88% media UE), respectiv 72% dintre cei cu vârste între 25-34 (versus 89% media UE). Cu toate acestea, conform datelor din Eurobarometrul Special privind echitatea tranziției verzi (2022), **grupa de vârstă 25-34 de ani este cea care a luat cele mai multe măsuri pentru îmbunătățirea eficienței energetice a locuinței** (41%, în contrast cu 33% media pe țară, respectiv 22% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani) reflectând în comparație cu media europeană specificul locuirii din România. Important de menționat, **doar 11% dintre aceștia declară că au primit fonduri publice, subvenții sau alte forme de sprijin financiar pentru astfel de îmbunătățiri**, sugerând un efort personal în acest sens, dincolo de programele de reabilitare termică implementate în țară. Acest specific este sugerat și de ceea ce tinerii din România percep ca principale bariere în a lua astfel de măsuri. Dacă precum în cazul mediei europene, astfel de măsuri sunt percepute ca fiind prea scumpe și nu există suficientă informație disponibilă, tinerii din România pun pe locul trei dificultatea de a găsi materiale și echipamente în comerț care să reducă consumul de energie, negocierile cu proprietarii ocupând ultimul loc.

În cazul României mai degrabă grupele de vârstă 55+ de ani sunt mai încrezătoare că își pot reduce consumul actual de energie (aproximativ 40%), în timp ce doar o treime dintre tineri (15-34 ani) văd acest lucru posibil, chiar dacă mai bine de jumătate dintre aceștia se percep ca având un consum mai ridicat de energie decât alți oameni (Eurobarometrul Special privind echitatea tranziției verzi, 2022). În același timp, în raport cu media europeană, cei mai mulți dintre tineri consideră că cei mai bogați 20% oameni din populație ar trebui să facă mai multe eforturi pentru a-și reduce consumul de energie. În contrast, cei mai mulți tineri din Europa consideră că jumătate din populație ar trebui să facă eforturi pentru reducerea consumului de energie, reflectând percepții diferite a structurii sociale a societății.

Un studiu al consumului sustenabil de electricitate al studenților din România (Gherheș și Fărcașiu, 2021) relevă o adoptare destul de mare a acestuia prin activități precum uscarea rufelor fără a folosi uscătorul electric, închiderea luminii atunci când se iese din cameră, preferința pentru iluminat natural al camerelor sau închiderea calculatorului la sfârșitul zilei. Cu toate acestea, studiul nu menționează în ce măsură astfel de comportamente sunt adoptate datorită unor convingeri ecologice sau economice. **În cazul României, motivațiile ecologice și preocuparea pentru schimbări climatice, deși existente, sunt mai degrabă ancorate puternic în considerente economice.** Aproximativ jumătate dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 66% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani declară că motivațiile principale de a-și reduce consumul de energie sunt mai degrabă de natură economică decât ecologică (Eurobarometrul Special privind echitatea tranziției verzi, 2022). Un studiu realizat în regiunea de dezvoltare Nord-Est demonstrează că atunci când respondenții sunt îngrijorați în privința creșterii prețurilor la energie, sprijinul acestora pentru energii regenerabile tinde să fie mai scăzut (Jijie et al., 2021).

2. Transport

Datele statistice din Europa de Vest și America de Nord arată că începând cu anii 2000, utilizarea și posesia autovehiculelor personale stagnează sau este în declin (Colli, 2020) în timp ce vârsta de obținere a unui permis de conducere este în creștere (Rérat, 2021). Având în vedere că există diferențe fundamentale între mobilitatea tinerilor și a persoanelor mai în vârstă în sensul reducerii dependenței de mașina personală, studiile existente le-au atribuit diferențelor socio-demografice (ex. forme de angajare mai precare și venituri mai reduse); de stil de viață (angajare, implicare într-o relație stabilă și avea copii la o vârstă mai înaintată, preferința pentru activități online); circumstanțelor economice (ex. creșterea prețurilor carburanților și asigurărilor); politicilor de mediu și urbanism care favorizează transportul public sau valorilor și atitudinilor care favorizează un stil de viață mai puțin dependent de mașină, incluzând considerente ecologice. Deși circumstanțele sociale și economice sunt mai importante decât cele ecologice în alegerile de transport, mai ales în țările mai sărace (Rérat, 2021), este evident un interes în creștere pentru forme de mobilitate mai sustenabile. În prezent, **la nivelul UE, cel mai frecvent mod de transport cotidian al tinerilor cu vârste între 15-24 de ani este transportul public (35%), urmat de automobil (23%) și mers pe jos**, în timp ce pentru tinerii cu vârste între 25-34 de ani pe primul loc se situează automobilul (53%), urmat de transport public (15%) și mers pe jos (14%) (EBS527, 2022). **În cazul României, tinerii cu vârste între 15-24 de ani pun pe primul loc mersul pe jos (49%), pe locul doi automobilul (20%) și pe locul trei transportul public (17%), în timp ce pentru tinerii 25-34 de ani, automobilul ocupă primul loc (45%), urmat de mers pe jos (26%), respectiv transportul public (21%).**

Atingerea neutralității climatice este strâns legată de reducerea emisiilor CO₂ din transport. **Marea majoritate a tinerilor europeni declară că la nivel personal consideră importantă promovarea vehiculelor cu zero sau emisii scăzute** (86% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani / 73% în cazul României, 81% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani / similar în cazul României conform datelor EBS517, 2021). Eurobarometrul Special 495: Mobilitate și Transport (2020) relevă că la nivelul UE tinerii sunt cei mai dispuși să facă o schimbare în practicile lor de transport prin a adopta mijloace mult mai prietenoase cu mediul (70% din grupa de vârstă 15-24 versus 53% pentru 55+), în special dacă aceste schimbări nu sunt prea scumpe și sunt accesibile. **Tinerii care se declară a nu fi pregătiți să facă o astfel de schimbare invocă ca bariere principale prețul și lipsa unei infrastructuri sau tehnologii care sa corespundă nevoilor lor de mobilitate.** În același timp, ambele grupe de vârstă pun pe primul loc o frecvență mai mare a transportului public ca principală măsură ce i-ar ajuta să adopte moduri mai sustenabile de transport, urmată de a face transportul public mai accesibil economic, respectiv mai rapid (EBS527, 2022)

În cazul României, **tinerii din grupa de vârstă 25-34 ani sunt mai înclinați decât cei cu vârste între 15-24 să declare că ar face schimbări mai sustenabile privind transportul** (70% versus 62%), fiind categoria de vârstă cea mai predispusă către o astfel de schimbare (EBS495, 2020). Tinerii din România cu vârste între 15-24 de ani care declară că nu sunt dispuși să facă astfel de schimbări pun pe primul loc lipsa de siguranță a acestor alternative (chestionarul dând ca exemple în acest caz bicicleta, mersul pe jos, scuterul), pe locul doi situându-se faptul că nu le place să meargă cu transportul public și pe locul trei un sentiment de nesiguranță legat de potențiale agresivități și furturi. **În cazul tinerilor români cu vârste între 25-34 de ani care nu sunt dispuși să facă astfel de schimbări, ierarhia barierelor este complet diferită.** În primul rând, aceștia nu cred că o astfel de decizie personală are un impact asupra mediului, respectiv că mediul în care trăiesc nu le oferă alternative. În al doilea rând, aceștia declară că nu le place transportul public și că modurile de transport mai prietenoase cu mediul ar lua prea mult timp să fie implementate. În al treilea rând, aceștia declară că preferă un autovehicul cu surse de energie convențională (benzină, motorină)

pentru confort și plăcere. Astfel de diferențe între media UE și România sugerează o perspectivă mult mai negativă a transportului public precum și un atașament mai mare pentru autovehiculele bazate pe carburanți fosili, acestea fiind și modul de transport cel mai folosit pentru distanțe lungi în cazul ambelor grupe de vârstă în România. La nivel general, percepția măsurilor care i-ar ajuta să adopte moduri mai sustenabile de transport pe tinerii din România este ușor diferită de media UE (EBS527, 2022). **Tinerii cu vârste între 15-24 ani pun pe primul loc construirea unor străzi mai potrivite pentru mersul pe jos**, având în vedere că acesta este principalul lor mod de transport cotidian. Pe locul doi se situează un transport public mai accesibil economic, iar pe locul trei acces mai facil la biciclete electrice. Tinerii cu vârste între 25-34 de ani, similar mediei europene, pun pe primul loc un transport public mai accesibil economic, urmat de o mai mare viteză a acestuia, respectiv de străzi mai potrivite pentru pietoni.

Important de menționat este că **la nivelul UE tinerii sunt dispuși să plătească cu 5% mai mult față de costul actual al transportului actual**, atrăgând astfel atenția asupra potențialului negativ pe care îl pot avea impunerea unor măsuri obligatorii care să depășească aceste costuri. Acesta este făcut și mai clar în cazul României, unde **tinerii din ambele grupe de vârstă declară în cea mai mare măsură că nu sunt dispuși să plătească mai mult** (38% dintre 15-24, respectiv 35% 25-34 în timp ce doar 24% dintre tinerii 15-24 ar plăti cu 5% mai mult, respectiv 18% dintre tinerii 25-34), motivând această opțiune prin faptul că nu își permit să plătească mai mult.

În privința călătoriei cu avionul, **aproximativ o treime dintre tinerii europeni declară că nu obișnuiește să călătorească cu acesta**, în timp ce cei care o fac îl consideră în principal o opțiune mai rapidă, mai practică sau singura disponibilă. Cei mai mulți dintre respondenți declară că **nu ar putea plăti mai mult pentru un bilet de avion care să includă costurile reducerii impactului de mediu**, în timp ce cei care sunt dispuși ar plăti cu 10% mai mult. Procentul tinerilor care nu obișnuiesc să călătorească cu avionul este similar cu media UE și în România, tinerii de aici împărtășind și motivațiile pentru utilizarea acestui mod de transport. **Mai bine de jumătate dintre tinerii români declară că nu ar fi dispuși să plătească mai mult**, dar 17% dintre tinerii cu vârsta 15-24 ar plăti cu 5% mai mult, în timp ce tinerii cu vârste 25-34 sunt mai dispuși să plătească un pic mai mult, 20% declarând că ar plăti cu 10% mai mult.

Una dintre principalele soluții pentru reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră este autovehiculul electric, UE stabilind o țintă de 30 de milioane de autovehicule electrice aflate în uz până în 2030. În țări precum Belgia, Franța, Germania, Olanda, Norvegia și Marea Britanie, unde gradul de penetrare a autovehiculelor electrice este mai mare, șoferii tind să fie mai degrabă bărbați, cu vârsta între 35 și 55 ani, cu studii superioare, angajați cu normă întreagă, în timp ce cei care sunt dispuși să achiziționeze o mașină electrică tind să fie mai degrabă femei, cu un nivel de educație mai scăzut și cel mai adesea studenți sau pensionari (Ipsos, 2020). Studiul relevă apetența tinerilor pentru o potențială achiziție a unei astfel de mașini, principala barieră fiind mai degrabă legată de costuri și incertitudinea privind posibilitățile de încărcare electrică. Atât șoferii actuali cât și cei potențiali declară că schimbările climatice reprezintă o îngrijorare personală și că este important să-și reducă emisiile de CO₂ din transport, sugerând faptul că barierele pentru o adopție mai largă sunt mai degrabă de ordin pragmatic (cost și infrastructură). Astfel de studii precum și rezultatele Eurobarometrului sugerează că, deși există o orientare pozitivă către moduri de transport mai prietenoase cu mediul printre tineri, adoptarea lor este condiționată de menținerea unor standarde curente, costul și viteza numărându-se printre considerentele esențiale, mai ales în țări precum România în care tinerii se percep ca fiind mai dezavantajați economic.

3. Alimentație

În 2021, **31% dintre europeni susțin că au cumpărat și consumat mai puțină carne**, iar 32% au optat pentru mai multe alimente organice (EBS513, 2021). În linie cu media europeană, 33% dintre tineri cu vârste cuprinse între 15 și 24 de ani și 32% între 25 și 34 de ani cumpără mai puțină carne și un procent asemănător (33, respectiv 34%) aleg mai multe alimente organice. În contextul mai larg al activismului de mediu, schimbarea alimentației, alegerii produselor ecologice sau bio, veganismului se înscriu ca practici de tipul activismului cotidian sau politicilor „Do-It-Ourselves”⁸. Acestea sunt forme de inițiativă și angajament politic individualizate care nu apelează la structurile colective convenționale, cum ar fi partidele politice, sindicatele pentru a informa și organiza o mișcare socială (Pickard, 2019). Mai degrabă, **tinerii adoptă comportamente individuale cu speranța și câteodată convingerea că acestea pot avea consecințe pe termen lung** (Neas, 2022).

La nivel european, este dificil de estimat numărul vegetarienilor, veganilor sau a celor care adoptă o dietă flexibilă (flexitariană), iar **numărul celor care adoptă un astfel de stil de viață din considerente ecologice cu atât mai greu de determinat**. O varietate de surse susține că numărul celor care adoptă veganismul ca stil de viață s-a mărit considerabil.⁹ La nivel european, se remarcă că a crescut numărul adolescenților și al tinerilor adulți care renunță la carne, în particular în Germania și Regatul Unit (Spiller et al., 2021). Generația Z (în acest raport, tinerii cu vârste cuprinse între 15 și 24 de ani) tinde să adopte o dietă vegetariană într-un grad mai ridicat decât persoanele peste 55 de ani, dar mai puțin decât cei cu vârste între 24 și 34 de ani (Britainthinks, 2019). Rezultatele unui studiu făcut în Marea Britanie arată că alegerile alimentare, în particular cele vegetariene sau vegane, sunt bazate atât pe preocuparea pentru mediu și protecția animalelor, cât și pe preocuparea pentru sănătate (Britainthinks, 2019). Cel mai important determinant, însă, pentru alegerile alimentare, este dat de prețul acestora. Potrivit unui sondaj realizat în Marea Britanie, doi din trei tineri și-au schimbat alegerile alimentare din rațiuni financiare (FSA, 2019).

4. Îmbrăcăminte și modă

Industria modei este una dintre cele mai poluante industrii din lume (Koudelková și Hejlová, 2021; Williams și Hodges, 2020). **Moda are un impact major asupra mediului** prin prisma cantității de apă folosită, coloranților din materiale și microplasticului deversat în oceane (Grechi et al., 2021). Acesta este un motiv pentru care, dată fiind poziționarea tinerilor în raport cu mediul, consumul de haine ar putea fi determinat de alegeri mai bine informate. Despre consumatorii din generația Z, literatura spune că, cel puțin la nivel declarativ, aceștia sunt interesați de producția ecologică și sustenabilă a hainelor. Mișcările de *slow fashion*¹⁰ au luat amploare în ultimii ani, iar practici precum reciclarea, economia circulară, re folosirea și consumul de haine second-hand au fost normalizate ca practici emergente în industria modei. Mai precis, **tinerii cu vârste cuprinse între 15 și 34 de ani pun preț pe sustenabilitate și economie circulară**, lucru care determină companiile să considere sustenabilitatea și responsabilitatea socială ca avantaj competitiv (Gazzola et al., 2020). La polul opus se află practicile de *fast-fashion*, în care mărci internaționale (cum sunt Zara,

⁸ În engleză, „Do-It-Ourselves politics” sau DIO; conceptul îi aparține lui Sarah Pickard (2019) și include, alături de veganism, folosirea bicicletei în detrimentul mașinilor personale, reciclarea, evitarea plasticului, transportului poluant etc. Pentru tinerii cu care lucrează Pickard, DIO este o formă de a trăi „etic și în armonie cu preocupări ecologice” (p. 5).

⁹ În Germania, se estimează că procentul vegetarienilor se ridică la 8%, iar al veganilor la 5% (Spiller et al. 2021).

¹⁰ *Slow fashion* este definit ca o abordare sustenabilă asupra modei care ia în considerare întreg lanțul de producție al hainelor și care militează pentru producția și consumul de haine într-un mod conștient, cu respect pentru oameni și mediu.

H&M, Shein, etc.) produc într-un timp relativ scurt haine de calitate scăzută sau medie la un preț accesibil.

Studiile arată, însă, că există un decalaj considerabil între preocuparea pentru mediu și felul în care este exprimată grija în consumul de modă. Chiar dacă consumul sustenabil apare ca o preocupare pentru tineri, **lipsa de transparență a producătorilor privind lanțul de producție îi poate împiedica pe tineri să facă alegeri sustenabile** (Williams și Hodges, 2020). Cele mai multe studii identificate care vizează relația tinerilor cu moda sunt poziționate ca cercetări de piață oferă următoarele recomandări companiilor: (1) reducerea potențialului negativ asupra mediului prin promovarea sustenabilității; (2) îmbunătățirea experienței de cumpărături online pentru a ajunge la tineri, aceștia preferând cumpărăturile online în detrimentul magazinelor fizice (Grechi et al., 2021) și (3) transparentizarea lanțului de producție.

La nivelul UE, tinerii tind să fie în profund acord cu principiile unei industrii și consum de haine mai sustenabil, conform datelor din EBS501 (2019). **Nouă din zece tineri – incluzând ambele grupe de vârstă – sunt de acord că articolele de îmbrăcăminte ar trebui să fie mai durabile.** Șapte din zece consideră că acestea ar trebui poată fi produse din materiale reciclabile. Aproximativ opt din zece sunt de părere că achiziția de haine second-hand ar trebui să fie mai bine promovată. Circa **nouă din zece văd brandurile ca responsabile cu a asigura condiții de muncă bune angajaților lor atât în UE, cât și în afara UE** și un procent similar și-ar dori ca etichetele hainelor să specifice impactul asupra mediului și condițiile de muncă ale angajaților. În același timp, **jumătate dintre respondenți consideră că prețul hainelor ar trebui să fie cât mai scăzut**, indiferent de condițiile de muncă și impactul acestora asupra mediului, sugerând o disponibilitate scăzută de a plăti mai mult pentru haine mai prietenoase cu mediul. Mai mult, **o treime dintre tinerii europeni se declară a nu fi interesați de cât de prietenoase cu mediul sunt hainele lor.** Tinerii din România tind să aibă opinii similare, dar **mai puțini dintre aceștia consideră ca hainele second-hand ar trebui să fie mai mult promovate** (64% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 75% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani). În plus, mult mai mulți dintre aceștia consideră că prețul hainelor ar trebui să fie cât mai scăzut, indiferent de condițiile de muncă și impactul acestora asupra mediului (76% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 79% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani) confirmând încă o dată o importanță mult mai mare a costului în deciziile de consum ale tinerilor din România. Mai îngrijorător este faptul că **aproximativ jumătate dintre aceștia** (57% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 54% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani) **declară că nu sunt interesați de cât de prietenoase cu mediul sunt hainele acestora.**

În ciuda adoptării declarative a principiilor sustenabilității, mai multe studii relevă însă o practică mai ambiguă a acestora. Rezultatele unui studiu realizat în Italia care vizează tinerii din generația Z pe un eșantion de 653 de respondenți (Grechi et al., 2021) demonstrează cum la nivel declarativ, cei mai mulți dintre tineri își fundamentează alegerile în funcție de sustenabilitatea acestora. Femeile, mai mult decât bărbații, văd sustenabilitatea produselor ca fiind mai relevantă în informarea deciziei de cumpărare, iar atât femeile cât și bărbații acordă o importanță crescută modei sustenabile în viitor. Pe de altă parte, însă, doar o mică parte dintre respondenți cumpără haine purtate (*second-hand*) sau folosesc servicii de economie circulară. Rezultate similare sunt raportate în SUA (Williams și Hodges, 2020), în care, deși participanții la studiu se declară a fi preocupați de mediu și egalitate socială, aceste valori nu se traduc direct în acte de consum.

Consum de media

Așa cum menționam la debutul capitolului, tinerii cu vârste între 15 și 35 de ani (generația Z și ultima decadă din generația milenară) sunt **intens digitalizați, născuți și socializați în**

era digitală. Inclusiv denumirile sub care apare generația Z în literatură atestă acest fapt: ei sunt supranumiți fie generația N (de la net), fie generația D (de la digital), fie generația V (de la viral) (Poláková și Klímová, 2019). Astfel, tehnologia le poate permite tinerilor să devină participanți activi în societatea civilă, iar **internetul reprezintă pentru aceștia o rețea globală care le poate forma conștiința civică** (Szymkowiak et al., 2021). Mai mult, tinerii gândesc și comunică global, consumând informație din toată lumea (Scholz și Vyugina, 2019). Spre deosebire de generațiile anterioare, **tinerii preferă informarea prin media digitală în detrimentul canalelor de comunicare tradiționale.**

Nu este de mirare, deci, că media și consumul de media joacă un rol important în a forma opiniile și percepțiile tinerilor. Eurobarometrul Special 501: Atitudinile europenilor privind mediul (2019) relevă că la nivelul UE, pentru tinerii cu vârste între 15-24 de ani, **principala sursă de informare privind mediul este internetul**, urmată de știri la televizor și de social media. Pentru tinerii cu vârste între 25-34 de ani știrile la televizor sunt cea mai importantă sursă de informare, urmată de internet și social media. **Preferințele tinerilor din România sunt ușor diferite, ambele grupe de vârstă punând pe primul loc știrile la televizor**, dar grupa de vârstă 15-24 de ani pune pe locul doi internetul și pe locul trei familia, prietenii, vecini, colegi, în timp ce pentru grupa de vârstă 25-34 de ani această ierarhie este inversată. Aceste date demonstrează că televiziunea și internetul au un rol important în a informa tinerii privind problemele de mediu, indiferent de țara de proveniență.

Este important însă de remarcat că **tinerii tind mai degrabă să nu aibă încredere în presă.** La nivelul UE, 53% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 61% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani declară că nu au încredere în presă, în timp ce în România această atitudine reprezintă 54% dintre respondenții tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 64% dintre respondenții cu vârste între 25-34 de ani (ES97, 2022). Atitudini asemănătoare față de presă sunt relevate și în cadrul discuțiilor de tip interviu și focus grup realizate în cadrul acestui studiu. **Cei mai mulți dintre cei intervievați arată o neîncredere structurală față de mass-media românească** pe care o blamează atât pentru lipsa de profesionalism în felul în care își construiește reportajele și știrile, cât și pentru distorsionarea realității. Miopia mass-mediei cuplată cu inflația de informație dificil de verificat duce la neîncrederea menționată anterior.

Situația este mai acută în cazul informațiilor despre mediu și schimbare climatică. În unele situații, tinerii intervievați ajung să reproducă locuri comune din imaginarul climatic fără să ia în considerare poziționările și ideologiile producătorilor de media. Dăm un exemplu dintr-un interviu realizat cu un tânăr de 23 de ani, student la master, din regiunea Nord-Vest: „încă o chestie, eu am citit în mai multe surse, nu știu cât de adevărat ar putea să fie, dar după cum știu, producerea acestor mașini electrice este foarte rea pentru environment-ul nostru”. Un reprezentant al unei organizații de mediu aduce câteva completări edificatoare acestei afirmații, el blamând lipsa de curiozitate a tinerilor pentru a se informa mai mult sau mai bine precum și educația precară pe care ei o primesc, în special în ce privește mediul și schimbările climatice:

„Deci sunt anumite, cum să spun eu... anumite zone care oferă informație, informație care pentru foarte mulți tineri cu o educație nedefinitivă înseamnă totul și care îi oprește de a mai de a mai fi interesați de altceva. Și când vorbesc de treaba asta vorbesc de teoria conspirației. Deci asta prinde la oameni incomplet educați. Și când copiii aud acolo că această activistă extraordinară din nordul Europei [*Greta Thunberg, n.a.*] este un dușman al nostru, al tuturor, ei rămân cu această cu această idee. Deci nu alte curiozități. Hai să văd și eu ce sunt schimbările climatice, ce? Hai să văd, de ce toți spun că trebuie să plantăm, de ce toți spun că nu trebuie să ardem gazul aiurea și așa mai departe. Da, curiozitatea asta nu există sau există într-o măsură foarte mică. Asta voiam să zic.” (Gen masculin, reprezentant organizație de mediu).

Atunci când aduc în discuție sursele de informare pe care le folosesc, tinerii intervievați explică cât de complicat le este, în primul rând, să discearnă între adevăr și ficțiune, și în al doilea rând, să-și aleagă sursele potrivite de informare. **Aceștia menționează că mass-media așa-zis convențională (presa, televizor) are o reputație compromisă**, mai ales din pricina inflației de știri false și a practicilor discutabile din partea ziariștilor („cei care scriu un articol nu se informează”). Mai apoi, internetul oferă o varietate și cantitate prea mare de informație, lucru care duce la o polifonie informațională („sincer tre’ să cauți foarte multe, tre să citești foarte mult și pe internet să ajungi la sursele care pe care poți să te bazezi cumva”). În general, însă, sursele preferate sunt cele din mediul digital, cei mai mulți intervievați menționând că nu au televizor acasă sau dacă au, nu îl folosesc.

„Pentru mine personal sursa principală de informare, dacă pot să zic așa, este propriul... adică ceea ce văd și ceea ce simt eu. De vreo 4-5 ani eu nu mă mai uit la televizor, adică îmi procur informațiile de care am nevoie de pe internet. Prefer o altă sursă mass-media în afară de televizor, pentru că ne sunt introduse foarte multe gânduri, foarte multe, foarte multă propagandă în zilele noastre.” (Gen masculin, 23 de ani, regiunea Nord-Est).

„Și din punctul meu de vedere, asta e principala problemă în domeniu mass-media în România. Cei care scriu un articol nu se nu se informează. E o lege, din ce am înțeles la ei la reporteri să se informeze din 3 surse înainte să scrie un articol și să-l publice. La noi la noi în țară nu se întâmplă deloc chestia asta și atâtea *fake news* ce se lansează în mediul atât online, cât și pe TV. Cumva, toată lumea vorbește despre un lucru, dar nimeni nu știe exact ce înseamnă și la ce se referă. Pe principiu asta nici nu mai știi în cine poți să ai încredere, în ce post, de unde să-ți procuri informațiile și nu mai știi unde, unde am început?” (Gen masculin, 23 de ani, regiunea Nord-Est)

„Prima dată când am când am început să mi dau seama că e ceva în neregulă și țin minte când eu eram copil iarnă în fiecare iarnă cel puțin în lunile decembrie-ianuarie mergem la sănius, așa să zicem. Și mi-am dat seama că am un frățior, gap-ul între noi e de 11 ani și atunci am mi-am realizat că ceva nu e în regulă și atunci am început eu să caut unele surse, să încep să înțeleg un pic de ce se întâmplă. De exemplu de ce nu avem zăpadă iarna. Când eram eu copil mereu era zăpadă și zăpadă mare. Țin minte și că am început să avem zăpadă în mai, de exemplu. N-am prins niciodată așa ceva. Da, ca și surse de informare nici eu nu din televizor nu prea mă uit. (Gen masculin, 23 de ani, regiunea Nord-Vest).

„Foarte mulți tineri devin tot mai influențați dintr-un mod uneori pozitiv, uneori nu, de tot ce înseamnă social media, și nu mă refer la activiști sau alte persoane, ci efectiv liber vorbitori din rețelele de socializare.” (Gen masculin, reprezentant asociație de mediu)

Mai mult decât o lipsă de încredere în sursele media, **tinerii din această cercetare au ridicat și problema modului în care informațiile pe care le acceptă ca fiind de încredere devin parte din universul lor de înțelegere și acțiune**. Chiar dacă aceștia sunt utilizatori de social media unde urmăresc canale precum cele ale unor organizații de mediu (de exemplu, Greenpeace, World Wildlife Fund) sau canale oficiale ale autorităților, nu întotdeauna astfel de informații sunt și complet digerate, fiind destul de dificil chiar și pentru tineri cu studii superioare să vorbească lejer în termenii mai tehnici ai schimbărilor climatice:

„Adică apar tot felul de chestii care îți pun cât de important e cu emisiile ... de .. ce sunt? Emisii de carbon (râde). Chestii care atunci când citești par foarte evidente. Dar acumă când încerc să îți povestesc despre ele, nope, nu mă duce așa tare capul.” (Gen feminin, cercetător, 29 de ani, București)

Mai mult, **niciunul dintre tinerii participanți la această cercetare nu și-a adus aminte de vreo sursă de informare care să îi fi transformat total percepțiile și comportamentele privind schimbările climatice**. Având în vedere că niciunul dintre aceștia nu a fost un sceptic privind schimbările climatice, informațiile online despre schimbările climatice par

doar să aibă un rol informativ și de consolidare a percepției că acestea sunt un fenomen real. Deși astfel de contribuții sunt importante în felul lor, efectul lor minimal pune sub semnul întrebării nevoia de o mai bună informare, ce a apărut deseori ca o măsură bună pentru ca tinerii să fie mai conștienți de schimbările climatice și mai capabili de acțiuni împotriva acestora. În primul rând, pentru ca informarea să fie eficientă în a genera schimbări de percepții și comportamente, conținutul, canalele, frecvența acestora sunt elemente extrem de importante. Având în vedere cunoașterea tehnică pe care schimbările climatice o implică, pare mai degrabă că acestea ar trebui să fie obiectul unei educații de lungă durată, astfel încât cetățenii să fie cu adevărat pregătiți să înțeleagă probleme climatice, economice și sociale pe care acest fenomen le ridică.

Discuția despre felul în care tinerii se informează asupra mediului și schimbărilor climatice este cu atât mai importantă în contextul unei educații pentru dezvoltare durabilă și privind schimbările climatice deficitare. În absența unei politici educaționale coerente despre mediu și schimbări climatice, **informarea tinerilor cu privire la schimbările climatice este construită pe interacțiunea cu mediul din care provin**, modelele pe care le observă acasă și în comunitate, precum și pe conținutul la care au acces din mass-media, Internet și social media.

Problematika surselor de informare cu privire la mediu și schimbări climatice nu este doar contingentă contextului românesc. Din contră, specificitățile de comunicare ale tinerilor ridică noi probleme despre felul în care cunoașterea despre schimbări climatice poate fi diseminată eficient. O campanie eficientă de informare a tinerilor cu privire la dezvoltare durabilă și schimbări climatice este una care se folosește de instrumentele digitale pe care aceștia le stăpânesc. Dacă luăm în considerare protestele pentru mediu inițiate de Greta Thunberg și organizate la nivel global, putem observa că ele s-au folosit cu precădere de social media pentru promovare și încurajare la acțiune. O cercetare asupra folosirii platformei Twitter în aceste proteste (Boulianne, Lalancette și Ilkiw, 2020) analizează peste 35 000 de postări scrise în perioada 15-28 martie 2019. Cercetarea relevă că **Twitter a reprezentat o platformă relevantă pentru diseminarea de informație cu privire la schimbările climatice**, precum și pentru a plasa vina referitoare la criza climatică, dar și a trasa responsabilități pentru atenuarea schimbărilor climatice.

O analiză de conținut asupra a 100 dintre cele mai vizualizate videoclipuri de pe YouTube despre schimbare climatică (Duran-Becerra et al., 2020) arată nevoia de diseminare de conținut special pentru tineri. La momentul studiului, cercetătorii au identificat 100 de videoclipuri cu conținut specific schimbării climatice – istoria fenomenului, impactul acestuia asupra mediului și pericolele schimbărilor climatice asupra oamenilor. Chiar dacă majoritatea videoclipurilor sprijină consensul științific asupra realității schimbărilor climatice, acestea nu indică modalități prin care schimbările climatice pot fi prevenite sau atenuate. Mai mult, toate aceste videoclipuri au ca public principal adulții. Așa cum sugerează autorii, **platforma YouTube este deosebit de populară pentru tinerii cu vârste între 13 și 17 ani**, lucru care o poate transforma într-un vehicul relevant pentru cunoaștere științifică solidă privind schimbarea climatică.

Educația pentru dezvoltare durabilă și educația privind schimbările climatice

Așa cum sugerează un raport recent asupra politicilor educaționale de mediu din Marea Britanie (Glackin și King, 2020), educația asupra mediului tinde să fie mai mult *despre* mediu și mai puțin *pentru* mediu. Aceasta reprezintă o distincție importantă deoarece indică locul educației privind schimbările climatice în programele naționale. Nu există suficiente resurse în școli care să le permită tinerilor nu doar poziționarea cu privire la schimbările climatice, dar și înțelegerea acestora în primul rând. Argumentul se complică atâta vreme cât luăm în considerare rolul și definițiile educației formale. O paradigmă a învățării care

exclde educația privind schimbările climatice este una care pune accent pe transmiterea de cunoștințe în detrimentul formării gândirii critice, limitând totodată rezultatele potențiale ale procesului educațional (Dunlop et al., 2021). Acest lucru este cu atât mai important întrucât informarea și sensibilizarea tinerilor sunt esențiale pentru atenuarea schimbărilor climatice. Mai mult, educația are (sau poate avea) rolul de a întări lupta pentru climă prin creșterea nivelului de conștientizare și capacitate a tinerilor, precum și prin motivarea acestora de a acționa (Todor et al., 2021).

Educația privind schimbările climatice și integrarea acesteia în educația formală sunt văzute ca fiind printre cele mai importante și eficiente mijloace de a dezvolta competențele necesare în criza de mediu actuală (Stevenson, Nicholls și Whitehouse, 2017). Dat fiind caracterul transversal și interdisciplinar al climei (Todor et al., 2021), educația privind schimbările climatice cere un tip de învățare care să pună accent pe gândirea critică și creativă a elevilor, precum și pe interacțiunea acestora cu conținutul predat (Stevenson, Nicholls și Whitehouse, 2017). Scopul ultim al unei astfel de politici educaționale este ca elevii înșiși să stabilească care sunt direcțiile de acțiune potrivite pentru a răspunde schimbărilor climatice.

La nivelul Uniunii Europene, educația privind schimbările climatice este adresată în contextul mai larg al educației pentru dezvoltare durabilă și învățarea despre durabilitatea mediului. În plus, Agenda Dezvoltării Durabile 2030, adoptată de Națiunile Unite, își propune, printre altele, să îmbunătățească educația, nivelul de conștientizare și capacitatea umană și instituțională privind atenuarea, adaptarea și reducerea impactului schimbărilor climatice. Acordul de la Paris (2015) recunoaște, de asemenea, rolul esențial jucat de educația privind schimbarea climatică în atenuarea schimbărilor climatice, pledând totodată pentru o educație care să asigure că tinerii dobândesc cunoașterea și abilitățile necesare în lupta împotriva schimbării climatice.

Inclusiv Pactul verde european și Strategia UE privind biodiversitatea pentru 2030 subliniază rolul esențial al unităților de învățământ în promovarea schimbărilor necesare pentru o tranziție verde. La începutul anului 2022, Comisia Europeană a publicat recomandarea privind învățarea pentru durabilitatea mediului¹¹. În contextul măsurilor necesare tranziției verzi, această recomandare are ca scop capacitatea statelor membre, a unităților de învățământ, a organizațiilor neguvernamentale și altor furnizori de educație de a oferi „cunoștințe și competențe privind durabilitatea, schimbările climatice și mediul”. Expunerea de motive pentru această recomandare este edificatoare întrucât pune în prim plan tinerii. Așadar, plecând de la date din Eurobarometrul 478 (2019) care reiterează interesul și preocuparea tinerilor pentru schimbările climatice, recomandarea este o măsură care răspunde solicitărilor tinerilor de a acționa pentru a proteja clima și mediul și de a crește rolul școlilor în a oferi elevilor o „înțelegere adecvată a schimbărilor climatice, a mediului și a unui mod de a trăi și de a acționa mai durabil”.

Caseta 1. Exemplu de bună practică în educația privind schimbările climatice

Exemplu de bună practică în educația privind schimbările climatice

Coaliția *Educație pentru climă* este o inițiativă a Comisiei Europene. Constituită precum comunitate educațională participativă, inițiativa sprijină tranziția verde și adoptarea măsurilor necesare pentru atingerea neutralității climatice. Această coaliție este una dintre inițiativele adiacente *Spațiului european al educației 2025* și parte esențială a *Pactului verde european* care își propune promovarea educației în domeniul sustenabilității mediului prin formarea profesorilor, conectarea științei și a educației, dezvoltarea

¹¹Recomandarea Consiliului privind învățarea pentru durabilitatea mediului (2022), disponibilă online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0011&qid=1647944342099> (Accesată: 12 septembrie 2022).

competențelor verzi, și în final, schimbarea comportamentelor prin creșterea gradului de conștientizare.

Sursa: <https://education-for-climate.ec.europa.eu/>.

Propunerea de recomandare vine cu nouă măsuri pentru statele membre, detaliate în cele ce urmează (Figura 2). O educație privind durabilitatea mediului se poate face doar dacă toți elevii, indiferent de vârstă sau mediu, au acces la educația în domeniul schimbărilor climatice, al biodiversității și al durabilității (recomandarea 1) și dacă statele membre prioritizează educația pentru durabilitatea mediului în politicile și programele de educație și formare pentru a asigura tranziția verde (recomandarea 2). Un aspect cheie al documentului menționat este legat de caracterul eminent colaborativ al învățării pentru durabilitatea mediului, documentul insistând asupra urgenței oferirii de oportunități de învățare tuturor, astfel încât toți indivizii să poată contribui și acționa pentru o economie durabilă, circulară și cu un impact neutru asupra climei (recomandarea 3). Mai mult, statele membre sunt invitate să ia măsuri la nivelul sistemului educațional, prin investiții în echipamente, resurse și infrastructuri verzi (recomandarea 4b), la nivelul cursanților prin încurajarea acestora să valorifice lumea naturală și biodiversitatea (recomandarea 5), precum și la nivelul cadrelor didactice (recomandarea 6). Cei din urmă sunt cei responsabili cu sprijinirea elevilor în pregătirea pentru tranziția verde.

Figura 2: Recomandarea Consiliului privind învățarea pentru durabilitatea mediului

- 1 Intensificarea eforturilor de sprijinire a sistemelor de educație și formare pentru a lua măsuri în vederea tranziției verzi, astfel încât cursanții de toate vârstele și din toate mediile să poată avea acces la educație și formare de înaltă calitate și favorabile incluziunii în domeniul schimbărilor climatice, al biodiversității și al durabilității.
- 2 Prioritizarea învățării pentru durabilitatea mediului în politicile și programele de educație și formare, pentru a sprijini sectorul și a-i permite să contribuie la tranziția verde. Să dezvolte o abordare cuprinzătoare și colaborativă a învățării pentru durabilitatea mediului, care să implice toate organismele, organizațiile și actorii din sistemul de educație și formare.
- 3 Oferirea unei game largi de oportunități de învățare în diferite contexte, de la educația timpurie până la învățarea în rândul adulților, astfel încât orice persoană să se poată pregăti pentru tranziția verde, să poată contribui în mod activ la ea și să acționeze pentru o economie durabilă din punctul de vedere al mediului, circulară și neutră din punctul de vedere al impactului asupra climei și pentru o societate justă.
- 4 a. Alinierea strategiilor și planurilor din domeniul educației și formării la tematica durabilității mediului b. Investiții în echipamente, resurse și infrastructuri verzi și pentru învățare, socializare și recreere c. Sensibilizarea cu privire la durabilitatea mediului d. Implicarea elevilor. e. Elaborarea de programe școlare pentru durabilitatea mediului f. Sprijinirea cooperării și a creării de rețele g. Sprijinirea extinderii bunelor practici și a investițiilor în cercetarea pedagogică privind învățarea pentru durabilitatea mediului.
- 5 a. Oferirea de oportunități de a înțelege, de a se implica și de a valoriza lumea naturală și biodiversitatea, stimularea curiozității și a sentimentului de uimire, pentru a-i învăța să acționeze pentru durabilitate, în mod individual și colectiv. b. Consolidarea învățării pe tot parcursul vieții c. Metode și strategii de învățare colaborative, experimentale și relevante pentru contextele și tradițiile locale d. Informații exacte și accesibile cu privire la criza climatică

6

a. Sprijinul cadrelor didactice pentru a-și sprijini cursanții în pregătirea pentru tranziția verde. b. Integrarea durabilității mediului în toate programele de formare profesională c. Crearea de oportunități și stimulente pentru participarea cadrelor la programe de dezvoltare profesională legate de durabilitate a mediului. d. Sprijinirea cadrelor didactice să adopte pedagogii care să consolideze învățarea în materie de durabilitate a mediului. e. Încurajarea și facilitarea predării și învățării transformatoare și interdisciplinare f. Dezvoltarea și diseminarea de resurse pentru a sprijini cadrele didactice g. Încurajarea comunității de cercetare și inovare să colaboreze cu furnizorii de educație formală, non-formală și informală

7

Să sprijine instituțiile de educație și formare în vederea integrării eficiente a durabilității mediului în toate activitățile și operațiunile lor

8

Să mobilizeze fondurile naționale și ale UE pentru investiții în infrastructură, formare, instrumente și resurse pentru a spori reziliența și gradul de pregătire a sectorului educației și formării pentru tranziția verde

9

Să investească în monitorizarea, cercetarea și evaluarea provocărilor în materie de politici și a impactului acestor inițiative pentru a valorifica lecțiile învățate și a contribui la elaborarea politicilor, inclusiv prin sprijinirea elaborării de indicatori și obiective comune privind durabilitatea mediului în educație.

Sursa: Consiliul Uniunii Europene (2022).

Câteva aspecte ale pedagogiei de învățare pentru durabilitatea mediului sunt de menționat. Educația pentru durabilitatea mediului este bazată pe un tip de învățare participativă care pune accentul pe colaborare și experimentare, în care cadrele didactice lucrează împreună cu elevii în procesul educațional. Elevii sunt invitați să propună și să imagineze „ce, cum și unde învață despre și pentru durabilitatea mediului” (*idem*). Dată fiind urgența tranziției verzi, cadrele didactice au rolul de a stimula în elevi curiozitatea și sentimentul de uimire, astfel încât toți cursanții „să poată deveni agenți ai schimbării și să învețe să acționeze, atât individual, cât și colectiv, pentru o lume mai durabilă” (*ibid.*).

Educația privind schimbările climatice are multe lucruri în comun cu învățarea pentru durabilitatea mediului și educația pentru dezvoltare durabilă (Todor et al., 2021). În mod similar, educația privind schimbările climatice este un demers interdisciplinar și axiologic, orientat spre competențe care își propune să sprijine cetățenii în a-și clarifica valorile și a le pune în practică (*idem*). Așa cum și învățarea pentru durabilitatea mediului are ca scop ultim cultivarea unei conștiințe ecologice care să invite la acțiune individuală și colectivă, educația privind schimbările climatice își propune să transforme atitudinile cetățenilor pentru a-i determina să lupte pentru climă (*ibid.*).

Chiar dacă directivele europene referitoare la educația privind schimbarea climatică sunt construite pentru a sprijini tranziția verde și reducerea de emisii de dioxid de carbon, programele naționale de învățământ lasă prea puțin loc educației privind schimbarea climatică. Cu alte cuvinte, **există un decalaj între angajamentele politice și transpunerea acestora în politicile și procesele educaționale europene**, concluzie sprijinită și de alte studii, menționate în continuare.

O analiză a politicilor educaționale guvernamentale din Marea Britanie adoptate între 2008 și 2018 arată că acestea nu au o componentă clară de educație pentru mediu (Glackin și King, 2020). Chiar dacă, arată autorii, agenda națională promovează nevoia de a cultiva cetățenia activă a tinerilor, niciun astfel de document nu menționează în mod explicit educația pentru mediu sau educația privind schimbările climatice. Alte acte normative (de exemplu: *A Green Future: Our 25 Year Plan to Improve the Environment, The Plan for National Parks*) menționează educația pentru mediu în trecere, dar nu delegează responsabilități și direcții de acțiune, lucru care face educația pentru mediu contingentă schimbărilor politice. În paralel, un studiu realizat de Universitatea din Bath (Hickman et al., 2021) arată că aproape jumătate

din tinerii din lume suferă de anxietate cauzată de climă¹², lucru care potențează importanța includerii educației privind schimbarea climatică în politicile educaționale naționale.

Un studiu la care au participat instituții și organizații din 14 țări, dintre care 11 din Uniunea Europeană (Austria, Croația, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Irlanda, Italia, Polonia, Spania și Suedia), Elveția, Israel și Norvegia, asupra programelor privind schimbările climatice (Allea, 2020) arată că inițiativele educaționale sunt mai degrabă centrate pe cauzele schimbărilor climatice (52 din 67 de inițiative) decât pe acțiune și implementarea de soluții (5 din 67 de inițiative). Studiul arată, însă, rezultate îmbucurătoare în ce privește includerea educației privind schimbările climatice în programele de învățământ primar și gimnazial, în particular în Austria, Franța, Finlanda, Irlanda, Norvegia și Suedia. Cea mai problematică zonă de dezvoltare este cea care vizează formarea profesională a cadrelor didactice, studiul recomandând implicarea de resurse în dezvoltarea și implementarea programelor de pregătire profesională a profesorilor.

La nivelul României, educația privind schimbările climatice reprezintă unul dintre cele 12 obiective sectoriale ale Strategiei naționale privind schimbările climatice și creșterea economică bazată pe emisii reduse de carbon pentru perioada 2016 – 2030. Planul de acțiune privind schimbările climatice pentru România a fost stabilit în 2015 și include trei obiective în ce privește educația și conștientizarea publicului:

1. O mai bună informare a populației prin intermediul campaniilor de informare, educare și comunicare cu instrumente și mesaje adecvate pentru diferite segmente ale publicului – cum ar fi părțile interesate din educație, fermierii și cercetătorii – cu privire la riscurile și oportunitățile posibile generate de schimbările climatice.
2. Sprijinirea cetățenilor, astfel încât să fie responsabili și capabili pentru inovarea la nivel local și susținerea inițiativelor de adaptare la schimbările climatice prin intermediul proiectelor din școală/universitate – comunitate/sectorul privat.
3. Dezvoltarea cunoștințelor și competențelor pentru creșterea adaptării la schimbări climatice prin elaborarea unui curriculum actualizat și inovativ (mediu, resurse naturale, dezvoltare durabilă și agricultură), organizarea de sesiuni de formare relevante pentru profesori și crearea de programe relevante de studiu.

Măsurile propuse care vizează instituțiile naționale responsabile și/sau implicate de/în educație (Ministerul Educației, unități de învățământ, instituții de învățământ superior și furnizori de formare) prevăd introducerea în curriculum a unor programe adaptate la schimbările climatice, actualizarea formării din învățământul terțiar pentru a reflecta competențele necesare locurilor de muncă verzi, precum și formarea specifică privind eficiența energetică, resursele regenerabile, reciclare, tehnologii cu emisii reduse de dioxid de carbon etc. **Cadrele didactice sunt văzute ca actori importanți în procesul educației pentru schimbările climatice** și măsurile planului vizează îmbunătățirea competențelor acestora și diversificarea programelor de studii în acord cu mediul și schimbările climatice. Acestea sunt doar câteva dintre măsurile agreeate la nivel național în ce privește educația privind schimbările climatice.

În 2022, Administrația Prezidențială a publicat raportul *Educația privind schimbările climatice și mediul în școli sustenabile*, document programatic care își propune definirea educației privind schimbările climatice desemnând totodată obiective de învățare și competențe. Aceste obiective au ca scop dezvoltarea competențelor cetățenilor astfel încât

¹² În engleză, *climate anxiety*. Studiul a fost realizat pe un eșantion de 10 000 de tineri cu vârste între 16 și 25 de ani din 10 țări.

aceștia să acționeze responsabil și să țină cont de impactul acțiunilor lor. În mod similar cu alte strategii europene, **raportul Administrației Prezidențiale militează ca sistemul de învățământ românesc să-și asume rolul de a pregăti cetățeni activi, cu responsabilitate față de mediu.** Responsabilitatea, ca în cazul strategiilor europene, se manifestă prin modelarea comportamentelor individuale, de grup și de sistem pentru a determina indivizii să contribuie la rezolvarea de probleme și la schimbări sistemice privind combaterea schimbărilor climatice.

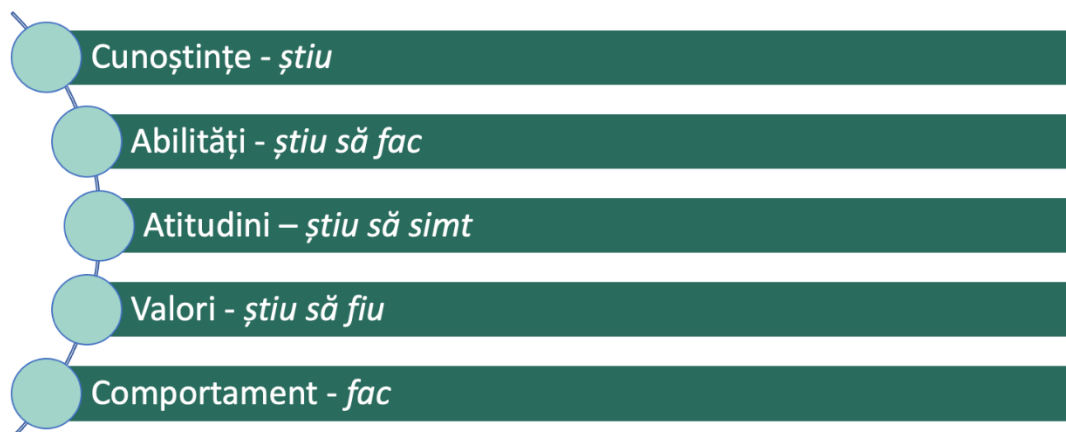
Conform raportului menționat, educația vizează orientarea către schimbare și către acțiune, incluzând de trei dimensiuni: (1) cultura complexității; (2) capacitatea de acțiune; și (3) co-responsabilitatea față de mediu. Astfel, citând din raportul prezidențial (Administrația Prezidențială 2022, p. 36) obiectivul educației privind schimbările climatice și mediul este dezvoltarea de competențe – adică cunoștințe, abilități și atitudini – care să le permită oamenilor să contribuie la:

1. acțiuni relevante pentru limitarea schimbărilor climatice și reducerea impactului acestora;
2. acțiuni de adaptare la schimbările climatice și construirea modelelor de reziliență la schimbările climatice;
3. protejarea, refacerea și promovarea folosirii sustenabile a ecosistemelor terestre, apelor curgătoare, lacurilor, mărilor și resurselor marine și stoparea pierderii biodiversității;
4. asigurarea modelelor sustenabile de consum și producție.

Este important de menționat că acest raport vizează mediul preuniversitar și propune un set de competențe în funcție de nivelul de studiu al elevilor (primar, gimnazial și liceal). Modelul de competență propus de Administrația Prezidențială face apel la cinci componente, detaliate în *Figura 3: Modelul de competențe propus de Administrația Prezidențială în ceea ce privește educația privind schimbările climatice în învățământul preuniversitar.* Printre valorile, comportamentele și atitudinile pe care le vizează educația privind schimbările climatice și mediul se numără:

- Empatia, conexiunea cu natura; grija și compasiunea pentru toate formele de viață;
- Respectul, interesul și aprecierea față de natură și beneficiile pe care le oferă oamenilor;
- Responsabilitatea privind utilizarea resurselor naturale;
- Responsabilitatea în gestionarea propriilor decizii cu impact asupra mediului și climei, inclusiv în comportamente de consum cotidiene;
- Implicarea în rezolvarea problemelor de mediu și climă;
- Participarea și responsabilitatea civică.

Figura 3: Modelul de competențe propus de Administrația Prezidențială în ceea ce privește educația privind schimbările climatice în învățământul preuniversitar

Sursa: Administrația Prezidențială (2022).

Așa cum menționam la debutul acestei secțiuni, în multe țări educația asupra mediului tinde să fie mai mult *despre* mediu și mai puțin *pentru* mediu. Această situație este regăsită și în programele școlare din România, unde noțiunea de schimbare climatică nu se regăsește *per se*, ci apare inclusă în concepte precum vreme, climă, zone climatice, mediu/protecția mediului sau dezvoltare durabilă (Todor et al., 2021). În lipsa unei atenții axate pe schimbarea climatică, programa din învățământul primar include noțiuni care să permită înțelegerea mediului înconjurător, protecția mediului, deșeuri, stil de viață sănătos (p. 17), iar la gimnaziu și liceu, elevii învață în cadrul orelor de geografie despre relația om-mediu. Noțiunea de schimbare climatică este studiată în clasa a XII-a, ca un capitol distinct la disciplina geografie (*idem*).

Provocările implementării educației pentru dezvoltare durabilă și a educației privind schimbările climatice în România țin de câteva aspecte discutate în continuare. Acestea sunt legate de: lipsa de coordonare a educației privind schimbările climatice, procentul relativ mare al elevilor care nu au participat/nu participă la activități educative privind schimbările climatice, accesul persoanelor vulnerabile la cunoașterea despre schimbare climatică și pregătirea resursei umane, în speță a cadrelor didactice.

Un studiu realizat în România pe un eșantion de 500 de tineri, în particular din București¹³ (Todor, 2021) scoate în evidență câteva din problemele sistemice cu care se confruntă educația privind schimbările climatice. Chiar dacă educația privind schimbările climatice este prezentă în diverse cicluri de învățământ (în particular, în cel gimnazial), studiul arată că acest tip de învățare este realizat într-un mod „nesistematizat, atomizat, la latitudinea diverselor cadre didactice, unități de învățământ și ONG-uri” (p. 11). **Forma actuală a educației pentru dezvoltare durabilă și a educației privind schimbările climatice se datorează eforturilor ONG-urilor și activităților voluntare ale cadrelor didactice** (p. 74).

Mai grav este, însă, că unul din trei elevi care au participat la studiul coordonat de SNSPA nu a luat parte la nicio activitate de educație privind schimbările climatice în parcursul lor școlar (mai precis 28% dintre respondenți), rezultat cu atât mai îngrijorător atunci când luăm în considerare distribuția geografică a respondenților. Marea majoritate a respondenților este

¹³ Studiul a fost finanțat prin Active Citizens Fund și avut ca parteneri Asociația Terra Mileniul III, Rețeaua Europeană pentru Promovarea unei Economii Responsabile și Școala Națională de Studii Politice și Administrative.

din București, ceea ce ridică mari semne de întrebare cu privire la frecvența activităților educative privind mediul și schimbările climatice în zone cu acces mai redus la resurse educaționale. Un studiu realizat de Asociația Salvați Copiii România (2021) pe un eșantion de 1 004 copii cu vârste cuprinse între 8 și 17 ani vine cu rezultate asemănătoare. **Mai precis, 51% dintre respondenți nu au participat la ore de educație ecologică în școală.** În schimb, interesul copiilor pentru educație ecologică este ridicat, 83% dintre copii dorind să participe la cursurile de educație pentru mediu (Asociația Salvați Copiii România, 2021), respectiv aproximativ 60% dintre tinerii din celălalt studiu menționat (Todor, 2021).

Lucrurile se complică atunci când luăm în considerare accesul tinerilor care provin din comunități marginalizate sau al tinerilor în situații de risc la educația privind schimbările climatice. Ethosul european este clădit pe accesul tuturor, indiferent de vârstă, gen, mediu, resurse, abordare reflectată și în cazul educației privind dezvoltarea durabilă. O astfel de abordare este posibilă doar dacă toți elevii, indiferent de mediu, au acces la educație în domeniul schimbărilor climatice, al biodiversității și al durabilității. Ori, implementarea educației pentru dezvoltare durabilă, respectiv a educației privind schimbarea climatică este cu atât mai dificilă în locurile cu capital economic, politic și educațional mai redus (Todor et al., 2021).

Decalajul dintre angajamentele politice și traducerea lor în procesele educaționale, precum și lipsa coordonării între educația formală și non-formală sunt remarcate și în focus grupurile și interviurile realizate în cadrul acestui studiu. **Participanții la discuțiile de grup, respectiv experții din organizații de mediu și tineret remarcă dificultatea** nu doar de a transmite noțiuni despre schimbare climatică, ci și **de a inspira un comportament susținut după încheierea cursurilor.** Astfel, o politică educațională coerentă înseamnă asigurarea unei continuități între programa școlară și educația non-formală care să-și facă auzit ecoul în comunitățile din care tinerii fac parte și în care trăiesc. De cele mai multe ori, susțin intervievații, lucrurile nu se întâmplă așa. Dimpotrivă, **tinerii învață noțiuni noi, uneori despre schimbare climatică și dezvoltare durabilă, pe principiul aici și acum,** adică fără le să aprofundeze ulterior la școală și acasă. Mai mult, spun intervievații, lupta pentru mediu poate fi demotivantă atunci când nu este însoțită de practici adoptate în comunitate.

„Noi dacă îi băgăm în training și în programe și facem educația respectivă, e totul foarte bine. Poate se întâmplă schimbarea în ei. Însă într-adevăr, când se duc acasă și când se duc în comunitate în care văd că lucrurile astea nu mai sunt susținute de nimeni și că problemele astea sunt undeva extrem de departe de interesul de la familie, la comunitatea școlară, la cei de pe stradă unde locuiesc bloc și tot așa mai departe. Noi o să putem să facem educație mult timp de aici încolo, dar atâta timp cât nu avem niște politici coerente, niște reguli, coerență în societate care să susțină în continuare lucrurile astea... Adică noi ne-am chinuit cu coșul de gunoi, să începem selectiv foarte mult timp, nu înțelegeau de ce îi sâcâim pe chestia asta fix cum e comportamentul de unde arunci desigur că nu se rezumă a toate astea, dar la fel îmi spuneau și de ce le colectăm selectiv, că după la tomberon le punem în același loc sau ceva de genul ăsta. Adică susțin în continuare ideea asta, că nu se creează cadrul special și adaptat încât să susțină schimbarea comportamentului în continuare.” (Gen feminin, reprezentantă organizație de tineret)

Nevoia de educație pentru dezvoltare durabilă și educație privind schimbările climatice se remarcă și în interviurile și focus-grupurile realizate pentru acest studiu. Tinerii intervievați plasează responsabilitatea informării cu privire la mediu și schimbările climatice în primul rând pe guvern, și în al doilea rând pe Ministerul Educației. Aceștia deplâng lipsa de informare din școală („nu suntem învățați despre mediu și schimbări climatice”) și lipsa de interes din partea cadrelor didactice pentru a preda despre mediu („majoritatea profesorilor nu discută cu noi despre lucruri de genul acesta”).

Cea mai problematică, însă, este slaba capacitate a sistemului educațional românesc și a cadrelor didactice de a adapta conținutul educațional la public. Așa cum menționam în capitolul precedent, tinerii cu vârste între 15 și 34 de ani, cu precădere cei între 15 și 24, fac parte din generații intens digitalizate, socializate în noile tehnologii, cu deschidere către internet și social media, care reprezintă totodată principalele surse de informare pentru aceștia. Pentru a mobiliza tinerii la acțiune pentru mediu, e nevoie de un tip de educație care să cultive gândirea critică și creativă a elevilor, iar acest lucru este posibil, spun intervievații, prin exerciții și demonstrații practice și prin conectarea temelor globale la cazuri particulare. Cu alte cuvinte, **o educație privind schimbările climatice cere profesori bine pregătiți, dedicați, cu aplecare la a descifra un subiect atât de complex și urgent.** Participanții menționează:

„Un responsabil este guvernul, gen sunt complet de acord cu faptul că guvernul, dar eu aș zice că și Ministerul Educației că nimeni, nu în școală, de exemplu, nu suntem învățați despre acest lucru [mediu și schimbări climatice]. Deci dacă s-ar băga o oră ceva în sistemul de educație despre asta toată lumea un pic nu zic că se rezolvă de pe o zi pe alta da, măcar încercăm, măcar ne străduim, măcar facem ceva să fie mai bine și prin acest fel... [...] Dar din nou fără o educație în domeniul ăsta nu cred că ne putem îndrepta cel puțin pe moment sau măcar să ne gândim la acea zonă. Sunt foarte mulți care aruncă pe jos, foarte mulți și nu mă refer la un chiștoc de țigară, mă refer la pet-uri și mă refer la sticle de sticlă, mă refer la nu știu, preferă s-o lase lângă gunoi decât să o pună în gunoi.” (Gen masculin, 21 de ani, student, oraș mare, Nord-Est)

„Sigur că toți își doresc să aibă, nu știu să facă, să aibă becuri economice în casă sau să discute despre lucrurile astea, dar e destul de greu că nu e o educație constantă în școală în asemenea direcție, când profesorii sau majoritatea profesorilor pe care pe care i-am mai avut și eu și pe care și copiii din ziua de astăzi îi au și despre care povestesc nu discută cu ei despre lucruri de genul acesta.” (Gen masculin, reprezentant asociație de tineret)

„Educația este esențială. Revin la educație pentru că dacă cel mic nu este pregătit să înțeleagă lucrurile, nu le va înțelege. Și lucrul ăsta se vede iarăși, foarte bine acolo unde școala nu merge, unde nu, nu, nu-și face treabă, unde n-are efect. Iar când vorbesc despre educație, referitor la schimbări climatice, bineînțeles că ar fi o aberație să te duci într-o școală, într-o clasă și să începi să le spui copii, știți, trebuie să luptăm împotriva schimbărilor climatice și că ele sunt foarte rele. Ce să le spui? Le faci demonstrații practice, de ce, în ce fel se manifestă schimbarea climatică, de la ce pornește, care sunt la scară mică, niște elemente care să-ți caracterizeze ceea ce se întâmplă la nivel global. Asta este metoda de educație, de introducere într-un subiect atât de complicat, de complex. Un subiect care este foarte complicat și foarte greu de descifrat și pentru liderii politici, și pentru autorități și așa mai departe.” (Gen masculin, reprezentant asociație de mediu).

”Este esențial ca educația să fie făcută de oameni pregătiți. Ori situația este tristă dacă vorbim despre pregătirea celor care lucrează în educație, este din ce în ce mai precară. De asemenea, eu cred că un număr impresionant de cum să spun eu de... răspândaci ai teoriei conspirației sunt printre cadrele didactice și spun asta nu, așa că mi se pare mie, ci din cauză că lucrez foarte mult cu școli, și cu elevi și profesori și așa mai departe. Și îmi dau seama ce discrepanță apare între obligația pe care o consideră el obligație, profesorul vorbesc, să discute despre protecția mediului, da, și știu eu poziția lui ca și soț sau soție de tăietor de copaci prin păduri. Ok, adică un business, da, multe, multe altele. Eu cred că educația este esențială, este esențială.” (Gen masculin, reprezentant organizație de mediu).

În concluzie, rezultatele obținute în cadrul acestui studiu sunt complementare altor studii realizate în România. În ciuda angajamentelor politice exprimate prin raportul Administrației Prezidențiale (2022), Strategiei naționale privind schimbările climatice și creșterea economică bazată pe emisii reduse de carbon pentru perioada 2016 – 2030 și a Planului de acțiune aferent, există un clivaj între discurs și practică. Educația pentru dezvoltare durabilă și educația privind schimbările climatice sunt inițiative pe cât de

binevenite, pe atât de urgente în arhitectura școlară românească. Pentru a transforma tinerii în agenți ai schimbării, e nevoie de un învățământ pentru durabilitate riguros și coerent, care să potențeze competențele elevilor și să-i pregătească să imagineze ei înșiși soluții la probleme globale. Mai mult, e nevoie ca profesorii să fie responsabilizați și formați pentru a preda noțiuni legate de schimbare climatică, folosindu-se de instrumente ușor de înțeles pentru tineri – instrumente digitale, noi tehnologii, social media.

Caseta 2. Impactul potențial al educației privind schimbările climatice

Impactul potențial al educației privind schimbările climatice

Studiile arată că educația privind schimbările climatice poate avea impact asupra tinerilor. Dăm exemplul Norvegiei, unde educația pentru climă are un impact asupra aspirațiilor profesionale ale elevilor norvegieni, mai ales în regiunile expuse masiv industriei petrolului. O cercetare realizată în orașul Stavanger, supranumită și „capitala petrolului”, arată că elevii cer școlilor programe noi în ceea ce înseamnă energie regenerabilă și tehnologii sustenabile în detrimentul programelor care țin de industria petrolului. Conform lui Hjellest (2020), elevii care în mod obișnuit s-ar fi îndreptat spre universități tehnice pentru cariere în inginerie sau în industriile extractive, arată interes pentru cariere asociate cu energia regenerabilă și sustenabilitate. Acest lucru poate fi explicat prin infrastructura solidă a educației pentru mediu. Programele școlare din Norvegia au componente curriculare clare de mediu și schimbare climatică. Mai apoi, educația non-formală realizată prin intermediul asociațiilor neguvernamentale joacă un rol important în această infrastructură.

Sursa: Hjellest, K., 2020. The Kids Are All Right: Lessons From Recent Changes In Student Preferences In Norway's Oil-Dependent Regions. Policy & Practice: A Development Education Review, (30).

Capitolul 2. Tinerii și politicile publice UE privind schimbările climatice

În ciuda lansării în 2019 a Pactului verde european ca strategie fundamentală pentru modul în care UE își propune să adreseze schimbările climatice, familiarizarea cetățenilor, mediului de afaceri, cât și a factorilor de decizie guvernamentali și de reglementare pare să fie mai degrabă una redusă (Charveriat și Holme, 2021; Ipsos, 2020; PwC, 2022). În cazul României, această lipsă de familiarizare publică a fost întărită și de percepția că „Pactul verde european nu este suficient de prezent pe agenda publică, deși prioritățile UE sunt și prioritățile României” (Institutul European din România, 2022).

În același timp, datele statistice existente privind opinia publică rămân mai degrabă la un nivel general și principial. Modul în care instituțiile europene prezintă aceste măsuri nu includ cel mai adesea și rezultatele analizelor cost-beneficiu. Combaterea schimbărilor climatice și măsurile care să protejeze mediul sunt, în general, discutate în termeni pozitivi, iar prezentarea acestora în spațiul public este cel mai adesea lipsită de o analiză mai detaliată a costurilor pe care le implică. Aceste măsuri, însă, ridică mai multe provocări privind aspecte distribuționale și modul în care se prioritizează finanțele publice având în vedere fie considerente de mediu, fie sociale. Chiar dacă, în prezent, se înregistrează declarativ un sprijin general pentru principii precum eficiența energetică, economisirea de energie, un transport mai sustenabil și o tranziție verde echitabilă social, modul în care acestea se vor traduce în măsuri specifice privind taxarea, impozitarea și stabilirea prețurilor bunurilor și serviciilor va juca un rol esențial în menținerea acestei atitudini deschise. Este important de avut în vedere rolul marcant pe care îl joacă considerentele economice alături de cele ecologice în practicile de consum ale tinerilor, discutate în capitolul anterior.

Dezbaterile din jurul schimbărilor climatice s-au centrat istoric în jurul costurilor economice ale acestora. Deși sunt mai bine de cinci decade de când schimbările climatice au fost recunoscute ca amenințare existențială și au fost incluse ca o preocupare politică în agenda internațională în urma summitului Națiunilor Unite din 1972, considerente precum faptul că multe dintre măsurile propuse ar afecta negativ economia au întârziat substanțial implementarea acestora. Dacă această întârziere a fost atribuită preponderent lobby-ului actorilor economici interesați să mențină folosirea combustibililor fosili (Klein, 2015), este important de menționat că o astfel de percepție influențează și opinia publică. În 2021, conform datelor din Eurobarometrul special 517 privind viitorul Europei, **45% dintre respondenți la nivelul UE considerau că măsurile pentru a combate schimbările climatice pot afecta negativ economia**, procent ce se menține și în cazul grupei de vârstă 15-24 ani (45%) și este ușor mai ridicat în cazul 25-34 ani (47%). **În cazul României, această percepție este și mai profundă, la nivel național 58% fiind de acord** cu această afirmație, în timp ce tinerii cu vârste 15-24 ani sunt de acord în proporție de 54%, iar tinerii 25-34 de ani în proporție de 64%. Astfel, deși sprijinul pentru măsuri privind combaterea mișcărilor climatice este unul relativ ridicat, costurile economice ale acestora se constituie ca principal factor în a evalua impactul acestora, cu precădere în țări precum România în care problemele economice joacă un rol mult mai important. În contextul crizei energetice, marea majoritate a populației UE și de la nivel național este extrem de îngrijorată privind prețul energiei, costurile energiei consumate la nivelul gospodăriei și costurile combustibililor pentru transport (EBS527, 2022), sugerând nevoia de a lua măsuri care să combată simultan schimbările climatice, dar și să țină sub control costurile în creștere. Chiar dacă principial tinerii sunt de acord cu principiile tranziției verzi, 66% dintre cei cu vârste între 15-24 de ani, respectiv **75% dintre cei cu vârste între 25-34 de ani declară că nu își permit să plătească mai mult pentru nevoile lor de energie**, chiar dacă acest lucru ar contribui la o tranziție verde mai accelerată.

În cele ce urmează, plecând de la datele din Eurobarometre, prezentăm modul în care tinerii percep Uniunea Europeană ca actor responsabil pentru combaterea schimbărilor climatice, respectiv percepțiile generale privind Pactul verde european, urmând mai apoi a detalia modul în care aceștia se raportează la politicile energetice și privind transportul și cum aceștia înțeleg, uneori implicit, costurile acestor politici.

Percepții generale privind tranziția verde și Pactul verde european

Pentru cei mai mulți dintre tineri, Uniunea Europeană reprezintă un actor important în combaterea schimbărilor climatice. Tinerii din grupa de vârstă 15-24 tind să pună UE pe primul loc, în timp tinerii din grupa de vârstă 25-34 consideră că mediul de afaceri și industria ar trebui să ocupe primul loc (vezi Grafic 11, Anexa 1). Prioritizarea UE pentru grupa de vârstă mai tânără poate fi datorită unui scepticism generalizat privind politica națională și o mai mare încredere în instituțiile Uniunii, în timp ce grupa de vârstă 25-34 se remarcă prin a vedea cel mai des toți actorii ca fiind responsabili, sugerând o percepție a responsabilităților mai sensibilă la interdependențele dintre aceștia. **Marea majoritatea a tinerilor consideră că cel mai eficient mod de a combate schimbările climatice presupune atât implicarea UE, cât și a guvernelor naționale** (EBS517, 2021). În același timp, schimbările climatice sunt considerate printre problemele cele mai importante de care UE ar trebui să se preocupe, existând în 2022 un ușor decalaj față de anul 2021. Acest decalaj poate fi cauzat de războiul din Ucraina și de criza energetică. Cu toate acestea, tinerii cu vârsta între 15-24 par a fi constanți în a considera UE un actor principal în combaterea schimbărilor climatice, clasând această problematică pe locul trei chiar și în acest context, în timp ce tinerii cu vârsta între 25-34 văd mai importantă aprovizionarea cu energie (vezi Grafic 12, Anexa 1). Mai general, tinerii din UE pun pe primul loc ca cele mai eficiente moduri de a combate problemele de mediu 1) schimbarea obiceiurilor de consum; 2) schimbarea modurilor de producție și comercializare; respectiv 3) investiții în cercetare și dezvoltare pentru găsirea de soluții tehnologice (EBS501, 2019). O astfel de prioritizare sugerează că **combaterea problemelor de mediu implică mai degrabă interdependențe decât ierarhii** între comportamente personale, acțiuni ale mediului de afaceri și intervenții guvernamentale.

Datele din Eurobarometrul Special 527 privind percepția echității tranziției verzi din 2022 arată că **există un acord generalizat privind echitatea socială ca principiu ce ar trebui să ghideze măsurile politice luate în cadrul tranziției verzi**. Aproximativ nouă din zece tineri la nivelul UE (15-34 ani) sunt de acord că tranziția verde nu are trebui să lase pe nimeni în urmă. În acest sens, mai bine de 70% dintre tineri (15-34 ani) sunt de acord cu taxarea produselor și serviciilor ce contribuie cel mai mult la schimbările climatice și redistribuirea acestor venituri către gospodăriile cele mai sărace și vulnerabile. Cu toate acestea, **gradul de încredere că până în 2050 energia, produsele și serviciile sustenabile vor fi accesibile tuturor**, inclusiv persoanelor sărace, **este mult mai scăzut**, 52% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 48% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani fiind de acord cu această afirmație. Uniunea Europeană este privită ca actorul instituțional ce întreprinde în prezent cele mai multe acțiuni pentru a se asigura că tranziția verde este una echitabilă, aproximativ jumătate dintre tinerii (15-34 ani) fiind de acord cu această afirmație. Pe locul doi se situează autoritățile publice regionale, municipale și locale, pe locul trei guvernele naționale, iar pe ultimul loc mediul de afaceri.

Obiectivul Pactului verde european de a atinge neutralitatea climatică până în 2050 are un sprijin generalizat, indiferent de grupa de vârstă, aproximativ nouă din zece respondenți văzând acest țel ca dezirabil (vezi Grafic 13, Anexa 1). **Marea majoritate a tinerilor consideră că principala prioritate a Pactul verde european ar trebui să fie dezvoltarea energiei din surse regenerabile**, urmată de lupta împotriva deșeurilor de plastic (vezi Grafic

14, Anexa 1). Pentru grupa de vârstă 15-24 reducerea consumului de energie ocupă locul trei, în timp ce grupa de vârstă 25-34 pune pe locul trei promovarea economiei circulare și atingerea neutralității climatice împreună cu aceasta. În comparație cu anul 2021, reducerea consumului de energie a devenit mai importantă pentru grupa de vârstă 15-24, ce pune pe locul trei atingerea neutralității climatice până în 2050 prin reducerea emisiilor de gaze de seră.

Însă în ciuda crizei energetice, **există un sprijin public generalizat pentru implementarea obiectivelor ce stau la baza Pactului verde european**, costurile investițiilor necesare pentru o tranziție verde fiind privite ca fiind mai reduse decât cele ale schimbărilor climatice. În acord cu a vedea energiile verzi ca o prioritate pentru Pact, cei mai mulți dintre tineri, ca majoritatea populației, sprijină reducerea utilizării carburanților fosili și reducerea subvențiilor pentru acestea, prioritizând investițiile în energii verzi. Important de subliniat este faptul că aceste anchete au fost făcute înaintea crizei energetice și a războiului din Ucraina, evenimente ce au demonstrat vulnerabilitatea energetică a țărilor din UE și dificultatea de a renunța la combustibili fosili. În ce măsură astfel de atitudini se vor menține și în acest context rămâne o întrebare deschisă, sondaje recente sugerând încă un sprijin public general, în timp ce activiștii de mediu au început să tragă semnale de alarmă privind modul în care criza curentă ar putea întârzia asumarea obiectivelor din jurul dezideratului de a atinge neutralitatea climatică până în 2050 (Delbeke, Cornillie și Vis, 2022).

Tabel 2: În ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații?

	Media UE27 (toate grupele de vârstă)		Grupa de vârstă 15-24 de ani		Grupa de vârstă 25-34 de ani	
	De acord	Dezacord	De acord	Dezacord	De acord	Dezacord
Promovarea expertizei UE în tehnologii curate în alte țări poate contribui la crearea de noi locuri de muncă în UE	78%	14%	80%	10%	80%	15%
Combaterea schimbărilor climatice și a problemelor de mediu ar trebui să fie o prioritate pentru a îmbunătăți sănătatea publică	87%	10%	87%	10%	88%	10%
Costurile efectelor negative ale schimbărilor climatice sunt mult mai mari decât costurile investițiilor necesare pentru o tranziție verde	74%	16%	73%	15%	74%	18%
Reducerea importurilor de carburanți fosili din afara UE poate crește securitatea energetică și poate fi benefică economic pentru UE	72%	15%	72%	16%	72%	19%

A acțiunea în privința schimbărilor climatice duce la inovație, fapt ce contribuie la a face companiile UE mai competitive	78%	14%	78%	14%	80%	16%
Ar trebui să fie acordat mai mult sprijin financiar energiilor verzi chiar dacă acest lucru înseamnă că subvențiile pentru combustibili fosili vor fi reduse	81%	13%	82%	11%	82%	13%
Adaptarea la efectele negative ale schimbărilor climatice poate avea rezultate pozitive pentru cetățenii UE	62%	28%	60%	29%	69%	24%

Sursa: EBS513, 2021.

România

Spre deosebire de media europeană, **în cazul României mai degrabă tinerii cu vârsta între 25-34 de ani consideră UE ca principal responsabil pentru combaterea schimbărilor climatice** (59%), în timp ce tinerii 15-24 prioritizează mediul de afaceri și industria (45%) (vezi Grafic 15, Anexa 1). Pe locul doi și trei pentru tinerii 25-34 sunt mediul de afaceri și industria (50%) și guvernele naționale (42%) în timp ce pentru tinerii 15-24 de ani autoritățile locale și regionale sunt pe locul doi (43%), iar UE pe locul trei (42%). Interesantă este opțiunea tinerilor cu vârste între 15-24 de a pune autoritățile locale și regionale pe locul doi, în timp ce pentru media europeană pentru acest interval de vârstă acestea sunt pe penultimul loc, chiar mai puțin responsabile decât la nivel individual. Acest lucru ar putea sugera **o înțelegere mai localizată a problematicilor schimbărilor climatice în sensul de a necesita acțiuni specifice regiunilor și localităților** în care aceștia se află. Tinerii din România au opțiuni complet diferite, față de media europeană, în ceea ce privește măsurile pe care le consideră cel mai eficiente (conform EBS501, 2019). Tinerii cu vârste între 15-24 pun pe primul loc mai multă informare și educare în chestiuni precum reciclarea sau consumul de energie, pe locul doi schimbarea obiceiurilor de consum și pe locul trei reglementări legislative mai stricte. Tinerii cu vârste între 25-34 pun pe primul loc reglementări mai stricte ale legislației de mediu, pe locul doi introducerea sau creșterea taxelor și eliminarea subvențiilor acordate unor activități dăunătoare mediului, iar pe locul trei mai multă informare și educare. De remarcat că în contrast cu media europeană, tinerii din România pun mult mai mult accent pe o legislație de mediu mai strictă comparativ cu investiții în cercetare și dezvoltare pentru găsirea unor noi soluții tehnologice. Acest aspect se poate traduce ca un mod mai specific de a schimba modurile de producție și comercializare, o măsură considerată importantă la nivelul mediei UE, dar care în contextul tinerilor din România pune accentul pe o nevoie mai mare de coerciție, așa cum a fost sugerat și de o respondentă în cadrul unuia dintre interviurile pentru acest studiu:

„Guvernele, hai să zicem guvernele ar fi cele mai responsabile, pentru că până la urmă sunt singurele care ar putea să dea niște directive și niște politici care să oblige mai departe actorii mai mari să facă ceva în sensul ăsta. Pentru că da, poate să protesteze lumea, dar nu știu ce să zic. Nu cred că se va întâmpla prea curând. Și atunci cred că Uniunea Europeană și guvernele ar fi cele mai importante. Și apoi sigur, fiecare în parte, că, na dacă am fi și noi mai conștienți la nivel individual de ce se întâmplă am putea contribui încet-încet la o schimbare. Dar mult mai încet decât ar putea o fac statul. [...] Iar companiile nu cred că se pot auto-reglementa, îmi pare rău. Până la urmă ei urmăresc profitul, că asta face o

companie, *more or less*. Ca și când ar fi lupul paznic la oi.” (Gen feminin, cercetător, 29 de ani, București)

Deși UE ocupă un rol important pentru ambele grupe de vârstă ca actor responsabil pentru schimbările climatice, **acest lucru nu se traduce în 2022 și în a considera mediul și schimbările climatice ca una dintre cele mai importante probleme ale Uniunii**, ca în cazul mediei UE. Pentru tinerii cu vârsta între 15-24 de ani, schimbările climatice sunt pe penultimul loc din 14 opțiuni (10%), în timp ce tinerii 25-34 le pun pe locul șase (10%). Pentru ambele grupe de vârstă mult mai importante sunt prețurile în creștere/inflația/costul vieții, situația internațională, sănătatea, aprovizionarea cu energie și situația economică (vezi Grafic 16, Anexa 1) sugerând ca și în cazul nivelului de îngrijorare discutat anterior o ancorare a tinerilor din România în probleme mult mai imediate și mai pregnante în contextul național.

Și pentru tinerii din România echitatea socială joacă un rol extrem de important ca principiu ce ar trebui să stea la baza tranziției verzi, 71% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 81% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani fiind de acord cu acest lucru, conform datelor din Eurobarometrul Special 527 privind echitatea tranziției verzi (2022). Spre deosebire de media UE, mai puțini dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani sunt de acord cu taxarea produselor și serviciilor care contribuie cel mai mult la schimbările climatice și redistribuirea acestor venituri către gospodăriile cele mai vulnerabile și sărace (65%), în timp ce grupa de vârstă 25-34 tinde să fie de acord în ușor mai mare măsură decât media europeană (79% versus 75%). În contrast cu media europeană, **tinerii din România tind să aibă relativ mai multă încredere că până în 2050, energia, produsele și serviciile sustenabile vor fi accesibile tuturor**, inclusiv persoanelor sărace, 70% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 65% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani fiind de acord cu această afirmație comparativ cu aproximativ cinci din zece respondenți la nivelul mediei UE. **Similar mediei europene, tinerii din ambele grupe de vârstă pun pe primul loc Uniunea Europeană ca actor care întreprinde în prezent acțiuni care să asigure echitatea tranziției verzi**, urmată, în ordinea importanței, de autoritățile publice regionale, locale și municipale, de guvernele naționale și de mediul de afaceri.

Conform datelor din Eurobarometrul 513 (2021), **obiectivul Pactului verde european de a atinge neutralitatea climatică** prin reducerea emisiilor de gaze de seră și compensarea celor existente prin măsuri precum creșterea suprafețelor împădurite **deși este sprijinit de mai bine de jumătate de respondenți, procentajul este mult mai mic decât în cazul UE** (vezi Grafic 17, Anexa 1). Tinerii cu vârsta între 25-34 de ani sunt mai aproape de media europeană (81% versus 91%), în timp ce tinerii 15-24 se remarcă printr-un grad de acord mult mai scăzut (68% versus 91%).

În privința priorităților Pactului, tinerii din România se apropie în opțiunile lor de media europeană. Ca și în cazul acesteia, ambele grupe de vârstă pun pe primul loc dezvoltarea energiilor regenerabile (vezi Grafic 18, Anexa 1). Grupa de vârstă 15-24 pune pe locul doi lupta împotriva deșeurilor de plastic și a fi un lider în problematica articolelor de plastic de unică folosință precum și promovarea economiei circulare, în timp ce locul trei este ocupat de zero-poluare. Grupa de vârstă 25-34 de ani pune pe locul doi zero-poluarea în timp ce locul trei este ocupat de măsuri de a atinge neutralitatea climatică până în 2050 prin reducerea emisiilor de gaze de seră.

Și când vine vorba de acordul privind potențiale beneficii ale politicilor privind schimbările climatice, tinerii români se situează sub media europeană, în special cei din grupa de vârstă 15-24. Notabile în acest sens sunt faptul ca mai puțini dintre aceștia asociază combaterea schimbărilor climatice și a problemelor de mediu cu îmbunătățirea sănătății publice, chiar dacă aceasta reprezintă una dintre principalele preocupări ale acestora. Chiar

dacă prioritizarea sănătății poate fi pusă pe seama pandemiei COVID-19, **această lipsă de corelare relevă o înțelegere limitată a sănătății publice ce este strâns legată de probleme de mediu**. Un alt aspect remarcabil este că mult mai puțini tineri români, în special 15-24, văd costurile efectelor negative ale schimbărilor climatice ca fiind mult mai mari decât costurile investițiilor necesare pentru o tranziție verde, sugerând un posibil decalaj între ceea ce se pierde și ceea ce se câștigă prin tranziția verde. În același timp, aproximativ o treime dintre tinerii cu vârste între 15-24 nu sunt de acord cu faptul că reducerea importurilor de carburanți fosili din afara UE poate crește securitatea energetică și poate fi benefică economic pentru UE sugerând o percepție a carburanților fosili ca fiind încă foarte importanți pentru aprovizionarea cu energie.

Tabelul 3: În ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații?

	Grupa de vârstă 15-24 de ani din România		Grupa de vârstă 25-34 de ani din România	
	De acord	Dezacord	De acord	Dezacord
Promovarea expertizei UE în tehnologii curate în alte țări poate contribui la crearea de noi locuri de muncă în UE	70%	27%	74%	21%
Combaterea schimbărilor climatice și a problemelor de mediu ar trebui să fie o prioritate pentru a îmbunătăți sănătatea publică	61%	35%	74%	24%
Costurile efectelor negative ale schimbărilor climatice sunt mult mai mari decât costurile investițiilor necesare pentru o tranziție verde	59%	33%	63%	30%
Reducerea importurilor de carburanți fosili din afara UE poate crește securitatea energetică și poate fi benefică economic pentru UE	59%	33%	68%	25%
A acționa în privința schimbărilor climatice duce la inovație, fapt ce contribuie la a face companiile UE mai competitive	59%	36%	74%	22%
Ar trebui să fie acordat mai mult sprijin financiar energiilor verzi chiar dacă acest lucru înseamnă că subvențiile pentru combustibili fosili vor fi reduse	56%	39%	73%	25%
Adaptarea la efectele negative ale schimbărilor climatice poate avea rezultate pozitive pentru cetățenii UE	44%	48%	66%	27%

Sursa: EBS513, 2021.

Atitudini în privința politicilor energetice UE

Atât Eurobarometrele existente, cât și documentele și pozițiile susținute de organizațiile europene de tineret sugerează că, la nivel general, tinerii înțeleg și susțin nevoia reducerii radicale a emisiilor de CO₂, exprimându-se în favoarea renunțării la carburanții fosili și dezvoltarea infrastructurii energetice bazate pe energii regenerabile (ex. Young People Across Europe, 2021; European Youth Parliament, 2019).

Având în vedere importanța acordată sectorului energetic, analizăm în această secțiune atitudinile privind politicile energetice plecând de la Eurobarometrul Special 492 din 2019 (EBS492) privind energia, coroborat cu întrebări din Eurobarometrul Standard 97 din 2022 (ES97) pentru a vedea în ce măsură criza energetică actuală a determinat schimbări majore de percepție. EBS 492 a indicat atitudini și percepții relativ similare între diferitele grupe de vârstă privind politicile UE ce au ca punct principal energia, existând un consens general că UE trebuie să asigure accesul la energie curată, sigură și la prețuri rezonabile.

La nivel general, indiferent de vârstă, **reducerea consumului de carburanți fosili cu scopul de a reduce impactul schimbărilor climatice (41%) este privită ca principal scop al politicilor energetice** (vezi Grafic 19, Anexa 1). Alte roluri atribuite, în ordinea importanței, sunt reducerea consumului de energie (28%), prețuri mai competitive pentru consumatori (27%), contribuție pozitivă la creșterea economică și locurile de muncă prin investiția în tehnologii inovatoare (24%), întărirea cooperării între statele membre privind energia (22%), îmbunătățirea infrastructurii în statele membre și crearea unei piețe interne integrate (19%), sprijin pentru țările în curs de dezvoltare pentru o tranziție către un sistem de energie curat și asigurarea de importuri de energie din UE (19%), garanția că energia nucleară este sigură (18%), minimizarea riscurilor de întrerupere a furnizării cu energie (15%).

Nouă din zece respondenți au fost acord că UE trebuie să asigure accesul la energie curată prin încurajarea renunțării la carburanți fosili și adoptarea unor surse de energie cu nivel redus de emisii de gaze cu efect de seră. În sensul atingerii acestui obiectiv marea majoritate a respondenților este de acord că UE trebuie să investească mai mult în cercetare și inovare (92%), în energii regenerabile (90%), să ofere mai mult sprijin orașelor și comunităților locale în tranziția către o energie verde (89%), să sprijine mai mult măsurile de creștere a eficienței energetice a clădirilor (88%) și să sprijine țări din afara UE să facă tranziția către sisteme energetice mai curate (84%). În ciuda crizei actuale a energiei, **sprijinul public pentru investiții în energie regenerabilă rămâne unul ridicat existând o percepție majoritară că acestea pot reduce prețul energiei pe termen lung** și că reprezintă un element important în asigurarea securității energetice a Uniunii (Eurobarometrul Standard 97, 2022). Dar, deși există sprijin generalizat al reducerii energiei bazate pe carburanți fosili, criza actuală relevă un sprijin important pentru aprovizionarea cu gaz astfel încât să se asigure o furnizare continuă, punând semne de întrebare în privința modului în care criza energetică va genera abateri de la agenda neutralității climatice (vezi Grafic 20, Anexa 1). În privința contribuției personale, există consens privind măsurile precum alocarea unei cote de energie pentru fiecare cetățean astfel încât toți cetățenii să contribuie într-un mod echitabil la combaterea schimbărilor climatice, aproximativ 65% dintre tinerii din ambele grupe de vârste fiind de acord cu acest lucru (EBS527, 2022). În același timp, având în vedere principiul echității ce ar trebui să stea la baza tranziției verzi, **72% dintre tinerii cu vârste 15-24 de ani, respectiv 80% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani sunt de acord cu acordarea de subvenții pentru a face locuințele mai eficiente energetic**, în special către gospodăriile mai sărace și vulnerabile (EBS527, 2022).

În contextul EBS492, **diferențele de percepție în privința politicilor energetice par mai degrabă a fi influențate de statutul socio-economic decât de vârstă.** Respondenții cu studii superioare ce se declară că aparțin clasei de mijloc și ca având orientări de stânga tind să pună pe primul loc obiectivul reducerii combustibililor fosili pentru politicile energetice și să acorde o mai mare importanță măsurilor luate în acest sens.

Vârsta pare mai degrabă să fie importantă în a releva gradul de familiarizare cu măsuri concrete, setul de întrebări privind etichetele energetice arătând faptul că grupa de vârstă 15-24 este cea mai puțin probabil să recunoască eticheta și să știe la ce folosește (70%, în contrast cu 86% din grupa de vârstă 40-54), respectiv să-i influențeze deciziile de cumpărare a produselor electronice (65% în contrast cu 86% din grupa de vârstă 40-54). Mai mult chiar, printre cei care au declarat că au fost influențați de etichetă și motivați de a face o decizie mai prietenoasă cu mediul, grupa de vârstă 15-24 e mai puțin probabil să aibă o astfel de motivație (17% în contrast cu 21% din grupa de vârstă 40-54) (vezi Tabelul 4, Anexa 1).

În privința priorităților viitoare, cei mai mulți dintre respondenți au ales investițiile și dezvoltarea de tehnologii verzi (47%), urmate de asigurarea că costurile energetice sunt cât mai scăzute posibil (37%), respectiv de eforturile internaționale de a reduce impactul energiei asupra schimbărilor climatice în acord cu obiectivele Acordului de la Paris (30%) (vezi Grafic 21, Anexa 1). Pentru tinerii din grupa de vârstă 15-24 ierarhia este ușor schimbată punând pe locul doi eforturile internaționale de a reduce impactul consumului și al producției energiei asupra schimbărilor climatice (35%), respectiv pe locul trei asigurarea unor costuri mai reduse de energie (32%). Acest lucru se poate datora și faptului că acest segment de vârstă este mai puțin responsabil de plata cheltuielilor privind energia, fiind incert în ce măsură se poate atribui doar unei sensibilități mai crescute în privința impactului energiei asupra schimbărilor climatice.

Rezultatele EBS492 demonstrează că, deși în anumite sondaje tinerii par a fi relativ mai îngrijorați în privința schimbărilor climatice față de alte grupe de vârstă, acest lucru nu generează diferențieri foarte mari în privința percepțiilor asupra politicilor publice ale UE. Din contră, având în vedere aspectele tehnice implicate, e foarte posibil ca grupa de vârstă 35-55 să fie mai degrabă familiarizată și să ia în considerare un impact concret al unor astfel de măsuri, tinerii fiind mai degrabă orientați către obiectivul general de reducere a impactului schimbărilor climatice și având nevoie de mai multă familiarizare cu specificitățile măsurilor din jurul acestora, cel puțin în ce privește energia.

Astfel, cel puțin principiile politicilor UE privind energia din surse regenerabile, economisirea de energie și eficiența energetică a clădirilor rezidențiale par a avea un sprijin generalizat. Un punct central al Pactului verde european îl reprezintă eficiența energetică a clădirilor în vederea scăderii emisiilor de carbon și reducerea consumului de energie, respectiv încălzirea și răcirea acestora preponderent prin energii regenerabile. Emisiile de gaze cu efect de seră generate de clădiri au scăzut cu 29% în perioada 2005-2019, dar continuă să constituie o treime din totalul emisiilor provenite din energie la nivelul UE (Agenția Europeană a Mediului, 2021). Pentru a veni în întâmpinarea obiectivelor pentru 2030, programul *EU Renovation Wave* (Un val de renovări pentru Europa) prevede reducerea cu 60% a emisiilor, fapt ceea ce presupune accelerarea programelor de renovare a clădirilor.

Directiva de modificare (UE) 2018/844 prevede ca statele membre să elaboreze strategii pe termen lung pentru a sprijini renovarea clădirilor rezidențiale și nerezidențiale cu scopul de atinge un nivel ridicat de eficiență energetică. Certificatele de eficiență energetică a clădirilor au fost introduse încă din 2002 în urma Directivei europene privind performanța energetică a clădirilor. Dacă aceasta a declanșat ample lucrări de renovare și sisteme de monitorizare a eficienței energetice, este important de subliniat că în unele dintre țările în care astfel de

certIFICATE au devenit obligatorii, acest proces a declanșat și o diferențiere de preț semnificativă între proprietățile mai eficiente energetic versus cele mai puțin eficiente atât în cazul vânzării, cât și al închirierii (Fuerst et al., 2015; de Ayala, Galarraga și Spadaro, 2016; Cajias, 2017), fapt ce are potențialul de a se amplifica odată cu introducerea noilor mecanisme de comercializare a certificatelor de emisii și a implementării standardului de performanță energetică minimă. Chiar dacă eficiența energetică poate reduce costul utilităților, în contextul unei crize a locuințelor care îi afectează, în special, pe tineri, o astfel de tendință ce restricționează accesul la locuire de calitate poate avea un efect negativ asupra sprijinului public a unor astfel de măsuri. În contextele naționale în care astfel de certificate au avut un impact asupra prețului locuirii, devine cu atât mai important accesul la moduri de finanțare adecvate. În plus, în concordanță cu imperativul unei tranziții juste, având în vedere că gospodăriile cu venituri scăzute sunt cele mai vulnerabile la sărăcie energetică, programele naționale trebuie să asigure o distribuire justă a fondurilor, luând în considerare atât gospodăriile care dețin imobilul, cât și cele care îl închiriază. O problemă specială este ridicată în țările în care sistemul privat de închiriere este dominat de proprietari cu portofolii reduse ce nu au fondurile, resursele și stimulentele necesare pentru a se angaja în astfel de renovări. **Având în vedere că tinerii sunt mai degrabă chiriași, politicile implementate vor trebui să asigure un echilibru între costurile proprietarilor și cele ale chiriașilor**, orice măsuri trebuind comunicate, facilitate și încurajate astfel încât ambele părți să perceapă un beneficiu (Heffernan et al., 2021).

În prezent, criticile politicile energetice ale UE vin mai degrabă din perspectiva experților, neexistând mișcări populare semnificative care să conteste implementarea mai largă a energiilor regenerabile și a măsurilor multiple privind eficiența energetică. Acest lucru sugerează că atât **tinerii**, cât și populația generală **nu sunt foarte de familiarizați cu toate aspectele tehnice implicate în astfel de politici**, ce sunt în general prezentate ca având mai degrabă efecte pozitive și în acord principial cu obiectivul de a combate schimbările climatice. În acest context, **devine important ca publicul tânăr să fie mai informat și mai implicat în luarea de decizii privind energia**, iar în acest sens au fost create la nivelul UE platforme pentru a face auzită vocea tinerilor în privința a ce presupune o tranziție energetică sustenabilă. Începând cu 2020, în cadrul Săptămânii europene a energiei durabile (EUSEW) este organizată și Ziua europeană a energiei pentru tineret, având ca partener European Youth Energy Network (EYEN). Dacă în 2020 formatul a fost unul al discuțiilor, în 2021 a fost organizat un *hackathon* în care echipe de tineri au fost invitate să propună idei pentru a stimula eficiența energetică și producerea de energie din resurse regenerabile.

România

În cazul României, ierarhia rolurilor atribuite politicilor energetice ale UE este ușor inversată conform datelor din EBS 492 (2019). La nivel general, **prețurile mai competitive pentru consumatori au fost pe primul loc (35%), urmate de reducerea consumului de energie (32%)**, respectiv trecerea de la combustibili fosili la surse de energie regenerabilă pentru a combate schimbările climatice (30%). La grupa de vârstă 25-34 de ani, ierarhia este însă similară cu media europeană, acești tineri punând pe primul loc trecerea de la combustibili fosili la surse de energie regenerabilă pentru a combate schimbările climatice (35%) (vezi Grafic 22 și Tabel 3, Anexa 1). Aproximativ opt din zece respondenți au fost acord că UE trebuie să asigure accesul la energie curată prin încurajarea renunțării la carburanți fosili și adoptarea unor surse de energie cu un nivel redus de emisii de gaze de seră și să încurajeze investițiile în energii regenerabile; cei din grupa de vârstă 25-34 de ani s-au exprimat favorabil într-o proporție relativ mai mare decât cei din grupa de vârstă 15-24 (80% versus 76%, respectiv 80% versus 75%).

În privința etichetelor energetice, grupa de vârstă 25-34 s-a declarat mai familiarizată cu acestea (65% versus 56% dintre cei cu vârste între 15-24), dar grupa de vârstă 15-24 tinde să declare în mai mare măsură că aceasta a influențat decizia de achiziționare a unor electrocasnice ghidate în special de intenția de a cumpăra produse mai prietenoase cu mediul (28% versus 21% dintre cei cu vârste între 25-34 pentru care economisirea joacă un rol mai important).

Pentru ambele grupe de vârstă, asigurarea unor costuri ale energiei cât mai reduse este privită ca principala prioritate de viitor a politicilor energetice ale UE (locul doi în cazul mediei europene ce prioritizează investițiile și dezvoltarea de tehnologii pentru asigurarea unei energii verzi) (vezi Grafic 23, Anexa 1). Grupa de vârstă 15-24 pune pe locul doi asigurarea accesului la informație clară care să le permită alegeri mai bune privind furnizorii de energie, achiziționarea de aparate electrice sau să economisească mai multă energie. Pe locul trei, pentru aceștia, se situează asigurarea unor stocuri de resurse energetice constante prin dezvoltarea unei infrastructuri mai bune care să conecteze statele membre. În contrast, grupa de vârstă 25-34 consideră la fel de importantă întărirea eforturilor internaționale de a reduce impactul energiei asupra schimbărilor climatice ca și asigurarea unor costuri ale energiei cât mai reduse și pune pe locul doi accesul la o mai bună informare alături de reducerea consumului de energie în UE și întărirea cooperării internaționale privind energia. Astfel, **tinerii din grupa de vârstă 24-35 arată un interes mai crescut pentru coordonarea politicilor energetice cu măsuri de combatere a schimbărilor climatice.** În cazul României, grupa de vârstă 15-24 este atât mai puțin preocupată decât media UE privind schimbările climatice cât și mai puțin dispusă să vadă politicile energetice UE ca fiind în mod preponderent ghidate de măsuri de combatere a acestora.

Aceste observații se mențin și pentru 2022. Conform datelor ES97 (2022), grupa de vârstă 25-34 tinde să fie mult mai aproape de media europeană comparativ cu 15-24 privind și rolul pe care îl atribuie energiilor regenerabile, 80% dintre aceștia fiind de acord că UE ar trebui să investească masiv în acestea (vs. 85% media UE), fiind percepute ca având un rol important în a reduce costurile energiei pe termen lung și a asigura securitatea energetică. În contrast, doar aproximativ jumătate dintre tinerii cu vârste între 15-24 sunt de acord (vs. 83% media UE). Acest lucru se poate datora și faptului că mai bine de o treime dintre respondenții din această grupă de vârstă nu percep energiile regenerabile ca limitând pe termen lung costurile consumului de energie sau că reducerea importurilor de gaz și petrol și investițiile în energii regenerabile pot asigura securitatea energetică (vezi Grafic 24, Anexa 1). **În privința alocării unei cote de energie pentru fiecare cetățean** astfel încât să se asigure o distribuție echitabilă a responsabilității pentru schimbările climatice, similar, **grupa de vârstă 15-24 de ani este sub media europeană și cea mai puțin de acord dintre toate grupele de vârstă din România**, 58% fiind de acord cu acest lucru în contrast cu 72% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani (EBS527, 2022). **În cazul acordării de subvenții pentru îmbunătățirea eficienței energetice a locuințelor**, în special către gospodării vulnerabile și sărace, **tinerii din România tind să fie mai mult de acord decât media europeană**, 90% din grupele de vârstă aprobând acest lucru.

Atitudini în privința politicilor de transport

Așa cum am discutat în secțiunea din capitolul precedent privind atitudinile tinerilor în privința transportului, la nivelul UE există o deschidere destul de mare printre aceștia de a adopta moduri de transport mai prietenoase cu mediul și cu emisii scăzute de CO₂, atât timp cât acestea nu au costuri foarte mari și sunt adaptate nevoilor lor de mobilitate. Mai mult, conform datelor din Eurobarometrul special 527 privind echitatea tranziției verzi (2022), aproximativ nouă din zece dintre tinerii (15-34 ani) la nivelul mediei UE, respectiv șapte din zece dintre tinerii cu vârste între 15-24 și **opt din zece dintre tinerii cu vârste între 25-34**

de ani din România sunt de acord că în țara lor ar trebui să se investească mai mult în infrastructura de transport public ca una dintre măsurile de a combate schimbările climatice într-un mod incluziv și echitabil.

Având în vedere că transportul generează 25% dintre emisiile de gaze de seră, Pactul verde european prevede reducerea cu 90% a acestora până în 2050 prin măsuri precum zero-emisii în cazul noilor autovehicule începând cu 2035 și reducerea procentuală a acestora până atunci; dezvoltarea infrastructurii de alimentare cu energie a autovehiculelor cu emisii scăzute; stabilirea unor tarife pentru carbon în cazul transportului terestru, maritim și aviatic pentru a face mai avantajoasă folosirea combustibililor curați; respectiv asigurarea că tranziția verde este justă prin ajutorul oferit consumatorilor vulnerabili. Noile norme au creat mai multe dezbateri având în vedere există îngrijorări privind prețurile mult mai ridicate pe care acestea le presupun și faptul că nu toate statele membre le pot adopta cu ușurință. Analize ale acestora și a implementării tarifelor de carbon în domeniul transportului relevă că, **în special gospodăriile cu niveluri de venituri scăzute vor fi afectate negativ, acestea trebuind să plătească mult mai mult pentru nevoile lor de transport** și neavând alternative având în vedere că 2030, de exemplu, e un orizont de timp mult prea aproape pentru a dezvolta o flotă de autovehicule electrice second-hand (European Climate Foundation, 2020). Astfel, dacă decarbonizarea transportului va însemna și costuri mai mari, datele existente relevă o disponibilitate extrem de redusă de a plăti mai mult din partea tinerilor, principala motivație a acestora fiind că nu își permit.

Acest aspect este cu atât mai important în țări cu o situație economică mai problematică, precum România. În cadrul unuia dintre focus-grupurile organizate în timpul acestei cercetării, tinerii din grupa de vârstă 15-24 au asociat spontan Pactul verde european cu noi norme de poluare privind autovehiculele. Deși participanții au fost de acord în privința faptului că autovehiculele electrice ar trebui să fie mașinile viitorului, aceștia și-au exprimat și îngrijorarea privind modul în care această tranziție va avea loc, nefiind de acord cu o impunere imediată a unor astfel de reguli care ar afecta negativ persoanele ce nu își pot permite achiziția și întreținerea unor astfel de mașini:

„E un pas destul de important, dar nu se poate face chestia asta peste noapte. Nu se poate. Nu se pot interzice mașinile diesel în orașe sau cel puțin în centrele orașelor atât de brusc, pentru că mă uit la oameni. Sunt oameni care și-au strâns bani, cinci, șase, șapte, zece ani ca să-și cumpere o mașină. Și au cumpărat-o acum 5 ani, să zic, au terminat de plătit rate la ea acum 5 ani, ipotetic vorbind, iar anul ăsta se dă o lege că nu mai voie cu mașinile diesel în centrele orașului. Oamenii ăia ce fac? Nu pot să își cumpere mașină. Poate n-au posibilitatea financiară de a-și achiziționa o mașină nouă la o dată la 5 ani și cumva, ți-am zis, Guvernul României încearcă să facă o schimbare în privința asta, dar prea puțin îi iese. Foarte puțini, foarte puțini oameni își permit să cumpere o mașină de nouă, fie ea electrică, hibrid și așa mai departe. Și majoritatea tot cu mașini, dacă să te uiți, media anului de mașini în România e undeva la 2007-2010 norma de polare.” (Gen masculin, 21 de ani, student, oraș mare, Nord-Est)

Educație și locuri de muncă verzi

Schimbările climatice reprezintă o provocare pentru modelele actuale de învățământ formal și pregătire pentru piața muncii. Pe de o parte, este nevoie de mai multă informare și implicare practică privind schimbările climatice pentru a face cât mai accesibilă cunoașterea științifică și cea tehnică pentru a înțelege măsurile de combatere și de adaptare. Pe de altă parte, tinerii trebuie pregătiți pentru o nouă piață a muncii. Atingerea obiectivelor Pactului verde european implică o restructurare a pieței muncii dată fiind ținta de a reduce emisiile de gaze cu efect de seră și operaționalizarea economiei circulare. Industrii extractive precum minierul și cele care se bazează preponderent pe producție din materiale brute vor fi în declin, în timp ce reciclarea, recondiționarea și reutilizarea se numără printre procesele de

producție care urmează a crea noi locuri de muncă. O astfel de restructurare implică nu doar noi tehnologii, ci și crearea unei forțe de muncă care are abilitățile necesare. În acest sens, Comisia a dezvoltat o *Agendă Europeană a Competențelor pentru competitivitate sustenabilă, echitate socială și reziliență*, Acțiunea 6, *Competențe pentru o tranziție verde și digitală* subliniind nevoia de a dezvolta un cadru al competențelor care să vină în întâmpinarea acestor obiective.

Deși nu au fost identificate studii ale opiniei publice privind aceste măsuri specifice, **marea majoritate a tinerilor sunt de acord că măsurile pentru combaterea schimbărilor climatice reprezintă o oportunitate pentru crearea de noi locuri de muncă în UE** (ES97, 2022) mai bine de 60% dintre tinerii UE (15-34 ani) considerând că politicile de combatere a schimbărilor climatice vor crea mai multe locuri de muncă decât cele desființate (EBS527, 2022). Acest procent se menține în cazul tinerilor cu vârste între 25-34 de ani din România, dar este ușor mai scăzut în cazul grupei de vârstă 15-24 de ani (54%). Percepția generală, la nivelul UE, cât și național, este că astfel de locuri de muncă vor fi de mai bună calitate, atât în ceea ce privește nivelul de salarizare, cât și siguranța și calitatea mediului de muncă. În prezent, conform datelor din Eurobarometrul Special privind echitatea tranziției verzi (2022), la nivelul UE, doar o treime dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani și aproximativ **patru din zece dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani consideră că locul lor de muncă contribuie la tranziția verde**, deși mai bine de 60% declară că este important pentru ei la nivel personal să aibă un astfel de loc de muncă. Mai mult, mai bine de jumătate dintre tineri (55% în cazul grupei 15-24, respectiv 59% din grupa 25-34 de ani) consideră că abilitățile lor din prezent le permit să contribuie la tranziția verde. În cazul României, tinerii cu vârste între 25-34 de ani par a fi mai încrezători decât media UE, 52% dintre aceștia fiind de acord că locul lor de muncă actual contribuie la tranziția verde, în timp ce pentru 56% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv pentru 62% dintre tineri cu vârste între 25-34 de ani acest lucru este important la nivel personal. În același timp, tinerii din România se apropie de media UE în a considera că abilitățile lor actuale le permite să contribuie la tranziția verde (52% în cazul tinerilor 15-24, respectiv 58% dintre tinerii 25-34 de ani).

Important de menționat însă este faptul că luările de poziții ale organizațiilor de tineret indică un sprijin important pentru reformarea educației în vederea încorporării competențelor necesare tranziției verzi. Unele studii sugerează că tinerii simt nevoia de a fi mai informați, în general, în privința schimbărilor climatice (Groundwork, 2021) în timp ce în cadrul Conferinței pentru viitorul Europei, cetățenii au recomandat crearea unei platforme conectată cu instituțiile UE care să distribuie informații verificate privind schimbările climatice. În același timp există un interes pentru locurile de muncă verzi, raportul Organizației Națiunilor Unite (ONU) - Youth Advisory Group on Climate Change (2020) concluzionând că tinerii sunt îngrijorați în privința lipsei unei clasificări clare a locurilor de muncă verzi și că își doresc programe educaționale care să-i pregătească pentru acestea.

Capitolul 3. Participare civică și implicarea tinerilor în politici publice

Politici publice privind tinerii

Deși politicile publice privind tinerii sunt stabilite la nivelul statelor membre, odată cu publicarea Cartei Albe a Comisiei Europene în 2001, *A New Impetus for European Youth*, atât Comisia Europeană, cât și Consiliul au început să joace un rol semnificativ în sprijinirea țărilor UE. Educația, mobilitatea, angajabilitatea și șomajul, riscul de sărăcie și vulnerabilitatea tinerilor s-au aflat de atunci printre principalele teme adresate în diversele programe inițiate de cele două instituții, adesea în cooperare cu Forumul European al Tineretului. Cel mai recent demers important este *Strategia UE pentru tineret 2019-2027* elaborată de către Comisia Europeană. Strategia propune mecanisme consultative care să creeze dialoguri structurate între tineret și decidenții politici în jurul noțiunilor de *implicare* (engage), *conectare* (connect), *împuternicire* (empower). Obiectivul 10 al strategiei este *O Europă Verde și Sustenabilă*, ce urmărește ca tinerii din UE să fie activi și educați în privința problemelor de mediu. În corespondență, obiectivul 11, *Organizații de tineret și programe europene* își propune facilitarea accesului tinerilor în organizații de tineret și programe UE pentru a crea forme de cetățenie activă, prin care aceștia pot fi implicați în procesele decizionale publice. Astfel, tinerii sunt încurajați a lua parte la activități deliberative privind schimbările climatice într-un mod activ. Instrumentele instituționalizate la nivelul UE pentru a atinge aceste obiective sunt: activități mutuale de învățare, Dialogul UE cu tinerii, *Future National Activities Planners*, *EU Youth Strategy Platform*¹⁴ și instrumente bazate pe dovezi (eng. Evidence-based tools).

Dialogul UE cu tinerii reprezintă o platformă de conectare între tineri și factorii decizionali la nivel european, ciclul 2022-2023 având ca temă principală *O Europă verde și sustenabilă*. În fiecare dintre țările membre au loc consultări și activități care urmăresc identificarea nevoilor și aspirațiilor tinerilor, urmând ca acestea să fie discutate în cadrul Conferinței europene pentru tineret și prezentate Consiliului UE. Ciclul a fost deschis de conferința organizată în ianuarie 2022 sub egida Președinției franceze a Consiliului, iar în iulie 2022 a avut loc cea de-a doua conferință sub egida Președinției cehe. La sfârșitul ciclului va avea loc o a treia conferință, în urma căreia concluziile și recomandările culese pe parcursul celor trei evenimente vor fi prezentate Consiliului în vederea adoptării unei propuneri de politici publice. Astfel, politicile publice UE privind tinerii și schimbările climatice sunt în proces de actualizare, fiind clar în acest moment angajamentul de a include tinerii în procese deliberative și consultative privind stabilirea agendei de mediu. Aproximativ **șapte din zece tineri europeni, din ambele grupe de vârstă discutate în acest studiu, privesc proiectul Uniunii Europene ca oferind o perspectivă de viitor tinerilor** în timp ce în România, 65% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani și 76% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani sunt de acord cu această afirmație (EBS517, 2021). În acest sens, a devenit extrem de important nu doar conținutul propunerilor tinerilor privind adaptarea și combaterea schimbărilor climatice, cât și crearea formelor consultative care să fie în concordanță cu principiul justiției sociale urmărit prin tranziția verde, ridicându-se întrebarea: cum pot fi tinerii mai mult implicați în procese decizionale?

Forme de participare civică și cetățenie activă ale tinerilor

Studii reprezentative național din diverse state membre demonstrează că tinerii se simt mai degrabă îndepărtați de politica instituțională, dar din ce în ce mai atrași de forme de implicare civică precum proteste, demonstrații sau consum politic, reflectând o diversificare a registrelor de participare, cel puțin pentru anumite segmente ale populației de tineri (Ekström

¹⁴ În lipsa unor traduceri oficiale, păstrăm varianta din limba engleză a acestor termeni.

și Sveningsson, 2019; Tsekoura 2016; Gotlieb și Thorson, 2017; Henn, Sloam și Nunes, 2021). Nivelul de educație și situația materială a familiei afectează modul de participare, tinerii cu educație scăzută și provenind din medii mai sărace tinzând să nu fie interesați deloc de politică sau să fie atrași de manifestări politice autoritare și naționaliste (Sloam, 2014). Tinerii mai educați și din familii mai înstărite tind să aibă resursele materiale și de timp necesare pentru a lua parte la forme neconvenționale de participare politică, reprezentând astfel interese ce pot adânci inegalitățile socio-economice (Grasso, 2018).

În același timp, deși conceptele de politică și democrație au sensuri diferite în țările UE, există o tendință generală printre tineri de a asocia politica cu noțiuni de corupție și aparențe înșelătoare, fiind în general dezamăgiți și simțindu-se excluși din activitățile de politică formală (Pilkington și Pollock, 2015). În ciuda răspândirii unor forme neconvenționale de implicare politică și a unui sentiment generalizat de dezamăgire, **tinerii consideră încă modurile tradiționale de participare precum votul electoral și activitatea în partide politice ca fiind cele mai semnificative** forme de participare politică (Pilkington și Pollock, 2015) sugerând o raportare mai ambiguă la politica formală. În același timp, participarea la vot, forme de participare politică informale și convingeri politice de stânga sunt în strânsă legătură cu orientări ecologice (Henn, Sloam și Nunes, 2021).

Datele din Eurobarometrul special 517 privind viitorul Europei (2021) confirmă faptul că participarea la vot este privită ca principal mod de a-și face auzită vocea la nivel național, 55% dintre tinerii cu vârste între 15-24 de ani, respectiv 64% dintre tinerii cu vârste între 25-34 de ani alegând această opțiune. Pe locul doi pentru tinerii cu vârste între 15-24 de ani se situează demonstrațiile (34%), iar pe locul trei a semna o petiție (25%). Pentru tinerii cu vârste între 25-34 de ani, ierarhia acestora este inversată, 26% optând pentru a semna o petiție, iar 24% pentru a participa în demonstrații. În România, tinerii cu vârste între 15-24 par a fi mai puțin încrezători în faptul că participarea la alegeri poate să le asigure mai multă vizibilitate. Deși aceasta ocupă primul loc, doar 36% dintre aceștia o consideră o opțiune viabilă. În schimb, aproximativ jumătate dintre tinerii cu vârste între 25-34 au optat pentru această modalitate (49%). Spre deosebire de media europeană, tinerii români cu vârste între 15-24 de ani pun pe locul doi a lua parte în dezbateri pe internet sau canale social media (26%), relevând un rol important atribuit acestora pentru o cetățenie activă. Pe locul trei se situează împreună (19%) participarea la demonstrații, semnarea unor petiții și a face parte din sau a sprijini organizații ale societății civile. În cazul tinerilor români cu vârste între 25-34 de ani, pe locul doi se situează semnarea unei petiții (24%), iar pe locul trei a fi parte sau a sprijini un partid politic (22%), sugerând o importanță mai mare a politicii formale în contrast cu media europeană (17%).

Astfel de opțiuni își mențin în linii mari importanța și când vine vorba de modalități de a-și face auzită vocea la nivel UE. **Toți tinerii pun pe primul loc participarea la alegeri**, iar modalități mai consultative precum cele inițiate de Conferința pentru viitorul Europei nu ocupă un loc fruntaș. Pentru tinerii cu vârste între 15-24, la nivelul UE, alăturarea la o inițiativă a cetățenilor europeni ocupă locul șapte din 12, a lua parte la dezbateri ale cetățenilor sau ansambluri ale cetățenilor locul opt, în timp ce a lua parte la consultări online europene se situează pe locul 11. Pentru tinerii cu vârste între 25-34 de ani alăturarea la o inițiativă a cetățenilor europeni pare să fie mai importantă, ocupând locul patru, precum și a lua parte la dezbateri ale cetățenilor sau ansambluri ale cetățenilor ce ocupă locul șapte. Pe de altă parte, consultările online europene se mențin pe penultimul loc, deși există interes pentru participarea în dezbateri pe internet sau pe canale de social media (locul șase). Spre deosebire de media europeană, tinerii români cu vârste între 15-24 pun a lua parte la dezbateri ale cetățenilor sau ansambluri cetățenești pe locul șase, iar locul șapte este ocupat de consultările online europene. În cazul acestora, alăturarea la o inițiativă a cetățenilor europeni ocupă penultimul loc, dar e foarte posibil în acest caz ca aceștia să nu fie

familiarizați cu acest format. **Pentru tinerii români cu vârste între 25-34, consultările online europene sunt mult mai importante**, ocupând locul cinci, în timp ce alăturarea la o inițiativă a cetățenilor europeni ocupă locul șase, iar a lua parte la dezbateri ale cetățenilor sau ansambluri ale cetățenilor ocupă locul nouă.

În același timp, deși procentul privind participarea la alegeri este unul semnificativ, este important de subliniat că în general **tinerii se simt mai degrabă nereprezentați de liderii politici și nu se percep ca având vreo influență asupra acestora** (European Values Survey, 2017). De exemplu, mai puțin de jumătate dintre tinerii din UE consideră că vocea lor contează la nivelul Uniunii (vezi Grafic 10, Anexa 1). Mai mult, poate exista și percepția că alegerile electorale nu reflectă o opțiune adevărată în lipsa unora cu care să se identifice (Sound Connections, Centrala and Stocznia 2021). Conform Kantar (2019) **printre barierele invocate cel mai adesea ca motiv pentru o participare publică redusă, lipsa timpului ocupă primul loc (49%),** urmat de lipsa de interes (39%) și neîncrederea că astfel de activități pot genera o schimbare reală (26%). Barierele invocate sugerează că **schimbările climatice și procesele democratice deliberative de includere a tinerilor ar trebui să fie prezente în mediul de zi cu zi al acestora, instituțiile de învățământ și locurile de muncă putând avea un rol mai activ în promovare.** Astfel, s-ar putea stimula interesul celor mai apatici în prezent sau celor care nu au foarte multă încredere.

Deși procentul celor care nu s-au implicat deloc este relativ mic conform acestui sondaj, trebuie luat în considerare că modul de operaționalizare a cetățeniei active este unul destul de generos și că există importante bariere sistematice care fac ca acest proces să fie unul anevoios. Borkowska-Waszak et al. (2020) atrag atenția asupra unei lipse de încredere generalizate în potențialul tinerilor de a fi implicați în politici publice datorită unei rezistențe a actorilor instituționali, stereotipului că aceștia nu ar fi suficient de interesați sau perspectivei că tinerii nu au încă opinii și abilități suficiente de dezvoltate. În al doilea rând, chiar și în contexte în care aceștia sunt implicați, cel mai adesea procedeul este mai degrabă unul simbolic sau formal, neexistând mecanisme clare de feedback prin care tinerii să poată urmări cum contribuția lor este implementată. În al treilea rând, modul de comunicare și implicare nu este adaptat nevoilor și stilurilor comunicaționale ale tinerilor, aceștia putând să se simtă îndepărtați de contextul luării deciziilor, considerând că nu au cu ce contribui. Cel mai adesea, cei mai implicați tineri privind dintr-un mediu socio-economic privilegiat, ce îi ajută să se simtă mai încrezători și capabili, spre deosebire de tinerii din medii mai defavorizate care s-ar putea simți mai degrabă intimidati în astfel de contexte.

Activismul de mediu și organizațiile de tineret

Începând cu 2018, tinerii din întreaga lume au început să participe în activități de protest, cu scopul de a-și încuraja, dacă nu chiar soma, guvernele să acționeze pentru a atenua impactul schimbărilor climatice. Cea mai proeminentă mișcare a tinerilor este cea inițiată de tânăra de origine suedeză Greta Thunberg. La 15 ani, ea a început ce va urma să fie o serie de proteste sub numele de *School Strike 4 Climate* (greva școlară pentru climă) în fața Parlamentului suedez, cu scopul de a-și face guvernul să respecte țintele de reducere de emisii de dioxid de carbon asumate prin Acordul de la Paris. Mișcarea a luat amploare, tot mai mulți elevi alăturându-se protestelor pentru climă, ca parte din mișcarea Fridays for Future (FFF). În 15 martie 2019, mai mult de un milion de elevi au protestat pentru a atrage atenția asupra schimbărilor climatice (Boulianne, Lalancette și Ilkiw, 2020), iar protestele globale pentru climă au mobilizat peste 6 milioane de oameni (Taylor, Watts și Bartlett 2019).

În ciuda pandemiei, protestele organizate de mișcarea Fridays for Future au continuat, chiar dacă numărul participanților a fost mai redus, iar mare parte din activism s-a mutat în mediul

online. Mediul online este creditat în literatură ca fiind una dintre condițiile de posibilitate a acestor proteste. Greta Thunberg, de pildă, și-a documentat parcursul activist pe platforma Twitter, reușind să adune și să construiască în același timp o comunitate de tineri preocupați de mediu și de schimbări climatice. Aceasta nu este o particularitate a lui Thunberg, ci o strategie folosită de cei mai mulți dintre tinerii implicați în activismul de mediu. Tineri precum Lilly Platt (Norvegia), Holly Gillibrand (Scoția), Jamie Margolin sau Isra Hirsi (SUA) comunică digital, promovându-și astfel mesajele și coagulând comunități în jurul lor și a cauzelor ecologice. Un studiu asupra folosirii platformei TikTok în dezbateră despre schimbare climatică (Hautea et al., 2021) arată cum **tinerii colaborează pentru a transforma indiferența climatică într-o temă indezirabilă social**, galvanizând forme materiale de activism, cum ar fi renunțarea la paie de plastic, consumul de haine second-hand și alte forme de economie circulară.

Folosirea platformelor social media reprezintă, de fapt, cea mai des menționată caracteristică a activismului de mediu în rândul tinerilor. Unul din motivele pentru popularitatea acestor platforme ține și de constrângerile categoriei de vârstă. O mare parte dintre tinerii care se angajează în acțiuni civice nu au încă vârsta pentru a vota sau a participa la acțiuni față în față, deci sunt deocamdată excluși de la canalele convenționale de participare politică (Weilk și Stadlee, 2021). Așa cum menționam mai sus, participarea la vot este privită ca principala modalitate pentru tineri de a-și face auzită vocea la nivel național (Eurobarometrul special 517, 2021), lucru imposibil pentru activiști precum Thunberg (15 ani la începutul protestelor), Platt (11 ani) sau Gillibrand (13 ani).

Printre strategiile folosire de activiștii de mediu menționate în literatură se numără: diseminarea de informații și documentarea protestelor în mediul online pentru a inspira alți tineri și a-i motiva să acționeze; participarea la discuții politice; folosirea de narațiuni și strategii emoționale care să rezoneze cu publicul vizat (Weilk și Stadlee, 2021: 34-5). **Cel mai adesea, emoția la care face apel activismul de mediu este teama pentru viitor**, mai precis că planeta va deveni nelocuibilă pe parcursul vieții tinerilor (*idem*), sau generarea de scenarii apocaliptice în care tinerii apar ca vulnerabili alegerilor adulților (Feldman, 2020).

Mai apoi, o altă strategie de credibilizare a mișcărilor de proteste împotriva schimbărilor climatice o reprezintă apelul la cunoașterea științifică. Mai mult, comunitatea științifică a sprijinit mișcările de protest prin scrisori deschise sau petiții de sprijin. Astfel, 12 000 de oameni de știință din Germania, Austria și Elveția, 1 500 de membri ai comunității academice din Noua Zeelandă și 224 din Marea Britanie au semnat declarații în sprijinul protestelor tinerilor (Warren, 2019), atestând totodată cunoașterea științifică care le fundamentează cererile. Un studiu merge mai departe, articulând **rolul important pe care l-au avut mișcările împotriva schimbărilor climatice de a face cunoscute rezultatele IPCC 2018 și 2019** (Eide și Kunelius, 2021). Conform site-ul organizației Fridays for Future¹⁵, cererile acestora sunt în linie cu angajamentele politice menționate în Acordul de la Paris, și anume:

1. Menținerea creșterii temperaturii globale sub 1,5 grade Celsius în comparație cu nivelurile preindustriale;
2. Asigurarea justiției și a dreptății climatice;
3. Informarea despre climă pe bază de dovezi științifice.

În general, activiștii FFF sunt tineri în poziții privilegiate, fie pentru că vin din clasa de mijloc, fie pentru că sunt parte din populațiile majoritare din țările lor. Acesta reprezintă și

¹⁵ Vezi *Fridays for Future*, <https://fridaysforfuture.org/what-we-do/our-demands/>.

un punct de critică împotriva organizației (vezi Bullard, 2019; Taylor, 2019; Kowasch et al., 2021), în ciuda faptului că, așa cum arătat anterior, în general, tinerii cu un grad de educație mai ridicat și care provin din familii înstărite tind să fie mai angajați politic. **Studiile arată că fetele sunt mai active decât băieții în protestele împotriva schimbărilor climatice** (De Moor et al., 2020), observație valabilă și în contextul românesc (Asociația Salvați Copiii România, 2021).

Un studiu asupra motivațiilor tinerilor din Austria și Portugalia de a se implica în protestele pentru climă¹⁶ (Kowasch et al., 2021) arată că cei mai mulți elevi acordă o importanță majoră schimbărilor climatice și vor să se implice în problematici care contează pentru ei. În mod surprinzător, tinerii vizați de cercetare nu fac parte și din alte mișcări civice (autorii dând exemplul mișcării Black Lives Matter), sau organizații precum Greenpeace sau World Wildlife Fund). Aceștia apreciază mișcarea FFF datorită relațiilor non-ierarhice, de sus în jos, a deschiderii și solidarității dintre membri. Cercetări asupra altor filiale ale FFF arată rezultate asemănătoare. În Polonia, tinerii din mișcarea Młodzieżowy Strajk Klimatyczny (tradusă ca greva de protest a tinerilor, parte din FFF) apreciază implicarea lor în proteste ca fiind o experiență pozitivă care i-a sprijinit în dezvoltarea personală, permițându-le exprimarea unui sentiment de autonomie, apartenența la o comunitate, îndeplinirea datoriilor civice, integritate etică, articularea propriei voci și dobândirea de noi abilități și competențe (Budziszewska și Glod, 2021). Prin intermediul etnografiei digitale și a observației participative, un alt studiu explicitează poziționarea tinerilor italieni parte din filiala FFF din Italia cu privire la mișcările de protest (Belotti et al., 2022). **Aceștia înțeleg schimbarea climatică ca fiind o problemă generațională**, ce îi afectează mai degrabă pe adolescenți și tinerii adulți, care vor fi forțați să plătească pentru alegerile actuale.

Toate studiile identificate demonstrează urgența tinerilor ca agenți ai schimbării și urgența de a-i implica în elaborarea de politici cu privire la mediu și schimbări climatice. Activismul tinerilor are rolul de a crește încrederea acestora ca agenți ai schimbării și angajează într-un proces transformativ de învățare care îi inspiră să imagineze soluții pentru un viitor sustenabil (Kowasch et al., 2021). Mai mult, studiile de caz arată efervescența mișcărilor pentru mediu și curajul în fața pericolului iminent al schimbărilor climatice de care dau dovadă tinerii.

Mediul asociativ și cetățenia activă a tinerilor în România

Atunci când aduc în discuție mediul asociativ și cetățenia activă în România, tinerii intervievați în cadrul acestui studiu, fie că e vorba despre tineri implicați civic, membri în asociații de mediu sau de tineret, fie ca e vorba de tineri obișnuiți, ilustrează un peisaj relativ dezolant, cu puține oportunități și forme de implicare civică, dar mai ales demotivant în ceea ce privește exemplele întâlnite în viața de zi cu zi.

Mai mult, atunci când discută despre caracteristicile generațiilor noi de tineri, în particular tinerii cu vârste cuprinse între 15 și 24 de ani, reprezentanții organizațiilor interviuate observă un decalaj între *a vrea să faci* și *a face*, respectiv între intenție și comportament. Aceștia comentează despre tinerii cu care lucrează că sunt relativ familiari cu noțiuni legate de dezvoltare durabilă și mediu și înțeleg, cel puțin la nivel declarativ, urgența intervenției pentru a diminua schimbările climatice. Tot la nivel declarativ, tinerii admit că vor să adopte comportamente sustenabile – să recicleze, să colecteze gunoierul separat, să planteze copaci¹⁷ – dar se confruntă cu piedici. Printre piedicile menționate, din discuții reies: lipsa unui

¹⁶ Studiul a fost realizat în Austria și Portugalia pe un eșantion de 326 elevi austrieci, respectiv 293 elevi portughezi. Elevii sunt din învățământul preuniversitar.

¹⁷ Este important de menționat că și lista de comportamente sustenabile la care intervievații fac apel este relativ scurtă. Pe lângă cele de mai sus, intervievații mai aduc în discuție și vegetarianismul și veganismul.

program național de reciclare, lipsa modelelor de comportament în comunitate care să susțină interesul pentru mediu, precum și lipsa de angajament a decidenților și actorilor politici atât cu problematica mediului și a schimbărilor climatice, cât și cu categoria de vârstă. Le vom discuta în continuare.

„Eu văd tinerii în două categorii, să spunem, puțin diferite, intenție și comportament. În intenție lucrurile stau... se stă mult mai bine, adică acolo toată lumea știe că mediul trebuie nu numai că ocrotit, sprijinit și implicare în partea de comportament. În schimb, stăm puțin mai rău pentru că acolo înseamnă să începem să consumăm energie personală. Sunt tineri care conștientizează sub o anumită formă realitatea, conștientizează faptul că lucrurile pot sta mult mai bine sau că se pot face mult mai multe lucruri.” (Gen masculin, reprezentant organizație de tineret)

„Într-adevăr, tinerii sunt foarte activi atunci când trebuie să povestească despre o anumită problemă, dar când este să acționeze ca să combată problema e puțin mai dificil.” (Gen masculin, reprezentant organizație de mediu).

„Recunosc că este și în momentul de față, avem o generație care vine după pandemie, unde absolut tot da, nu știu, n-aș zice că s-a stricat, ci lipsește. De la abilitățile sociale, de la încrederea în sine, de la nu știu, mândria că ai reușit să faci niște lucruri chiar și specifice pentru viața de adolescență. Lipsește cu desăvârșire și lucrul ăsta, adică, nu știu, ne îngrijorează foarte mult. Nu va ajunge această generație la maturitate și la vârsta de adult și inclusiv din perspectiva de cetățenie activă. Pentru că cetățenia activă a devenit un concept mai mult de avut pe o diplomă și rareori cu adevărat implementat în sistemul de valori existent acolo. Sau înțeles pe bune. De ce eu trebuie să mă implic activ în societate ca să-mi fie și mie, și celor din jurul meu bine.” (Gen feminin, reprezentantă a unei organizații de tineret)

Principala provocare menționată de intervievați ține de lipsa modelelor de comportament în comunitate care să susțină interesul pentru mediu, respectiv lipsa unei coerențe instituționale orientate spre sustenabilitate. Chiar dacă tinerii participă la programe de educație non-formală organizate de asociații neguvernamentale pe tema mediului și a schimbărilor climatice, ei se întorc în comunitățile din care provin și în care le este dificil să pună în practică ce au învățat. Acest lucru este cauzat, cred intervievații, de faptul că aceste practici nu sunt adoptate la nivel comunitar. Cu alte cuvinte, nici nu există alte persoane care să recycleze sau să colecteze deșeuri selectiv, cum nu există nici programe naționale care să asigure un context favorabil traiului sustenabil.

„Mulți dintre ei știau despre ce este vorba, dar multora li se părea dificil să pună în aplicare. Adesea se compară cu alte țări în care există programe vaste de reciclat. Știu cu toții cum stăm statistic, în România, Bulgaria stau foarte prost pe reciclat, dar România este ultima din Uniune, dar văd și la noi că se întâmplă. Și tinerii îmi spuneau: uite, are Kaufland un program și te duci de când în când și ceri bilete de transport gratuit în București, dacă le duci lor niște sticle. Deci, pe de o parte ei recunosc că trebuie făcut ceva, pe de altă parte li se pare greu să facă că nu e un context comunitar al comunității lor în care să poată progresa într-o direcție.” (Gen masculin, reprezentant organizație de tineret)

Mai apoi, lipsa de angajament a decidenților și a actorilor politici atât cu problematica mediului și a schimbărilor climatice, cât și cu categoria de vârstă face ca tinerii să se simtă demotivați în eforturile lor de a adopta comportamente sustenabile. Intervievații susțin că generația tinerilor de astăzi este „o generație ignorată”, aproape invizibilă din politicile publice. În contextul în care anul 2022 a fost declarat Anul european al tineretului, o mai bună vizibilitate politică a tinerilor este binevenită.

„Doar că iarăși apropo de comportament, în momentul în care trebuie intervenit, ei realizează că intervenția lor nu este suficientă, dacă nu intervin și responsabilii să-i spunem oficiali. Și aicea iarăși începe să se piardă din entuziasm din dorința de a participa.” (Gen masculin, reprezentant organizație de tineret)

„Atunci când să zicem că reușim să-i mobilizăm pe tineri să facă lucruri pentru ei, un mare blocaj sau mare piedică este în momentul în care ajung la decidenți, la autorități, care sau, mă rog, sistemul care ar fi trebuit să creeze spații. Mie mi se pare că generația de tineri cel puțin și pe care o păstoriți noi și pe care o vizăm este o generație ignorată, nu i se creează spațiu și asta putem să vedem în politici publice. Nu avem o strategie de tineret care să fie cu adevărat adevărată și văzută.” (Gen feminin, reprezentantă a unei organizații de tineret)

Implicarea tinerilor în politicile privind schimbările climatice

Așa cum am menționat în secțiunile anterioare, la nivelul UE s-au adoptat diverse măsuri pentru a implica cât mai mult tinerii în politicile privind schimbările climatice, plecând de la principiul democrației participative. Dincolo de platformele și grupurile de dezbatere realizate în cadrul Conferinței pentru viitorul Europei, de evenimentele ocazionate de declararea anului 2022 ca An european al tineretului sau de evenimentele din jurul Săptămânii europene a energiei durabile, **prin Pactul climatic european, parte din Pactul verde european, se încearcă crearea unor noi forme de participare în viața civică și politică.** Acesta își propune crearea unui spațiu pentru împărtășirea informațiilor, pentru dezbateri și acțiuni privind schimbările climatice, însă în acest moment pare să fie mai degrabă într-o fază incipientă. Mecanismele de participare existente se referă, în primul rând, la oportunitatea de a deveni un Ambasador sau un „Prieten al Pactului”, persoanele care se autopropon ca ambascadori trebuind a fi un lider în comunitatea lor sau diverse organizații și rețele, inclusiv organizații de tineret. În al doilea rând, în acest spațiu este încurajată luarea de angajamente la nivel individual sau organizațional privind acțiuni benefice combaterii schimbărilor climatice în cadrul platformei *Count Us In*.¹⁸ În al treilea rând, pe site-ul Comisiei Europene se pot înregistra evenimente de interes în jurul schimbărilor climatice.¹⁹

Astfel de demersuri presupun însă un grad mare de autoselecție și o reprezentativitate redusă în condițiile în care schimbările climatice vor avea efecte diferite în regiuni diferite. Relevantă în acest sens este distribuția răspunsurilor unei consultări privind Pactul climatic european, pentru care 39% dintre respondenți au fost din Germania, 14% din Franța și 12% din Belgia, în timp ce pentru alte țări procentul a fost foarte scăzut (de exemplu, România cu doar 1%) sau a lipsit (de exemplu, Danemarca)²⁰. Astfel, **devine important ca măsurile de implicare să fie luate și la nivel local** pentru a se asigura că cei mai afectați de măsurile împotriva schimbărilor climatice sunt și reprezentați în modul în care se iau deciziile politice.

În acest sens, examinăm în continuare modurile de implicare a tinerilor în mecanismul pentru o tranziție justă. Mecanismul pentru o tranziție justă (*Just Transition Mechanism*) este un program de dezvoltare regională inițiat de UE care își propune decarbonizarea regiunilor intens bazate pe carburanți fosili, în acord cu Pactul verde european. Acest demers implică introducerea unor activități economice cu emisii reduse și reprofesionalizarea angajaților din domenii bazate pe carburanți fosili, urmărind totodată și sprijinirea regiunilor care vor fi negativ afectate de eliminarea treptată a carburanților fosili. Pentru a accesa fondurile dedicate acestui program, statele membre au elaborat în 2020 și 2021 planuri teritoriale pentru o tranziție justă ce trebuiau să se bazeze pe principiul parteneriatului, și anume să implice autoritățile locale, mediul de afaceri, actori sociali și societatea civilă în elaborarea lor. **Având în vedere că tinerii vor resimți efectele implementării acestor planuri, Comisia Europeană a publicat în 2021 un ghid pentru facilitarea participării persoanelor tinere în elaborarea acestor planuri** (Comisia Europeană, 2021). Ghidul propune ca principii o implicare activă a tinerilor prin stabilirea unui proces clar ale cărui reguli sunt co-

¹⁸ Online [Disponibil la]: <https://count-us-in.com/discover> (Accesat: 8 octombrie 2022).

¹⁹ Online [Disponibil la]: https://climate-pact.europa.eu/events_en (Accesat: 8 octombrie 2022).

²⁰ Online [Disponibil la]: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12219-European-Climate-Pact/public-consultation_en (Accesat: 8 octombrie 2022).

create cu reprezentanți ai tinerilor; construirea de parteneriate cu actori locali în directă legătură cu tinerii (școli, asociații etc.); asigurarea unei reprezentativități incluzive, egalitate și în toate etapele procesului. De asemenea, se pune accentul și pe comunicarea despre acest proces, care trebuie să ajungă și să fie adaptată pentru un public larg; este necesar să fie clar menționat modul în care au fost folosite recomandările tinerilor pentru elaborarea planurilor și să continue de-a lungul procesului de elaborare de politici publice pentru o tranziție justă.

Raportul elaborat de Generation Climate Europe și CEE Bankwatch Network (2022) a examinat activitățile de implicare a tinerilor în elaborarea acestor planuri în Bulgaria, Cehia, Estonia, Franța, Germania, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Polonia și România și Spania. Conform acestuia, în doar în șapte dintre cele 12 țări, reprezentanți ai tinerilor au fost implicați, cel mai adesea prin a li se cere opinia despre documente deja scrise (ex. Cehia, Estonia, Olanda). Alte forme de consultare au fost organizarea de ateliere de lucru și/sau chestionare online cu scopul de a colecta recomandări privind modul în care ar trebui făcută tranziția (ex. Irlanda, Polonia, Spania) și implicarea organizațiilor de tineret în grupurile naționale de lucru (ex. Polonia).

Raportul atrage atenția asupra faptului că cererea de feedback pe un document este un demers mai degrabă închis și dificil pentru tineri având în vedere conținutul tehnic al acestuia. Recomandările pentru a face acest proces unul cu adevărat ghidat de principiul parteneriatului includ:

- Organizarea de ansambluri cetățenești prin selectarea aleatorie a participanților;
- Stabilirea unui stakeholder ca reprezentant al tinerilor, care poate fi consultat pe parcursul întregului proces și care monitorizează propunerile și implementarea lor;
- Asigurarea că reprezentanți ai tinerilor de la nivel local sunt implicați în proces și că există o reflectare a vocilor marginalizate;
- Colectarea de opinii și recomandări din faza incipientă a procesului, planurile fiind elaborate printr-un proces continuu deliberativ;
- Familiarizarea funcționarilor publici cu ghidul Comisiei Europene privind implicarea tinerilor;
- Specificarea unui mecanism de guvernare care să mențină tineretul implicat și în faza de implementare precum și educarea continuă a acestuia;

Dificultăți similare privind o consultare autentică au fost sesizate și de către tinerii români participanți la această cercetare. Pe de o parte, unii dintre ei au salutat inițiative de includere a acestora în elaborarea de politici publice, considerând că ar trebui insuflat mai mult faptul că părerea lor contează de la vârste mai fragede. Util în acest sens pentru aceștia, a fost ca procesul de consultare să fie făcut de persoane mai apropiate de vârstă de ei, putând lua diferite forme, ca de exemplu, chestionare online, dar și discuții cu reprezentanți ai unor ONG-uri sau autorități locale. Pe de altă parte, unii dintre ei s-au simțit intimidați de un astfel de demers, nesimțindu-se în măsură să aibă o contribuție relevantă în astfel de procese, considerând că nu au cunoașterea necesară:

„Dacă aș ajunge în guvern, poate că n-aș zice nimic, gen eu mă consider că nu știu suficient de mult să pot să dau și efectiv poate că ar strica mai mult opinia mea decât să ajute. Dar având în vedere implicarea tinerilor și a oricărui om ar fi chiar o idee bună și un lucru foarte bun. A implica nu numai tinerii, ci toată lumea, numai în așa fel încât să nu se pară nicio obligație, gen eu zic că hai să mergem, fac campanie să mergem la pădure să strângem gunoiul lăsat de alți oameni, poate că ție îți sună bine, poate că lui i se pare bun și poate că al treilea om îți zice ca el nu e gunoier. Îl consideră ca obligație și ca și ceea ce trebuie făcut,

dar prima dată tre' să înțeleagă de ce face ăsta.” (Gen masculin, 23 ani, locuiește în rural, student în oraș mare)

Acest tânăr aduce în prim plan principalele provocări ale consultării privind politicile publice. În primul rând, nevoia de a se consolida percepția că contribuția lor este relevantă și importantă. Pentru ca acest lucru să fie posibil, cererea de feedback pe documente deja elaborate va fi mai degrabă un proces frustrant, fiind nevoie de o chestionare a acestora în faze mult mai incipiente. În al doilea, **nevoia de a explica cum și de ce contribuția lor este necesară**. În special în cazul României unde exercițiul democratic cetățenesc are o istorie mai scurtă, astfel de explicații devin și mai importante, nefiind încă clar pentru mulți dintre tineri care sunt drepturile și obligațiile lor ca cetățeni și cum ar putea să simtă înputerniciți să contribuie. În al treilea rând, **astfel de implicări ar trebui să evite crearea unui sentiment de obligație, fiind mai oportună o înțelegere a faptului că aceste contribuții ar trebui făcute în convergență cu valorile personale ale acestora**.

Capitolul 4. Recomandări

Implicarea tinerilor în procesul decizional al politicilor publice privind schimbările climatice

1. Crearea unor forme de implicare a tinerilor prin care sunt văzuți ca agenți și nu ca obiect al politicilor

Recunoașterea generală a rolului important al tinerilor în dezvoltarea de politici publice, în special în domeniul schimbărilor climatice, implică o schimbare de paradigmă a politicilor publice. Aceștia trebuie considerați nu doar actori afectați de acestea, cât și agenți ai dezvoltării de politici publice printr-o incluziune constantă și continuă în procesul de elaborare a acestora. În acest sens, este important a se distinge între patru forme diferite de includere a tinerilor în astfel de procese:

- a. Implicare:** facilitarea implicării tinerilor prin campanii de conștientizare a unor politici specifice cu scopul de a fi consultați sau incluși în pregătirea de recomandări;
- b. Co-creare:** tinerii sunt încurajați să vină cu propriile idei, recomandări, proiecte pentru a de identifica sau adresa anumite probleme. În contrast cu implicarea, acest demers este unul mai deschis, prin care tinerii au mai multă libertate de a defini problemele și soluțiile în termenii lor;
- c. Implementare:** în contrast cu primele două forme ce presupun mai degrabă consultare, implementarea implică crearea de spațiu instituțional și modalități prin care tinerii își pot implementa propriile proiecte;
- d. Monitorizare și evaluare:** crearea de modalități prin care tinerii pot responsabiliza autoritățile publice, monitoriza implementarea de politici și evalua rezultatele acestora.

Așa cum am menționat, în cadrul discuției despre Mecanismul pentru o tranziție justă, cererea de feedback pe documente și strategii deja elaborate este un proces dificil pentru tineri, fiind mai oportune forme de implicare care presupun co-creare și implementare. Desigur, acestea ridică și provocări instituționale mai mari, având în vedere necesitatea de a se implementa formule care să permită astfel de inițiative. În acest sens, factorii de decizie politici ar trebui să stabilească colaborări mai intense cu organizațiile de tineret, creând comisii consultative care să fie disponibile din faze premergătoare elaborării documentelor finale.

Mai jos redăm trei exemple de bune practici în acest sens preluate din raportul *Good Practices of Youth Participation* (Borkowska-Waszak et al., 2020) elaborat pentru a identifica forme de implicare cât mai benefice pentru o tranziție justă. Un aspect important de luat în considerare în organizarea acestora este cel al incluziunii, iar exemplele date oferă două abordări diferite. Deși este recomandat a se utiliza formate care să includă un eșantion reprezentativ al tinerilor la nivel național, în același timp, având în vedere cunoașterea specifică pe care anumite subiecte de politici publice le implică, astfel de formule pot fi complementate cu cele în care tineri experți într-un domeniu sunt invitați în a își face auzită vocea. O altă distincție se poate face între formule care reușesc să reprezinte mai mulți tineri, dar care presupun un proces mai elaborat de sinteză și filtrare a perspectivelor acestora pentru a ajunge la factorii decidenți și formule prin care tinerii au o reprezentare constantă în Parlament sau Guvern. Astfel de formate ar trebui implementate la nivel local, regional și național pentru a se asigura o mai bună reprezentativitate precum și o coordonare între autoritățile publice în privința modului în care tinerii sunt incluși în procese decizionale.

Exemple de bună practică:

Proiect:	Kecejme do toho (Have Your Say), Croația
Acoperire:	Națională
Promotori:	Consiliul Ceh pentru Copii și Tineret, Parlamentul Național pentru Copii și Tineret
Grup țintă:	15-26 ani, populația generală de tineret
Tip de implicare:	Co-creare
Metodologie:	Dialoguri structurate
Durată:	2010-2015
Website:	http://www.kecejmedotoho.cz/english.html
Descriere:	Proiectul și-a propus crearea unor formule de dialoguri structurate pentru a permite participarea tinerilor cu vârste între 15-26 de ani la dezvoltarea de politici publice. Acesta a presupus organizarea de discuții, workshopuri, grupuri de lucru și evenimente publice în format față-în-față și online, combinând evenimente mai formale cu unele mai informale și distractive (ca de exemplu, festivaluri în aer liber, evenimente în cadrul unor cluburi de muzică). În cadrul acestora, tinerii au discutat subiecte ce îi afectează la nivel național și UE și au avut oportunitatea de a se întâlni cu factorii decizionali privind politicile publice.
Activități:	<ol style="list-style-type: none"> Culegerea de subiecte de interes: acestea au fost sugerate de tineri atât online, cât și în format fizic la evenimentele organizate (evenimentul de lansare, festivaluri în aer liber) Crearea unei baze de informații: tinerii implicați în proiect au elaborat analize ale acestor subiecte ce au fost publicate online Organizarea de workshopuri: în mai multe regiuni ale țării, au inclus în general 15-20 de tineri și au durat în jur de trei ore. Pe baza acestora a fost elaborat un document care a descris opinia tinerilor privind subiectele dezbătute Discuții cu experți: evenimente publice ce au inclus între 30-50 de persoane. Tinerii au prezentat documentele elaborate în urma workshopurilor, iar experții au discutat perspectiva lor. Documentele au fost modificate dacă ambele părți au ajuns la un consens. Conferința națională: a presupus discuții în jurul subiectelor și rezultatelor workshopurilor și discuțiilor cu experții. La final, a fost elaborat un document reprezentând perspectivele tinerilor implicați în subiect. Publicarea rezultatelor: Opiniile din cadrul conferinței naționale au fost publicate online și supuse votării. Subiectele și perspectivele ce au primit cele mai multe voturi au fost prezentate politicienilor, miniștrilor, organizațiilor media și alți factori de interes.
Rezultate/impact:	<p>Au fost incluși aproximativ 35 000 de tineri care au propus, discutat și votat subiecte privind politicile publice.</p> <p>Impactul asupra elaborării de politici publice a fost mixt. În cazul unor chestiuni care îi afectează direct, ca, de exemplu, taxele de școlarizare în mediul universitar sau strategia națională pentru tineret, acesta a fost mult mai clar și ușor de urmărit, tinerii din acest proiect având reprezentanți în Parlament și Departamentul de Educație. Pentru alte domenii, impactul a fost</p>

	mult mai greu de evaluat, reflectând dificultăți în a crea o implicare cu adevărat relevantă dincolo de chestiuni care îi afectează în mod direct.
Limitări:	Un volum de muncă administrativă și tehnică alocat unei echipe de lucru relativ redusă Procesele lungi pot demotiva tinerii să rămână activ implicați în acestea, fiind nevoie de o iterare continuă a importanței implicării lor
Transferabilitate pentru politici publice privind schimbările climatice:	Acest proces este un exemplu de succes de implicare în mai multe etape a tinerilor și care permite centrarea discuțiilor pe subiecte identificate de aceștia ca fiind de interes. Activitățile au reușit să mențină un interes activ și să atragă tinerii cu diverse experiențe de viață, putând reprezenta un format de co-creare ușor adaptabil la problemele din jurul schimbărilor climatice.

Proiect:	Ungeklimarådet (Danish Youth Climate Council), Danemarca
Acoperire:	Națională
Promotori:	Ministerul Climei și Energiei, Consiliul Danez al Tineretului privind schimbările climatice
Grup țintă:	Tineri adulți, interesați de chestiuni privind schimbările climatice
Tip de implicare:	Co-creare, monitorizare
Metodologie:	Consiliul tineretului
Durăță:	Permanent (cicluri de doi ani)
Website:	https://kefm.dk/klima-og-vejr/ungeklimaraadet/
Descriere:	Consiliul Danez al Tineretului privind Schimbările Climatice este un consiliu consultativ și independent al tinerilor, dar care lucrează împreună cu Ministerul pentru Climă și Energie. Consiliul culege pe parcursul unui an opinii și perspective de la tineri din întreaga țară și elaborează propuneri de politici publice care sunt prezentate ministrului.
Activități:	<ol style="list-style-type: none"> Culegerea de opinii de la tineri: membrii consiliului participă pe parcursul anului la diverse evenimente de tineret. Sunt folosite și canale online. Întâlniri cu ministrul: acestea au loc de două ori pe ani și presupun prezentarea de recomandări. Aceste întâlniri au devenit în ultimul timp evenimente publice de anvergură, fiind publicate și online.
Rezultate/impact:	Ideile tinerilor sunt incluse în procesul de elaborare de politici publice, aceștia având și oportunitatea de a fi consultați formal privind propunerile legislative. Membrii Consiliului au participat la peste 80 de evenimente și dezbateri publice ce au inclus campanii de conștientizare, culegere de opinii de la tineri, dezbateri de propuneri de politici publice. Tinerii sunt invitați să ia parte la procesul de implementare a politicilor pentru care ministrul își dă acordul.
Limitări:	Tinerii implicați au deja un interes pentru problematicile implicate, fiind astfel un format mai puțin relevant pentru a îi atrage pe cei mai pasivi.

Transferabilitate pentru politici publice privind schimbările climatice:	Inspirați de acest proiect, factorii decidenți din Polonia au adoptat acest format, ilustrând faptul că acesta este relevant și fezabil și în contexte naționale care nu au o istorie la fel de îndelungată de implicare a tinerilor în procese democratice ca și Danemarca.
---	--

Proiect:	Next Energy – New talents, new Ideas, new Growth, Italia
Acoperire:	Locală
Promotori:	Terna (operator energie), Fondazione Cariplo (organizație filantropică)
Grup țintă:	Tineri 22-35 de ani, absolvenți de inginerie, matematică, fizică, statistică, economie, antreprenori
Tip de implicare:	Implementare
Metodologie:	Apel pentru talente și idei
Durată:	Anual din 2015
Website:	https://nextenergy.cariplofactory.it/en/
Descriere:	Proiectul își propune promovarea tinerilor talente și a profesioniștilor prin sprijin acordat dezvoltării de proiecte inovative în domeniul tranziției energetice. Acesta pune accent pe inovare și digitalizare, incluzând arii de interes precum tehnologii prietenoase cu mediul și integrarea lor în sistemul de electricitate italian; integrarea ecologică a infrastructurii, noi construcții și materiale; sisteme pentru integrare și administrarea cererii privind mobilitatea electrică în rețea.
Activități:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Apel pentru talente: acordarea a zece granturi de 1 500 euro/lună unor absolvenți pentru un stagiul de practică de șase luni 2. Apel pentru idei: selectarea a zece echipe de inovatori/start-up-uri pentru un program de incubare de trei luni la finalul căruia cel mai bun proiect primește un cec de 50 000 euro pentru a-și dezvolta ideea 3. Apel pentru dezvoltare: selectarea a cinci start-up-uri pentru a colabora cu producătorul de energie în cadrul unei platforme pentru inovare deschisă în vederea testării unor proiecte pilot
Rezultate/impact:	<p>Apelul pentru idei a primit 55 de candidaturi, fiind selectate dintre acestea proiecte ce prevedeau folosirea inteligenței artificiale pentru a monitoriza și prezice consumul din fabrici industriale; producerea de acumulatori de energie pentru mobilitate sustenabilă și depozitarea energiei; respectiv tehnologii inovative de produce sustenabilă a energiei</p> <p>Apelul pentru dezvoltare a primit 64 de candidaturi fiind selectate start-up-uri mai mature ce au dezvoltat software și hardware pentru clădiri mai sustenabile și eficiente energetic</p>
Limitări:	Nevoia de mai multă claritate în a face publice impactul proiectelor câștigătoare
Transferabilitate pentru politici publice privind	Având în vedere obiectivele tranziției verzi de a investi în dezvoltarea de tehnologie și infrastructură astfel de proiecte devin extrem de relevante, oferind șansa tinerilor de a contribui activ la aceasta.

schimbările climatice:	
------------------------	--

2. Crearea unor forme de participare publică care să vină în întâmpinarea nevoilor și aspirațiilor tinerilor provenind din diverse medii

În crearea unor forme de participare publică cât mai incluzive trebuie luat în considerare faptul că nivelul de educație și mediul de proveniență influențează interesul pentru participare politică și nivelul de preocupare pentru mediu și climă. Astfel, problemele privind mediul și schimbările climatice ar trebui să fie puse în legătură cu cele de sărăcie, lipsa de securitate, aspecte ce caracterizează viața cotidiană a tinerilor cu educație scăzută și care provin din medii defavorizate. În cadrul cercetării calitative din acest studiu, am identificat o lipsă de interes printre tinerii din România de a fi incluși în astfel de procese mai ales pentru că aceștia consideră că nu au expertiza necesară și că nu au cu ce să contribuie. Acest lucru atrage atenția asupra unor formate care să fie mult mai deschise și educative pentru a putea înțelege mai general universul lor de nevoi și nu pentru a cere opinii, despre care este foarte posibil să nu fie încă articulate.

Exemplu de bună practică:

Proiect:	Democs (Deliberative Meeting Of CitizenS) for Schools, Irlanda și Marea Britanie
Acoperire:	Locală
Promotori:	New Economics Foundation / Talk Shop
Grup țintă:	Tineri 16+, liceeni
Tip de implicare:	Implicare
Metodologie:	Dialog experimental, consultare deliberativă
Durată:	2005-2006
Website:	https://playdecide.eu
Descriere:	Democs este un joc care își propune să facă accesul tinerilor mai facil la implicarea în politici publice prin a permite unor grupuri restrânse să se informeze și apoi să discute și să delibereze asupra politicilor publice prin a înțelege mai bine complexitatea și aspectele tehnice ale acestora. Participanții au șansa de a se întâlni într-un mediu familiar acestora (școala) și nu trebuie să se pregătească în avans, cărțile de joc și modul de desfășurare a acestuia facilitând învățarea și înțelegerea unor subiecte complexe, precum și împărtășirea de experiențe și valori.
Activități:	1. Organizarea de jocuri: sunt organizate în același timp mai multe grupuri de 4-8 participanți, pe o durată de 1-2,5 ore. Jocul este introdus tinerilor, după care studenții, individuali sau în perechi citesc cărțile de joc și își verifică înțelegerea prin a răspunde la întrebări. După această etapă, fiecare participant primește două cărți, tinerii putând să aleagă ce este mai de interes pentru ei. Subiectul cărților alese este pus în discuție, iar unul dintre participanți scrie o listă cu ce este de interes pentru ei ca grup. Cărțile sunt împărțite pe categorii în grupuri plecând de la subiect și alte similarități, iar apoi tinerii folosesc o grilă de votare și evaluare a pozițiilor posibile în cazul adoptării unor politici publice privind subiectele discutate. La final, fiecare grup prezintă concluziile

	<p>discuțiilor și decid ce pot face mai departe (scrierea unei scrisori oficiale, articol de presă etc.)</p> <p>2. Publicare online: rezultatele jocurilor au fost publicate online de fundația organizatoare</p>
Rezultate/impact:	<p>Au participat 30 de școli și au fost incluși 1 189 participanți</p> <p>În urma unui chestionar de feedback, 81% dintre participanți au declarat că și-au îmbunătățit cunoașterea științifică, 63% au considerat că înțeleg mai bine luarea de decizii pe baze științifice și problemele etice contemporane, iar 70% au considerat că sunt mult mai capabili să înțeleagă impactul rezultatelor științifice asupra oamenilor, comunităților și mediului</p>
Limitări:	<p>Scopul proiectului a fost unul pedagogic, neexistând un impact asupra dezvoltării de politici publice, dar organizatorii au declarat că în edițiile următoare acest aspect poate fi inclus într-un mod facil prin implicarea unor factori decidenți</p> <p>Având în vedere grupurile mici este mai greu de realizat o formulă reprezentativă</p>
Transferabilitate pentru politici publice privind schimbările climatice:	<p>Jocul reprezintă un mod mult mai facil pentru a atrage tinerii și a îi informa în privința aspectelor mai tehnice privind schimbările climatice și complexității măsurilor de combaterea a acestora. Astfel, adoptarea unor astfel de formule ar fi extrem de utilă pentru a crea o atmosferă mai relaxată în cadrul cărora tinerii care nu simt că au ceva relevant de spus să devină mai sigur pe opiniile și perspectivele lor.</p>

3. O mai largă promovare a mecanismelor europene de consultare online existente

Așa cum am menționat în acest raport, consultările online europene nu sunt considerate de către tinerii europeni ca principale modalități prin care vocea lor se poate face auzită la nivel UE, sugerând fie o lipsă de familiarizare cu rolul acestor forme ce au fost recent lansate, fie o lipsă de încredere în eficiența lor. Acest lucru se întâmplă deși conform datelor Comisiei Europene o platformă precum cea din cadrul Conferinței pentru viitorul Europei a fost vizitată de peste cinci milioane de vizitatori unici, a avut peste 750 000 de participanți și a pus în dezbatere peste 18 000 de idei, respectiv promovat peste 6 500 de evenimente. Deși astfel de rezultate sunt impresionante, recomandăm o mai atentă promovare a acestora, în special având în vedere rolul important pe care îl Comisia îl acordă portalului *Have your say* prin care cetățenii își pot exprima opiniile privind politicile și legislația UE. Această recomandare se bazează și pe faptul că deși în cazul României, tinerii tind să vadă astfel de demersuri ca mai eficiente decât în cazul mediei UE, aceștia nu se remarcă ca având o participare mai intensă decât alte țări. Astfel, familiarizarea cu astfel de platforme ar trebui să fie inclusă în orele de educație civică din școli și promovate în universități, precum și la locul de muncă, fiind astfel incluse în contexte în care tinerii au șanse mai mari să afle de existența acestora. Important în a crește și a menține interesul pentru astfel de platforme este și de a cultiva sentimentul ca o astfel de împărtășire de opinii este luată în considerare, fiind astfel nevoie ca instituțiile UE să informeze în privința modului în care au luat în considerare aceste consultări.

4. Comunicare publică în jurul conceptului de cetățenie activă

Dincolo de găsirea unor formule cât mai adecvate de implicare publică pentru tineri, lipsa de familiarizare cu cele deja existente relevă nevoia de o mai bună informare a tinerilor în privința acestora. Mai mult, diferențele de tradiții democratice între diversele țări aduc în prim-plan importanța nevoii de a îi face pe tineri să se simtă împuternici și capabili a

contribui la procese consultative și a fi conștienți că pot avea un aport real prin contribuția lor. În țări precum România, **conceptul de cetățenie activă ar trebui mult mai bine promovat în rândul tinerilor, cu precădere celor cu vârste între 15-24 de ani**, grupă vârstă care pare cel mai puțin preocupată de schimbările climatice. O parte dintre intervievați susțin că și noțiunea de „cetățenie activă” este un concept golit de semnificații pentru tineri, ceea ce demonstrează încă o dată importanța comunicării publice în jurul conceptului de cetățenie activă.

În România, există deja destul de multe ONG-uri ce pun în prim plan conceptul de cetățenie activă. O colaborare dintre ele și alte organizații asemănătoare și factorii decidenți, precum și o implicare mai activă a acestora la nivel local ar fi foarte utilă.

Dincolo de ONG-uri, școlile sunt un important actor în a cultiva noțiunea de cetățenie activă, dat fiind rolul lor educațional. Nu în ultimul rând, autoritățile publice ar trebui să lanseze programe prin care cetățenii să fie mult mai implicați în crearea, elaborarea și implementarea de politici publice, dincolo de formatul existent al consultărilor online. Astfel de consultări pot lua diverse forme, de la chestionare online până la evenimente publice, fiind foarte important a fi mediatizate și a li se urmări progresul astfel încât să se pună bazele unei culturi a implicării civice.

Exemplu de bună practică:

Proiect:	ABCivic la liceu
Acoperire:	Locală
Promotori:	Asociația CIVICA (Iași)
Grup țintă:	Liceeni din 6 clase din două colegii din județul Iași
Tip de implicare:	Implicare
Metodologie:	Metodologii non-formale axate pe reflecție și acțiune colectivă
Durată:	2019-2020
Website:	https://abcivic.ro/abcivic-la-liceu/
Descriere:	<p>ABCivic la Liceu dă voce adolescenților, îi motivează să ia inițiativa și să acționeze pentru binele comun. Proiectul încorporează cunoașterea, experiența practică și perspectivele proprii în pași concreți care să rezolve problemele din micro-comunitățile lor (clasă, școală).</p> <p>ABCivic la Liceu este un proiect de educație civică ce urmărește să crească participarea tinerilor în proiecte pentru comunitate prin utilizarea de metodologii non-formale axate pe reflecție și acțiune colectivă.</p>
Activități:	<p>Elevii de liceu au primit un manual de cetățenie activă cu ajutorul căruia au aflat cum funcționează instituțiile, cum să se organizeze în comunitate, cum să recunoască și să evite știrile false și cum să găsească răspunsuri clase la întrebările lor.</p> <p>Cele 6 clase implicate în proiectul pilot au parcurs, alături de formatorii CIVICA pașii metodologiei „Issues to Action” pentru a-și dezvolta abilități și competențe în domeniul cetățeniei active.</p>
Rezultate/Impact:	Au participat două școli și au fost incluse 6 clase.

Limitări:	Proiectul a fost un proiect pilot și rămâne de văzut dacă va fi implementat la nivel local sau național. Având în vedere grupurile mici este mai greu de realizat o formulă reprezentativă.
Transferabilitate pentru politici publice	Jocurile folosite în cadrul proiectului reprezintă un mod mult mai facil pentru a atrage tinerii și a îi informa în privința aspectelor mai tehnice privind cetățenia activă.

Consolidarea educației privind schimbările climatice

Pe lângă implicarea tinerilor în procesul decizional al politicilor publice privind schimbările climatice, studiul de față a relevat importanța educației privind durabilitatea mediului și schimbările climatice. Lipsa resurselor în școli care să le permită tinerilor înțelegerea schimbărilor climatice duce la o preocupare scăzută a tinerilor pentru mediu. Conform datelor din Eurobarometre, preocuparea privind schimbările climatice ca problemă globală este mult mai scăzută printre tinerii români, în 2020, România fiind pe locul 2 în UE în privința tinerilor care declarau că nu cred că există schimbări climatice (Ipsos, 2021, p. 31). Mai mult, și la nivel personal, schimbările climatice nu constituie îngrijorări puternice pentru tinerii din România, grupa de vârstă 15-24 fiind, în primul rând, preocupată de prețurile în creștere/inflație/costul vieții, sistemul educațional și condițiile de trai. Aceste rezultate sunt mai îngrijorătoare atunci când sunt privite comparativ cu cele din țările vestice sau nordice, în care schimbările climatice sunt articulate ca subiecte publice importante.

Atunci când educația privind schimbările climatice este deficitară, iar gradul de cunoaștere și înțelegere vernaculară asupra climei limitat, există riscul ca tinerii să opteze pentru agende extremiste sau poziționări de tipul negaționismului climatic. Un articol publicat de platforma Scena9 (Cucu și Tămășan, 2022) arată cât de atrăgător poate fi un discurs care neagă impactul activității umane asupra climei. Analizând o emisiune TV care neagă schimbarea climatică prin susținerea incertitudinii față de realitatea schimbărilor climatice și descalificarea experților din domeniu și care adună în câteva ore peste 11 000 de reacții, autorii arată cât de ușor poate cădea o persoană dezinformată în capcana negaționismului climatic. Mai mult, astfel de poziționări ridică riscuri pentru democrație, dezinformarea putând avea consecințe în plan politic prin creșterea preferințelor de vot pentru agende extremiste.

Se articulează astfel importanța consolidării educației privind schimbările climatice. Atunci când ne referim la educație, apelăm la un concept mai larg, care să cuprindă nu doar educația formală, ci și comunicarea publică în jurul schimbărilor climatice, asigurarea de infrastructură și școli sustenabile, precum și creșterea nivelului de conștientizare asupra economiei circulare și a afacerilor sustenabile.

5. Asumarea politicilor educaționale privind învățământul pentru durabilitatea mediului, educația dezvoltării durabile și educația privind schimbările climatice

Așa cum arată acest studiu, dar și alte studii privind problematica educației pentru dezvoltare durabilă din România, există un decalaj între angajamentele politice și strategiile europene și transpunerea lor în practică. Învățământul pentru durabilitatea mediului și educația privind schimbările climatice sunt încă la un nivel incipient, iar forma actuală se datorează eforturilor unor ONG-uri și ale unor cadre didactice voluntare (Todor et al., 2021). Pentru a transpune angajamentele politice în politică educațională, e nevoie ca Ministerul Educației să-și asume rolul de promotor al educației pentru dezvoltare durabilă și să includă educația pentru mediu ca parte a programelor școlare preuniversitare.

Mai mult, e nevoie de sprijin financiar. Astfel de măsuri nu sunt prevăzute în PNRR, chiar dacă Pilonul VI, Politici pentru noua generație, respectiv componenta C15 despre educație menționează obiectivele privind schimbarea climatică și conștientizarea asupra schimbărilor climatice când aduce în discuție infrastructura verde și școlile sustenabile. Raportul Administrației Prezidențiale (2022) menționează ca potențiale surse publice de finanțare Fondul pentru Mediu și Programul Operațional Educație și Ocupare. Cel din urmă își propune corelarea cu documente strategice precum Pactul verde european, dar educația privind schimbările climatice nu se numără printre prioritățile de investiții.

Pe lângă sprijinul financiar, e nevoie de implementarea mecanismelor de evaluare a politicilor educaționale privind schimbările climatice și mediul. Raportul Administrației Prezidențiale (2022) recunoaște această limită și anume că nu include în documentul programatic mecanisme de evaluare a rezultatelor educației privind schimbările climatice. Pentru mecanismele de evaluare a elevilor, raportul face trimitere la pachetul programatic *România Educată*.

Este nevoie de o coerență instituțională în ce privește politicile educaționale privind învățământul pentru durabilitatea mediului, educația dezvoltării durabile și educația privind schimbările climatice. Această coerență poate fi realizată doar prin asumarea politicilor educaționale de către Ministerul Educației. Cu alte cuvinte, este recomandat ca Ministerul Educației să aloce un loc educației privind schimbările climatice în programele școlare obligatorii în toate ciclurile de învățământ (primar, gimnazial, liceal, universitar), să orienteze surse de finanțare către formarea profesională a cadrelor didactice și să stabilească modalități clare de evaluare a rezultatelor procesului educațional.

Exemplu de bună practică:

Italia este prima țară din lume care introduce educația privind schimbările climatice ca parte a programelor școlare obligatorii. Elevii învață în cadrul orelor de educație civică despre schimbare climatică pentru un număr de cel puțin 33 de ore pe an. Inițiativa îi aparține lui Lorenzo Fioramonti, fostul ministru al educației.

Sursa: Reuters (2021).

6. Asigurarea de școli sustenabile

Acest studiu arată că printre cele mai eficiente modalități de a inspira curiozitatea elevilor cu privire la schimbările climatice se numără învățarea prin puterea exemplului și a modelelor din comunitate. Astfel, o recomandare în acest sens este asigurarea de școli sustenabile și infrastructură verde pentru elevi. Astfel de măsuri au rolul de a arăta elevilor la nivel practic și real care sunt țintele Pactului verde european, dar și de a înainta cu măsurile de reducere a emisiilor de dioxid de carbon, eficientizarea energetică etc. PNRR prevede finanțarea de școli verzi, transport școlar sustenabil și eficientizarea energetică a unităților de învățământ. Conform PNRR, „școlile verzi sunt școli cu o înaltă performanță energetică, [...] mai multă lumină naturală, o mai bună ventilație și cu materiale de construcție verzi”. Mai mult, dezvoltarea rețelei de școli verzi are potențialul de a reduce costurile de funcționare pentru energie și apă.

7. Comunicarea publică în jurul schimbărilor climatice

Chiar dacă tinerii la care face referire acest studiu au cunoștințe despre schimbările climatice, în operaționalizarea conceptului sunt incluse un număr relativ limitat de practici și comportamente sustenabile. Ei amintesc de practici precum reciclarea, plantarea de copaci, colectarea selectivă a deșeurilor și de renunțarea la carne sau adoptarea unor diete cu un consum redus de carne. În acest sens, ar fi recomandată introducerea mesajelor publice care să permită o mai largă înțelegere a schimbărilor climatice precum și a impactului pe care îl pot avea acțiunile individuale în atenuarea impactului acestora. Amintim în acest sens campaniile de sănătate publică care ne îndeamnă, în virtutea unei vieți sănătoase să consumăm „zilnic minimum doi litri de lichide” sau cele care militează pentru reducerea cantității de zahăr și grăsimi consumate. Campanii asemănătoare ar putea fi implementate și pe subiectul schimbărilor climatice. O sugestie ar fi promovarea acestor mesaje în medii relevante pentru tineri. Așa cum rezultă din acest studiu, tinerii din România folosesc televizorul ca principală sursă de informare, urmat de internet. Pentru canalele online de diseminare de informații, recomandăm, în primul rând, platforma YouTube.

8. Creșterea nivelului de conștientizare asupra economiei circulare și a afacerilor sustenabile

În mod ideal, creșterea nivelului de conștientizare asupra economiei circulare ar fi în atenția tuturor instituțiilor de învățământ. Noțiunea de economie circulară apare pentru prima dată în documentele strategice ale Uniunii Europene în 2014 în comunicarea „Towards a circular economy. A zero waste program for Europe” (COM (2014)398). Cu scopul de a decupla creșterea economică de folosirea resurselor, noțiunea de economie circulară oferă posibilitatea creșterii sustenabile prin regândirea deșeurilor ca resurse, reciclare, simplificarea legislației privind managementul deșeurilor, reducerea risipei alimentare și eficientizarea resurselor în general. Atenția europeană în privința economiei circulare este pe materiale, eficientizarea resurselor, noi modele de afaceri, noi slujbe, inovații sociale, soluții inteligente digitale, și pe designul și manufacturarea de produse durabile, reparabile, re folosibile și reciclabile (Smol et al., 2018).

O recomandare ar fi organizarea de ateliere cu privire la economia circulară, astfel încât tinerii să poată înțelege impactul comportamentelor individuale asupra mediului și să adopte comportamente sustenabile. De asemenea, școlile pot organiza concursuri de reciclare creativă și/sau de inovare.

Exemplu de bună practică:

Se estimează că o treime din hrana produsă global ajunge la gunoi. Inițiativa Food Waste Combat realizează ateliere pentru elevi din clasele V-VIII cu scopul de a-i educa într-un mod interactiv despre combaterea risipei alimentare, dar și despre amprenta ecologică, risipa de resurse, schimbări climatice și deșeuri.

Până la acest moment, au fost derulate ateliere în 16 școli, implicând peste 1000 de elevi în educația despre economie circulară.

Sursa: <https://foodwastecombat.com>

Echitate socială

Educația nu este singura formă de atenuare a riscurilor asupra democrației. Studiile asupra negaționismului climatic arată că acesta este bazat pe dificultatea de a accepta costurile asociate măsurilor de atenuare a schimbărilor climatice, ducând astfel la nevoia de a proteja sistemele socioeconomice și instituțiile existente, la raționalizarea status-quo-ului și

rezistența la schimbare socială și inovare (Wong-Parodi și Feygina, 2020). Așa cum rezultă din acest studiu, costurile asociate tranziției verzi sunt destul de ridicate, în particular pentru tineri, segment de vârstă în situații de vulnerabilitate, în special cea economică. O parte din studiile incluse în acest raport menționează că prețul tranziției verzi este disproporționat plătit de persoanele cu venituri scăzute, în timp ce stilul de viață al elitelor bogate generează mai multe emisii de gaze cu efect de seră. În general, așa cum remarcă un studiu recent (Todor et al., 2021), această situație este replicată și la nivelul României. Comunitățile vulnerabile, spun autorii, contribuie mai puțin la schimbările climatice, în particular pentru că sărăcia rezultă în „fluxuri mai reduse de materii și energii consumate” (p. 24), dar sunt mult mai vulnerabile în fața schimbărilor climatice. Există riscul, așadar, ca prețul disproporționat și consecințele economice ale soluțiilor de atenuare a schimbărilor climatice să ducă la diferite forme de negaționism climatic. Un studiu realizat în Marea Britanie (Preston et al., 2014: 56) reconfirmă că grupurile vulnerabile, marginalizate și aflate în situații de sărăcie contribuie cel mai puțin la schimbările climatice, dar tind să fie cele mai afectate de impactul acestora, plătind, proporțional, mai mult pentru implementarea politicilor de adaptare și de atenuare a schimbărilor climatice, beneficiind, totodată, cel mai puțin de acestea. Mai mult, raportul IPCC (2018) admite că planificarea și implementarea măsurilor de adaptare la schimbările climatice trebuie să țină cont de diversitate, acces, precum și de diminuarea vulnerabilității și expunerii la evenimentele climatice.

Se impune, astfel, o serie de propuneri centrate pe echitate socială, care să permită accesul tuturor la măsurile asociate tranziției verzi, precum reabilitarea termică a clădirilor și reducerea sărăciei energetice, protejarea chiriașilor de fenomenele climatice extreme, încurajarea formelor de mobilitate sustenabilă și accesul echitabil la produse și servicii first-hand.

9. Reabilitare termică a clădirilor

Un studiu publicat de Observatorul Român al Sărăciei Energetice arată că puțin peste 33% dintre gospodăriile din România se confruntă cu sărăcie energetică²¹, situație care va fi probabil exacerbată de creșterea prețurilor la energie și de războiul din Ucraina (ORSE, 2022). În mediul rural, puternic dependent de încălzirea cu lemne, situația este mult mai dificilă, 80% dintre gospodării neavând acces la alte forme de încălzire. Două din zece gospodării cheltuie mai mult decât dublul mediei naționale pentru energie, iar 10,5% dintre gospodării cad sub pragul de sărăcie după plata energiei, cheltuind mai mult decât mediana națională pentru energie (*idem*).

Cum tinerii, în particular cei cu vârste între 15 și 24 de ani, au venituri mai reduse și locuiesc mai degrabă în chirie, ei tind să fie printre grupurile cele mai afectate de schimbările climatice. Nefiind proprietari, ei nu sunt în poziția de a-și modifica locuințele, nu le pot asigura și, drept urmare, au mai puține resurse la dispoziție pentru a se pregăti pentru evenimente climatice, dar și pentru a răspunde la acestea (Preston et al., 2014). Studii asupra impactului schimbărilor climatice asupra chiriașilor (Whittle et al., 2010) arată că proprietarii sunt deseori reticenți în a repara casele pe care le închiriază, în special în a izola apartamentele de la ultimul etaj sau la demisol. Această reticență se traduce în costuri ridicate de electricitate, expunere la supra-încălzire sau inundații (Vardoulakis și Heaviside, 2012;

²¹ Sărăcia energetică este definită ca dificultatea unei gospodării de a-și asigura serviciile energetice necesare la costuri accesibile (Jiglău et al., 2017) sau imposibilitatea consumatorului vulnerabil (adică „persoana singură/familia care, din motive de sănătate, vârstă, venituri insuficiente sau izolare față de sursele de energie, necesită măsuri de protecție socială și servicii suplimentare pentru a-și asigura cel puțin nevoile energetice minimale”) de acoperire a nevoilor energetice minimale (Legea 226/2021, art.3, literele (a) și (o)).

Preston et al., 2014).

În contextul schimbărilor climatice, dar și angajamentelor naționale privind tranziția verde, guvernul trebuie să-și dea seama de evoluțiile climatice și să propună măsuri sustenabile, pe lângă sau în locul celor de tip subvenții (cum este ajutorul pentru lemne). Astfel, ORSE sugerează măsuri de reabilitare termică a clădirilor care să mențină temperaturi interioare constante pe tot parcursul anului, propunere importantă și pentru scopul acestui studiu.

10. Încurajarea formelor de mobilitate mai sustenabile

Așa cum am arătat în capitolele precedente, tinerii sunt reticenți să facă tranziția către forme de mobilitate mai sustenabile. În particular tinerii cu vârste între 15 și 24 de ani sunt mai puțin dispuși să meargă cu bicicleta, pe jos sau cu transportul public, punând pe primul loc lipsa de siguranță pe care o prezintă alternativele verzi. Tinerii din grupa de vârstă 25-35 sunt mai înclinați să declare că ar face schimbări mai sustenabile privind transportul. O recomandare pentru tranziția către mobilitate sustenabilă ar fi încurajarea acestor forme, fie prin solicitarea către primării să restricționeze accesul mașinilor în anumite zone sau desemnarea de zone pietonale, fie prin creșterea nivelului de siguranță al transportului public.

Recomandări din partea tinerilor

Educație

1. Regândirea curriculumului astfel încât să fie adaptat la probleme contemporane cu orientare pe schimbările climatice

Conform raportului *Youth Ideas Report for the Conference Future of Europe* (EYE, 2021) tinerii își doresc regândirea curriculumului prin oferirea unei educații adaptate problemelor contemporane și includerea unor diverse forme de educație non-formală în școli. O astfel de regândire a educației ar trebui să includă și considerente privind schimbările climatice, având în vedere aportul redus al școlilor în a educa în acest sens. Climatul și natura ar putea să devină în acest sens un fir roșu ce leagă toate disciplinele, urmărindu-se înțelegerea atât a științei, cât și a implicațiilor sociale și economice. Parteneri din mediul ONG, cât și din industrie ar putea fi incluși prin a implica elevii în acțiuni concrete, fie orientate către voluntariat și activismul de mediu, fie către locuri de muncă verzi. Concepte precum „cetățenie sustenabilă” ar trebui să stea la baza dezvoltării curriculumurilor școlare (EYE, 2021), iar tinerii ar trebui să fie mai mult implicați în cercetări ecologice pentru a înțelege mai bine interdependențele dintre om și natură într-un mod cât mai practic.

2. Adoptarea de metode de predare inovative, cu precădere digitale

Așa cum rezultă din acest studiu, dar și dintr-o bună parte din literatura consultată, tinerii cu vârste cuprinse între 15 și 34 de ani fac parte din generații intens digitalizate, socializate în noile tehnologii, cu deschidere către internet și social media, care reprezintă totodată principalele surse de informare pentru aceștia. Pentru a mobiliza tinerii la acțiune pentru mediu, e nevoie de un tip de educație care să cultive gândirea critică și creativă a elevilor, iar acest lucru este posibil, spun intervievații, prin asigurarea că profesorii și elevii vorbesc aceeași limbă. Cu alte cuvinte, tinerii recomandă introducerea de metode de predare inovative, cu precădere digitale, în formele actuale de pedagogie. Programe educaționale din alte țări despre schimbările climatice permit interacțiunea mediată de tehnologie dintre elevi și oameni de știință pentru a învăța să măsoare, să formuleze ipoteze sau să discute proiecte. Astfel de proiecte au rezultate promițătoare și au impact în creșterea interesului față de știință

(Faria et al, 2015) și pot crește nivelul de preocupare privind schimbările climatice.

Exemplu de bună practică:

O modalitate inovativă de transmitere de informații tinerilor despre schimbările climatice și de a-i angaja în lupta împotriva schimbărilor climatice poate fi prin intermediul jocurilor video sau online. Așa cum arată o cercetare realizată în Spania (Ouariachi et al., 2017), jocurile online au potențialul de a oferi o bază pentru învățare experiențială, transformând jucătorii din consumatori pasivi de informație în persoane active care dobândesc mai multă cunoaștere, atribuie consecințe deciziilor lor și inspira la o gândire critică inovatoare. Cercetarea a identificat 24 de jocuri care fie oferă cunoaștere de bază asupra schimbărilor climatice, fie au scopul de a crește nivelul de conștientizare, promovând schimbări atitudinale și comportamentale. Astfel, jocurile analizate sunt construite plecând de la narațiuni simple în care cetățeni obișnuiți iau decizii acasă sau în comunitate pentru a reduce emisiile de dioxid de carbon. Chiar dacă cercetarea în domeniu este la nivel incipient, există un potențial major pentru transfer de cunoaștere.

3. Adoptarea unui tip de învățare despre schimbări climatice prin intermediul exercițiilor practice (*learning by doing*)

Cercetarea de față arată că una dintre cele mai lucrative strategii de angajare a tinerilor în procesul de învățare despre mediu și schimbări climatice este prin intermediul exercițiilor practice, respectiv *learning by doing*. Procesul educațional poate fi considerat încărcat cu semnificații și relevant la nivel personal doar dacă tinerii au experiența nemediată a impactului pe care îl pot avea. Interviuurile și discuțiile de grup arată că tinerii sunt mai interesați de mediu atât când participă la acțiuni (ex. mers în pădure, plantat de copaci). Recomandări asemănătoare apar și în literatura consultată.

Exemplu de bună practică:

Guvernul spaniol este implicat activ în promovarea educației pentru mediu prin intermediul Centrului Național pentru Educație Ecologică (CENEAM). Printre programele din Spania se numără *Naturaliza*²², un program care își propune să transporte practica și conștientizarea ecologică în școli, prin încurajarea învățării experiențiale. *Școala sustenabilității*²³ este o altă inițiativă care folosește pedagogii inovative și centrate pe persoană, cum ar fi teatrul, arte, învățarea prin exerciții practice.

Un model pedagogic interesant este introducerea grădinilor educaționale ca mijloace de predare și învățare în școli. Grădinile educaționale sunt spații precum grădinile comunitare, grădini în campusuri universitare sau grădini înființate în școli în care orice fel de fructe sau legume pot fi cultivate. Acestea oferă oportunități pentru educația privind schimbările climatice și educația pentru dezvoltare durabilă deoarece sunt spații în care tinerii pot explora și învăța despre procesele naturale, pot educa tinerii cu privire la sănătate, știință, educație ecologică, nutriție și obiceiuri alimentare, sănătate mentală și bunăstare (Corrochano et al., 2022). Un studiu asupra impactului grădinilor educaționale arată că aceste instrumente reprezintă medii propice pentru a adresa semnificațiile sustenabilității și schimbărilor climatice (*idem*). În Sevilla, de pildă, aproximativ 22% dintre profesori încorporează grădinile școlare în felul în care predau științe (Vilchez și Escobar, 2014).

În ultimii ani, folosirea grădinilor ca unelte educaționale a crescut în popularitate, fiind folosite tot mai des în țările vestice. În Spania, instituțiile de învățământ superior au început să fie din ce în ce mai deschise la a încorpora grădinile ca instrumente pentru predarea științelor exacte, pentru formarea profesională a cadrelor didactice și pentru a facilita dezvoltarea competențelor studenților (Corrochano et al., 2022).

O astfel de inițiativă are un potențial lucrativ și în contextul românesc. Un participant la focus grup, reprezentant al unei organizații de mediu remarcă interesul pe care îl arată tinerii și copiii atunci când învață făcând, respectiv prin intermediul exercițiilor practice: „programul de educație pe care îl dezvoltăm, acolo începem să vedem un real interes. Când mergi cu copiii în pădure efectiv și faci diferite ateliere, atunci să zici că le stârnește și curiozitatea” (Gen feminin, 25 de ani, reprezentant organizație de mediu).

²² Naturaliza, <https://www.naturalizaeducacion.org>.

²³ Naturaliza, <https://www.naturalizaeducacion.org>.

4. Lărgirea accesului la educație climatică prin crearea unor platforme online și programe extra-curriculare de educație

Dacă schimbarea curriculumului este un proces de lungă durată și care cere numeroase resurse, educația climatică ar trebui să fie mult mai accesibilă unui public larg și posibilă prin diverse canale. Un prim pas în acest sens ar fi publicarea unor materiale informative în diverse limbi, limba engleză fiind în acest moment predominantă. Tinerii vor să aibă acces la surse de încredere și adaptate stilului de comunicare a tinerilor privind problemele de mediu. În acest sens, școlile și centrele pentru tineri ar trebui să promoveze programe educaționale de mediu construite în jurul Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă și a noțiunii de eco-cetățenie.

În cazul României, în cadrul evenimentelor ocazionate de Conferința pentru viitorul Europei, cetățenii români au recomandat crearea unei platforme la care să aibă acces toate organizațiile și grupurile care promovează activitățile de mediu și care să le ofere instituțiilor școlare informații cât mai actuale privind conservarea mediului, moduri de implicare a tinerilor în activități de protecție a mediului înconjurător, reciclarea responsabilă și reducerea deșeurilor și, mai general, modalități de a construi un viitor verde în Europa (Institutul European din România, 2022). În același context, s-a pus accentul pe implicarea în acțiuni concrete dincolo de informare, sensibilizarea tinerilor privind schimbările climatice, necesitând astfel programe prin care aceștia se implică direct în acțiuni în acest sens. În acest sens, recomandăm o colaborare mai strânsă între ONG, școli și universități, mai ales că acestea au o reputație bună printre tinerii din România, fiind privite și ca organizații ce îi sprijină în a-și face auzită vocea în spațiul public.

Consum sustenabil

1. Încurajarea formelor de economie circulară

Adoptarea de comportamente în linie cu economia circulară are potențialul de a reduce impactul individual asupra schimbărilor climatice. În materie de consum sustenabil, economia circulară are ramificații în combaterea risipei alimentare, reciclarea sau consumul de haine second-hand. Datele din Eurobarometre sugerează că și tinerii din România consideră că hainele second-hand ar trebui să fie mai mult promovate. Chiar și așa, costul de a fi verde, adică costul de a avea un comportament sustenabil este prea ridicat pentru tineri, doi din trei tineri declarând că prețul este decisiv în deciziile de consum. Aproape jumătate dintre tinerii chestionați nu sunt interesați de cât de prietenoase cu mediul sunt hainele pe care le poartă. Discuțiile cu tineri organizate în cadrul acestui studiu relevă că mulți nici nu înțeleg impactul potențial al modei în particular și al alegerilor de consum în general asupra mediului. Se recomandă, astfel, încurajarea formelor de economie circulară în ce privește consumul sustenabil prin creșterea nivelului de conștientizare asupra impactului negativ asupra mediului.

2. Încurajarea consumului de produse din materiale reciclate și a produselor recondiționate și accesul echitabil la produse și servicii sustenabile

Una dintre îngrijorările tinerilor intervievați în cadrul acestui studiu ține de prețul ridicat al produselor sustenabile, precum și de raportul calitate-preț al produselor manufacturate din materiale reciclate. Un studiu realizat de compania Deloitte (Peters et al., 2022) în perioada septembrie 2021 – martie 2022 arată că achizițiile sustenabile înregistrează un declin, în mare parte din cauza prețului ridicat al produselor. Produsele sustenabile nu sunt fezabile

pentru consumatorii în situații de dificultate financiară, iar țările cu inflația ridicată (Spania, Țările de Jos și Polonia) înregistrează o scădere mai acută a achizițiilor sustenabile.

Există două strategii pentru încurajarea consumului sustenabil. Pe de o parte, așa cum rezultă dintr-un studiu realizat în Polonia (Smol et al., 2018), oamenii tind să cumpere produse din materiale reciclate în situațiile în care prețul acestora este subvenționat, și prin urmare, mai scăzut, sau când li se oferă garanții extinse. Pe de altă parte, însă, puține companii fac efortul de a sublinia efectele pe termen lung pe care astfel de mărfuri le pot avea asupra mediului și schimbărilor climatice. Se recomandă, astfel, identificarea de modalități de a stimula cumpărătorii către astfel de produse. În cazul tinerilor, strategia care pare cea mai potrivită este cea a unui preț mai scăzut, subvenționarea produselor verzi, precum și evidențierea beneficiilor pe termen lung în folosirea produselor sustenabile.

Concluzii

În ultimii ani, problematica schimbărilor climatice a ieșit din relativul anonim al forurilor academice și al comunității științifice și și-a făcut loc pe agenda publică. Acest lucru s-a datorat în principal tinerilor, în particular seriilor de proteste și greve ale elevilor organizate sub egida *Fridays for Future* sau *School Strike 4 Climate*. În frunte cu Greta Thunberg, milioane de elevi din toată lumea și-au somat guvernele să-și respecte angajamentele luate în Acordul de la Paris și să acționeze cu urgență pentru a diminua schimbările climatice. În contextul desemnării anului 2022 ca An european al tineretului, acest studiu și-a propus să examineze atitudinile și percepțiile tinerilor europeni cu privire la schimbările climatice, implicarea lor în modelarea și actualizarea politicilor europene în domeniul schimbărilor climatice, precum și felul în care aceștia conștientizează efectele economice și sociale ale măsurilor de combatere a schimbărilor climatice propuse la nivel european. Comparativ, am realizat o analiză a acestor chestiuni pentru a vedea și poziționările tinerilor din România în raport cu mediul și schimbările climatice.

Această analiză a fost construită plecând de la o analiză sistematică a literaturii academice și gri, publicate între 2018 și 2022, date din Eurobarometre relevante pentru tema schimbărilor climatice și o cercetare calitativă cu tineri și experți din organizații de mediu și tineret. Este important să recunoaștem limitele acestui demers empiric care a vizat în principal tineri din mediul urban, cu educație superioară, mai accesibili având în vedere constrângerile de timp ale acestui studiu. Dat fiind profilul participanților la cercetare, este important ca studiile viitoare să surprindă diferențele dintre tinerii din mediul urban și rural în înțelegerea și prioritizarea schimbărilor climatice, practicile de sustenabilitate în care ei se angajează, precum și felul în care diferențele de educație articulează poziționări diferite cu privire la subiectul schimbărilor climatice. Mai mult, folosirea Eurobarometrelor necesită o oarecare distanță epistemologică. Eurobarometrele sunt instrumente foarte valoroase pentru a avea acces la măsurători cantitative asupra atitudinilor europene, dar ele sunt instrumente construite în mod explicit pentru a răspunde intereselor și cererilor Comisiei Europene și altor instituții din arhitectura UE (O'Shea, Bryson și Jowell, 2002). Acest lucru poate duce uneori la o supradimensionare a optimismului și a încrederii în Uniunea Europeană, așa cum arată controverse recente (de Vries și Hoffman, 2020; Bennike, 2019), precum și o supralicitare a cunoașterii documentelor strategice lansate de UE.

O primă observație care reiese din acest studiu este legată de precaritatea resurselor educaționale despre schimbările climatice în limba română destinate tinerilor, excepție făcând câteva inițiative ale unor organizații neguvernamentale sau eforturi individuale ale cadrelor didactice. Mai mult, cele câteva studii publicate în limba română relevă ritmul redus de care dă dovadă sistemul de învățământ românesc în implementarea educației privind schimbările climatice. Aceasta poate fi o explicație pentru felul în care se poziționează tinerii din România în raport cu mediul. Spre deosebire de media europeană, care vede schimbările climatice ca fiind cea mai gravă problemă cu care se confruntă omenirea, tinerii români tind să dea mai multă importanță chestiunilor economice sau de sănătate.

De asemenea, nu există o coerență instituțională orientată spre sustenabilitate. Dacă foarte multe state din Europa au deja programe dedicate schimbărilor climatice, culminând cu Italia care a introdus tema ca temă obligatorie în programele școlare naționale, România se află încă la început. Raportul Administrației Prezidențiale (2022) se prezintă ca un document strategic în ceea ce privește educația privind schimbările climatice, dar e posibil ca rezultatele să întârzie în absența asumării instituționale a educației pentru dezvoltare durabilă. Această poziționare a decidenților și actorilor în poziție de putere face ca tinerii să se simtă demotivați, atitudine care este reprodusă și în cazul acțiunilor concrete întreprinse de tineri în lupta pentru climă. Tinerii din România văd acțiunile individuale ca fiind prea

insignifiante în lupta împotriva schimbărilor climatice. Drept urmare, este posibil ca și practicile de consum sustenabil să fie mai limitate, tocmai din prisma miopiei cu privire la impactul acțiunilor individuale la schimbările climatice.

Dacă activismul de mediu s-a transformat la nivel global în mișcare a tinerilor, la nivel național tinerii din România par a fi mai degrabă deziluzionați cu privire la posibilitățile deschise de cetățenia activă, concept insuficient explorat cel puțin la nivelul grupei de vârstă 15-24 de ani. Se recomandă astfel, o aprofundare a acestor noțiuni, acțiune la care ar putea contribui mai ales organizațiile non-guvernamentale. Anul european al tineretului a oferit un context favorabil implicării tinerilor în politici, lucru care ar putea să fie continuat și în perioada următoare.

Mai mult, realizarea tranziției verzi este un deziderat atât pentru Uniunea Europeană cât și pentru tinerii din România, dar costurile asociate sunt dificil de suportat. „Costă să fii verde” spune o tânără, reprezentantă a unei organizații de tineret din România, în cadrul unei discuții de grup. Într-adevăr, așa cum rezultă din acest studiu, disponibilitatea cetățenilor, în general, și a tinerilor, în particular, de a plăti pentru tranziția verde este extrem de redusă. Această observație demonstrează încă o dată importanța implicării tinerilor în programe educaționale destinate înțelegerii tranziției verzi. În mod ideal, așa cum sugeram în secțiunea de recomandări, creșterea nivelului de conștientizare asupra economiei circulare - eficientizarea resurselor, noi modele de afaceri, noi locuri de muncă, inovații sociale, soluții inteligente digitale, designul și manufacturarea de produse durabile, reparabile, re folosibile și reciclabile – ar fi în atenția tuturor instituțiilor de învățământ. Dacă scopul educației formale este de a forma cetățeni pentru viitor, procesul educațional ar trebui să răspundă cerințelor viitorului în termeni de economie și afaceri.

Bibliografie

- Administrația Prezidențială, 2022. Educația privind schimbările climatice și mediul în școli sustenabile.
- Allea, 2020. A Snapshot of Climate Change Education Initiatives in Europe. Initial findings and implications for future Climate Change Education. Disponibil la: https://allea.org/wp-content/uploads/2020/05/ALLEA_Climate_Science_Education_2020-1.pdf.
- Ayala, A., Galarraga, I. și Spadaro J.V., 2016. "The Price of Energy Efficiency in the Spanish Housing Market." *Energy Policy* 94 (iulie): 16–24.
- Baiardi, D. and Morana, C., 2021. Climate change awareness: Empirical evidence for the European Union. *Energy Economics*, 96, 105163.
- Belotti, F., Donato, S., Bussoletti, A. și Comunello, F., 2022. Youth Activism for Climate on and Beyond Social Media: Insights from Fridays For Future-Rome. *The International Journal of Press/Politics*, 27(3), pp. 718-737.
- Bennike, C., 2019. New data reveals serious problems with the EU's official public opinion polls. *Information DK*. Disponibil la: <https://www.information.dk/udland/2019/12/new-data-reveals-serious-problems-with-the-eus-official-public-opinion-polls>.
- Borkowaska-Waszak, S., Diamantopoulos, S.E., Lavelle P. și Martinello O., 2020. "Good Practices of Youth Participation." DG REGIO. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/eu_regional_and_urban_development/to_pics/documents/youth_for_a_just_transition_mid-term_deliverable_report_final.pdf.
- Boulianne, S., Lalancette, M. și Ilkiw, D., 2020. "School strike 4 climate": social media and the international youth protest on climate change. *Media and Communication*, 8(2), pp. 208-218.
- BritainThinks, 2019. Future Consumer: Food and Generation Z. Rapid Evidence Assessment. Disponibil la: https://www.food.gov.uk/sites/default/files/media/document/fsa191102bt-gen-z_rea_full-report_081019-final.pdf.
- Brügger, A., Gubler, M., Steentjes, K. și Capstick, S.B., 2020. Social Identity and Risk Perception Explain Participation in the Swiss Youth Climate Strikes. *Sustainability*, 12(24), 10605.
- Budziszewska, M. and Głód, Z., 2021. "These Are the Very Small Things That Lead Us to That Goal": Youth Climate Strike Organizers Talk about Activism Empowering and Taxing Experiences. *Sustainability*, 13(19), 11119.
- Bullard, R., 2019. Environmental blackmail in minority communities. In *Race and the incidence of environmental hazards* (pp. 82-95). Routledge.
- Cajias, Marcelo. 2017. *Are Energy Efficiency Ratings Ignored in the German Housing Market? - Evidence from a Large-Sample Hedonic Study*. SSRN.
- Comisia Europeană, 2022. Propunere de Recomandare a Consiliului privind învățarea pentru durabilitatea mediului. Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0011&qid=1647944342099>.

- Comisia Europeană. 2018. „Comunicare a Comisiei: O Planetă Curată Pentru Toți. O Viziune Europeană Strategică pe Termen Lung pentru o Economie Prosperă, Modernă, Competitivă și Neutră din Punctul de Vedere al Impactului asupra Climei.” 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0773&from=EN>.
- Comisia Europeană. 2021. „Pregătiți Pentru 55”: Îndeplinirea Obiectivului Climatic al UE Pentru 2030 Pe Calea Spre Atingerea Obiectivului de Neutralitate Climatică.” <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0550&from=EN>.
- Conference on the Future of Europe. 2022. “European Citizens’ Panel 3: ‘Climate Change and the Environment / Health’ Recommendations.”. Disponibil la: <https://futureu.europa.eu/ro/pages/follow-up>.
- Corrochano, D., Ferrari, E., López-Luengo, M.A. și Ortega-Quevedo, V., 2022. Educational Gardens and Climate Change Education: An Analysis of Spanish Preservice Teachers’ Perceptions. *Education Sciences*, 12(4), p. 275.
- Cucu, C. și Tămășan, A., 2022. Minciunile unei veri fierbinți. Harta viralelor care au promovat negaționismul climatic în România. *Scena9*. Disponibil la: <https://www.scena9.ro/article/negaționism-conspiratii-influenceri-schimbare-clima>.
- De Moor, J., Uba, K., Wahlström, M., Wennerhag, M. și de Vydt, M. (coords), 2020. Protests for a Future II. Composition, mobilization and motives of the participants on Fridays For Future climate protests on 20–27 September, 2019, in 19 cities around the world. doi:10.17605/OSF.IO/ASRUW.
- De Vries, C. și Hoffmann, I., 2020. The Eurobarometer controversy. EU popularity, response rates and one journalist's critique. *Eupinions*. Disponibil la: <https://eupinions.eu/de/blog/the-eurobarometer-controversy>.
- Delbeke, J., Cornillie, J. și Vis P., 2022. The impact of the war in Ukraine on Europe’s climate and energy policy. Disponibil la: <https://www.eui.eu/news-hub?id=the-impact-of-the-war-in-ukraine-on-europes-climate-and-energy-policy>.
- Dell’Anna, F., Marmolejo-Duarte, C., Bravi M. și Bottero M., 2022. “A Choice Experiment for Testing the Energy-Efficiency Mortgage as a Tool for Promoting Sustainable Finance.” *Energy Efficiency* 15 (5): 27.
- Dimock, M., 2019. Defining generations: Where Millennials end and Generation Z begins. Pew Research Center. Disponibil la: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/01/17/where-millennials-end-and-generation-z-begins/>.
- Dolot, A., 2018. The characteristics of Generation Z. *E-mentor*, 2 (74), pp. 44-50.
- Dunlop, L., Atkinson, L., Stubbs, J.E. și Diepen, M.T.V., 2021. The role of schools and teachers in nurturing and responding to climate crisis activism. *Children’s Geographies*, 19(3), pp. 291-299.
- Duran-Becerra, B., Hillyer, G.C., Cosgrove, A. și Basch, C.H., 2020. Climate change on YouTube: A potential platform for youth learning. *Health Promotion Perspectives*, 10(3), p. 282.
- Eide, E. și Kunelius, R., 2021. Voices of a generation the communicative power of youth activism. *Climatic change*, 169(1), pp. 1-20.

- Ekström, M. și Sveningsson M., 2019. “Young People’s Experiences of Political Membership: From Political Parties to Facebook Groups.” *Information, Communication and Society* 22 (2): 155–71.
- European Climate Foundation. 2020. Decarbonising European transport and heating fuels - Is the EU ETS the right tool? Disponibil la: <https://europeanclimate.org/wp-content/uploads/2020/06/01-07-2020-decarbonising-european-transport-and-heating-fuels-full-report.pdf>.
- European Commission, 2014. Towards a circular economy. A zero waste program for Europe. COM(2014) 398.
- European Commission, 2021. “Youth for a Just Transition - A Toolkit for Youth Participation in the Just Transition Fund.” https://youth.europa.eu/news/toolkit-youth-participation-just-transition-fund_ro.
- European Parliamentary Research Service (EPRS), 2020. *Next generation or lost generation? Children, young people and the pandemic*. PE 659.404. Disponibil la: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659404/EPRS_BRI\(2020\)659404_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659404/EPRS_BRI(2020)659404_EN.pdf).
- European Youth Parliament. 2019. “Young Energy Opinion on Energy Transition.” Disponibil la: <https://eyp.org/news/news/can-young-people-have-meaningful-opinions-on-the-future-of-energy/>.
- Eurostat. 2022. Energy consumption in households. Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_consumption_in_households.
- EYE. 2021. “Youth Ideas Report for the Conference Future of Europe.” European Parliament . https://european-youth-event.europarl.europa.eu/wp-content/uploads/2021/10/2021_EYE_Report-Booklet_A5_20-10-Accessible.pdf.
- Faria, F., Klima K., I. Posen D. și Azevedo M.L.I, 2015. A New Approach of Science, Technology, Engineering, and Mathematics Outreach in Climate Change, Energy, and Environmental Decision Making. *Sustainability: The Journal of Record* 8 (5): 261–271. doi:10.1089/SUS.2015.29023.
- Feldman, H.R., 2020. A rhetorical perspective on youth environmental activism. *Journal of Science Communication*, 19(6), C07.
- Food Standards Agency (FSA), 2019. *Food and You. Wave 5*.
- Fuerst, F., McAllister P., Nanda A. și Wyatt P., 2015. “Does Energy Efficiency Matter to Home-Buyers? An Investigation of EPC Ratings and Transaction Prices in England.” *Energy Economics* 48 (March): 145–56.
- Gazzola, P., Pavione, E., Pezzetti, R. și Grechi, D., 2020. Trends in the fashion industry. The perception of sustainability and circular economy: A gender/generation quantitative approach. *Sustainability*, 12(7), 2809.
- Generation Climate Europe and CEE Bankwatch Network. 2022. “The State of Youth Engagement in the Implementation of the EU Just Transition Mechanism.” <https://www.just-transition.info/wp-content/uploads/2022/05/Briefing-The-state-of-youth-engagement-in-the-implementation-of-the-EU-Just-Transition-Mechanism.pdf>.

- Giray, L., 2022. Meet the Centennials: Understanding the Generation Z Students. *International Journal of Sociologies and Anthropologies Science Reviews (IJSASR)*, 2(4), pp. 9-18.
- Glackin, M. și King, H., 2020. Taking stock of environmental education policy in England—the what, the where and the why. *Environmental Education Research*, 26(3), pp. 305-323.
- Glass Packing Institute, 2014. The Millenials. A Generation Invested in Health and the Environment. Disponibil la: https://assets.noviams.com/novi-file-uploads/gpi/pdfs-and-documents/Advocacy/GPI-TheMillennials-11_6_14-FINAL.pdf.
- Gotlieb, Melissa R., și Kjerstin Thorson. 2017. “Connected Political Consumers: Transforming Personalized Politics among Youth into Broader Repertoires of Action.” *Journal of Youth Studies* 20 (8): 1044–61.
- Grasso, Maria. 2018. “Young People’s Political Participation in Europe in Times of Crisis.” In *Young People Re-Generating Politics in Times of Crises*, 179–96. Cham: Springer International Publishing.
- Grechi, D., Pezzetti, R., Pavione, E. și Gazzola, P., The Impact of COVID-19 on the Fashion Industry: A Generation Survey. *STRATEGICA*, p. 285.
- Groundwork. 2021. “Youth in a Changing Climate.” <https://www.groundwork.org.uk/wp-content/uploads/2021/11/Groundwork-Youth-in-a-Changing-Climate-Report-Final-November-2021.pdf>.
- Han, H. și Ahn, S.W., 2020. Youth mobilization to stop global climate change: Narratives and impact. *Sustainability*, 12(10), 4127.
- Hautea, S., Parks, P., Takahashi, B. și Zeng, J., 2021. Showing they care (or don’t): Affective publics and ambivalent climate activism on TikTok. *Social Media+ Society*, 7(2).
- Hayward, Bronwyn. 2020. *Children, Citizenship and Environment: #SchoolStrike Edition*. London: Routledge.
- Heffernan, T.W., Heffernan E., Reynolds N., Lee W. J. și Cooper P., 2021. “Towards an Environmentally Sustainable Rental Housing Sector.” *Housing Studies* 36 (3): 397–420.
- Henn, M., Sloam J. și Nunes A., 2021. “Young Cosmopolitans and Environmental Politics: How Postmaterialist Values Inform and Shape Youth Engagement in Environmental Politics.” *Journal of Youth Studies*, November, 1–21.
- Hickman, C., Marks, E., Pihkala, P., Clayton, S., Lewandowski, R.E., Mayall, E.E., Wray, B., Mellor, C. și van Susteren, L., 2021. Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey. *The Lancet Planetary Health*, 5(12), e863-e873.
- Hjellestet, K., 2020. The Kids Are All Right: Lessons From Recent Changes In Student Preferences In Norway's Oil-Dependent Regions. *Policy & Practice: A Development Education Review*, (30).
- Hoon, L. și Pype K., 2022. “How Can EU Deliver a Socially Just Green Deal? Looking at the European Green Deal through a Socially Just Transition Lens.” Open Society Foundation.
- Institutul European din România. 2022. Raport: Conferința privind viitorul Europei. Opinii ale cetățenilor din România. Disponibil la: <http://ier.gov.ro/wp->

- content/uploads/2022/03/IER_Report-final-COFE_RO_21-martie-2022-1.pdf.
<https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/chapter-2/>.
- IPCC. 2018. “Global Warming of 1.5°C.” Paris: Intergovernmental Panel for Climate Change.
- Ipsos. 2021. “Pan-European Survey. Main Multi-Country Report.” Climate Of Change and European Union. Disponibil la: [https://eeb.org/wp-content/uploads/2021/04/IPSOS-Multi-Country-Report-complete.FINAL .pdf](https://eeb.org/wp-content/uploads/2021/04/IPSOS-Multi-Country-Report-complete.FINAL.pdf).
- Jiglău, G., Sinea, A., Murafa, C. Bădescu, G., 2017. *Sărăcia energetică și consumatorul vulnerabil. Cât de departe suntem de Europa?*. Centrul pentru Studiul Democrației. Disponibil la: <https://www.democracycenter.ro/romana/publicatii/policy-briefs/saracia-energetica-si-consumatorul-vulnerabil-cat-de-departee-suntem-de-europa>.
- Jijie, D.T., Maxim, A., Roman, A. și Roșcovan, M. 2021. Public Acceptance and Support of Renewable Energy in the North-East Development Region of Romania. *Energies*, 14, 1-13.
- Kantar Public, Brussels. 2019. “How Do We Build a Stronger, More United Europe? The Views of Young People.” European Commission .
- Kantar. 2020. “Attitudes of Europeans towards the Environment. Special Eurobarometer 501.” European Commission.
- Klein, N., 2015. *This Changes Everything*. London: Penguin Books.
- Koudelková, P. și Hejlová, D.P.D., “Is green in fashion?” Analysing the strategic communication of fashion brands and the attitudes of generation z consumers towards environmental issues in the fashion industry. 11–13 octombrie 2021, eveniment online, p. 35.
- Kowasch, M., Cruz, J.P., Reis, P., Gericke, N. și Kicker, K., 2021. Climate youth activism initiatives: Motivations and aims, and the potential to integrate climate activism into ESD and transformative learning. *Sustainability*, 13(21), 11581.
- Lee, K., Gjersoe, N., O’Neill, S. și Barnett, J., 2020. Youth perceptions of climate change: A narrative synthesis. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 11(3), e641.
- Martin, B., 2029. Green hearts and gilets jaunes. The protests sweeping French cities are a forceful reminder that without economic justice, the green transition will not happen. Disponibil la: <https://www.greenecomycoalition.org/news-and-resources/green-hearts-and-gilets-jaunes>.
- Ministerul Francez al Educației și Tineretului. 2022. “Report on the European Youth Conference.”
- Ministerul Mediului Apelor și Pădurilor, 2015. Planul Național de Acțiune 2016-2020 Privind Schimbările Climatice. Disponibil la: http://www.mmediu.ro/app/webroot/uploads/files/2015-07-14_Plan_actiune_schimbari_climatice_2016-2020.pdf.
- Moxon, D. și Barta O., 2021. “Young People, The Environment and Sustainability.” Youth Goals EU.
- Națiunile Unite, 2015. *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*; United Nations: New York, NY.

- Neas, S., 2022. *Youth Climate Activism: Educational Experiences, Stories About Becoming Activists and Framings of Climate Change* (Teză de doctorat, University of California Davis).
- O'Brien, K., Selboe, E. și Hayward, B.M., 2018. Exploring youth activism on climate change. *Ecology and Society*, 23(3).
- O'Shea, R., Bryson, C. și Jowell, R., 2002. Comparative attitudinal research in Europe. Disponibil la: <https://www.europeansocialsurvey.org/>.
- Observatorul Român al Sărăciei Energetice, 2022. Sărăcia energetică în România din perspectiva datelor. Disponibil la: <https://saracie-energetica.ro>.
- Ouariachi, T., Olvera-Lobo, M.D. și Gutiérrez-Pérez, J., 2017. Gaming climate change: assessing online climate change games targeting youth produced in Spanish. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 237, pp. 1053-1060.
- Parker, K., Graf, N. și Igielnik, R., 2019. „Generation Z Looks a Lot Like Millennials on Key Social and Political Issues”. Pew Research Centre. Disponibil la: https://www.pewresearch.org/social-trends/2019/01/17/generation-z-looks-a-lot-like-millennials-on-key-social-and-political-issues/psdt_1-17-19_generations-01/.
- Peters, L, Novak, D.R., Pankratz, D. Și Rogers, S., (2022). The cost of buying green. Deloitte Insights. Disponibil la: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/retail-distribution/consumer-behavior-trends-state-of-the-consumer-tracker/sustainable-products-and-practices-for-green-living.html>.
- Pickard, S., (2019). Young environmental activists are doing it themselves. *Political Insight*, 10(4), 4–7.
- Pickard, S., 2022. “Young Environmental Activists and Do-It-Ourselves (DIO) Politics: Collective Engagement, Generational Agency, Efficacy, Belonging and Hope.” *Journal of Youth Studies*. <https://doi.org/10.1080/13676261.2022.2046258>.
- Pilkington, H. și Pollock G., 2015. “‘Politics Are Bollocks’: Youth, Politics and Activism in Contemporary Europe.” *The Sociological Review* 63 (2_suppl): 1–35.
- Planul Național de Redresare și Reziliență, 2022. Pilonul VI Politici pentru noua generație, componenta C15 Educație. Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene.
- Poláková, P. și Klímová, B., 2019. Mobile technology and Generation Z in the English language classroom—A preliminary study. *Education Sciences*, 9(3), p. 203.
- Preston, I., Banks, N., Hargreaves, K., Kazmierczak, A., Lucas, K., Mayne, R., Downing, C. și Street, R., 2014. Climate change and social justice: an evidence review. *Joseph Rowntree Foundation: York, UK*, p. 82.
- Regan, H., 2020. “Air Pollution Falls by Unprecedented Levels in Major Global Cities during Coronavirus Lockdowns.” *CNN*. Disponibil la: <https://edition.cnn.com/2020/04/22/world/air-pollution-reduction-cities-coronavirus-intl-hnk/index.html>.
- Rice, L.L. și Moffett, K.W., 2021. *The Political Voices of Generation Z*. Routledge.
- Rothman, D., 2016. A Tsunami of learners called Generation Z. Disponibil la: http://mdle.net/Journal/A_Tsunami_of_Learners_Called_Generation_Z.pdf.
- Scholz, C. și Rennig, A. eds., 2019. *Generations Z in Europe: Inputs, insights and implications*. Emerald Group Publishing.

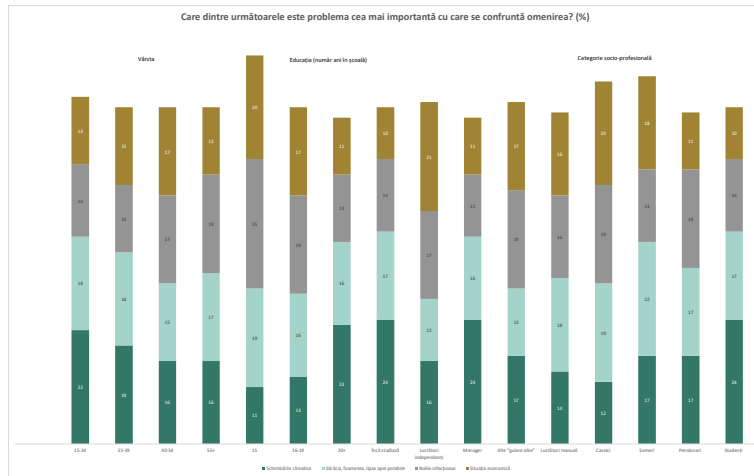
- Scholz, T.M. și Vyugina, D., 2019. Looking into the future: What we are expecting from generation Z. In *Generations Z in Europe*. Emerald Publishing Limited.
- Seemiller, C. și Grace, M., 2017. Generation Z: Educating and engaging the next generation of students. *About Campus*, 22(3), pp. 21-26.
- Seemiller, C. și Grace, M., 2018. *Generation Z: A Century in the Making*. Routledge.
- Sloam, James. 2014. “‘The Outraged Young’: Young Europeans, Civic Engagement and the New Media in a Time of Crisis.” *Information, Communication and Society* 17 (2): 217–31.
- Smol, M., Avdiushchenko, A., Kulczycka, J. și Nowaczek, A., 2018. Public awareness of circular economy in southern Poland: Case of the Malopolska region. *Journal of Cleaner Production*, 197, pp. 1035-1045.
- Soler-i-Martí, R. și Ferrer-Fons M., 2015. “Youth Participation in Context: The Impact of Youth Transition Regimes on Political Action Strategies in Europe.” *The Sociological Review* 63 (2_suppl): 92–117.
- Sound Connections, Centrala și Stocznia. 2021. “Next Generation: Poland.” British Council . https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/next_generation_poland.pdf.
- Spiller , A., Zühlsdorf, A., Jürkenbeck, K., Schulze, M., 2021. *Survey on youth: changing habits*. Heinrich Boll Stiftung. Disponibil la: <https://eu.boell.org/en/2021/09/07/survey-youth-changing-habits>.
- Stevenson, K.T., Peterson, M. N. și Bondell, H.D., 2019. The influence of personal beliefs, friends, and family in building climate change concern among adolescents. *Environmental Education Research*, 25(6), pp. 832-845.
- Stevenson, R.B., Nicholls, J. și Whitehouse, H., 2017. What is climate change education?. *Curriculum Perspectives*, 37(1), pp. 67-71.
- Szymkowiak, A., Melović, B., Dabić, M., Jeganathan, K. și Kundi, G.S., 2021. Information technology and Gen Z: The role of teachers, the internet, and technology in the education of young people. *Technology in Society*, 65, p. 101565.
- Ștefănescu, M., Bălan, L.L și Radu, L., 2022. *Pactul ecologic european: oportunități și provocări pentru dezvoltarea sustenabilă a României*. Institutul European din România. Studii de Strategie și Politici SPOS 2021.
- Taylor, D., 2019. Can the environmental movement attract and maintain the support of minorities?. In *Race and the incidence of environmental hazards*, pp. 28-54. Routledge.
- Taylor, M., Watts, J. și Bartlett, J., 2019. Climate crisis: 6 million people join latest wave of global protests. *The Guardian*.
- Todor, A. (coord.), 2021. Analiză europeană și națională a educației privind schimbările climatice. Disponibil la: https://angajamentpentruclima.ro/wp-content/uploads/2021/11/04_Raport-A3-Analiza-situatiei-actuale-a-educatiei-privind-schimbarile-climatice-final.pdf
- Todor, A., 2021. Raport de cercetare privind percepția tinerilor din România față de educația privind schimbările climatice. SNSPA.
- Tsekoura, Maria. 2016. “Spaces for Youth Participation and Youth Empowerment: Case Studies from the UK and Greece.” *Young Children* 24 (4): 326–41.

- Turner, A., 2015. Generation Z: Technology and social interest. *The Journal of Individual Psychology*, 71(2), pp. 103-113.
- Vardoulakis, S. și Heaviside, C., eds., 2012. *Health Effects of Climate Change in the UK 2012: Current evidence, recommendations and research gaps*. Health Protection Agency.
- Vílchez, J.E.; Escobar, T., 2014. Uso de laboratorio, huerto escolar y visitas a centros de naturaleza en Primaria: Percepción de los futuros maestros durante sus prácticas docentes [Use of laboratory, school garden and visits to nature centers in primary education: Perception of future teachers during their teaching practice]. *Rev. Electrónica Enseñanza Cienc.* 13, 222–241.
- Warren, M., 2019. Thousands of scientists are backing the kids striking for climate change. *Nature* 567 (7748), pp. 291–292.
- Watts, J., Laville, S., 2019. Across the globe, millions join biggest climate protest ever. *The Guardian*.
- Whittle, R., Medd, W., Deeming, H., Kashefi, E., Mort, M., Twigger Ross, C., Walker, G. and Watson, N., 2010. *After the Rain – learning the lessons from flood recovery in Hull*. Lancaster University.
- Wielk, E. și Standlee, A., 2021. Fighting for their future: An exploratory study of online community building in the youth climate change movement. *Qualitative Sociology Review*, 17(2), pp. 22-37.
- Williams, A. și Hodges, N.J., 2020, December. Generation Z and socially responsible fashion consumption: Exploring the value-action gap. In *International Textile and Apparel Association Annual Conference Proceedings* (Vol. 77, Nr. 1). Iowa State University Digital Press.
- Wong-Parodi, G. și Feygina, I., 2020. Understanding and countering the motivated roots of climate change denial. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 42, pp. 60-64.
- Young People Across Europe. 2021. “Our Green Deal for Europe - A Just One.” https://foemalta.org/wp-content/uploads/2021/11/Accessible_Youth_Proposal.pdf.
- Zimmermann, K. și Graziano P., 2020. “Mapping Different Worlds of Eco-Welfare States.” *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su12051819>.

Anexe

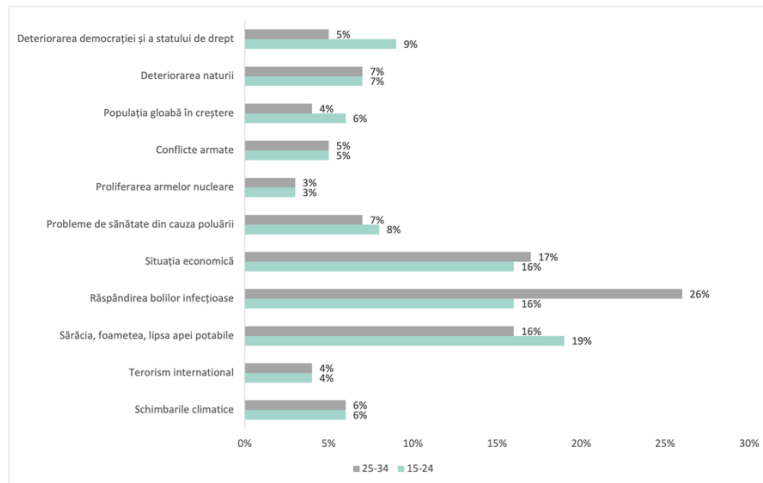
Grafice și tabele

Grafic 1 Care dintre următoarele este problema cea mai importantă cu care se confruntă omenirea?

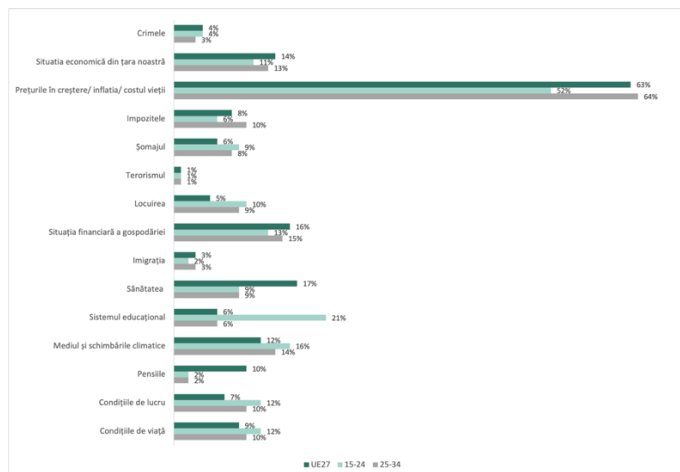
Sursa: EBS 513, QB1a.

Grafic 2 România: Care dintre următoarele este problema cea mai importantă cu care se confruntă omenirea?

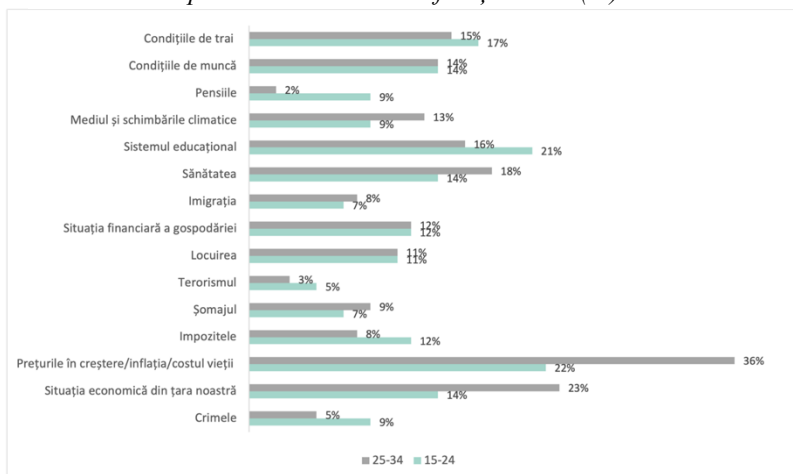
Sursa: EBS 513, QB1a.

Grafic 3 La nivel personal care sunt problemele cele mai importante cu care te confrunți acum? (%)

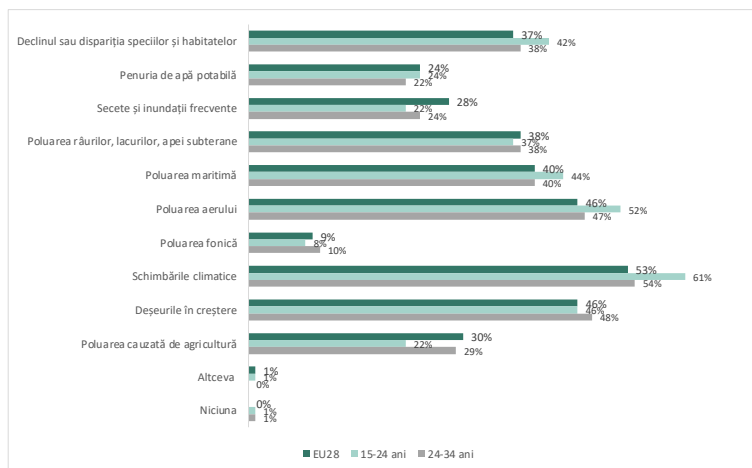
Sursa: ES97, 2022.

Grafic 4 România: La nivel personal care sunt problemele cele mai importante cu care te confrunți acum? (%)

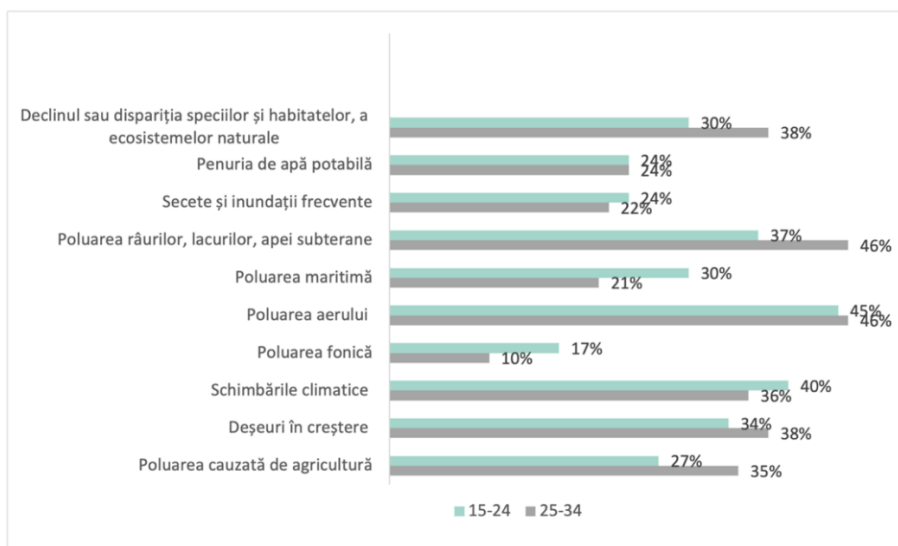
Sursa: ES97, 2022.

Grafic 5 Din lista următoare alege patru dintre problemele de mediu pe care le consideri cele mai importante.

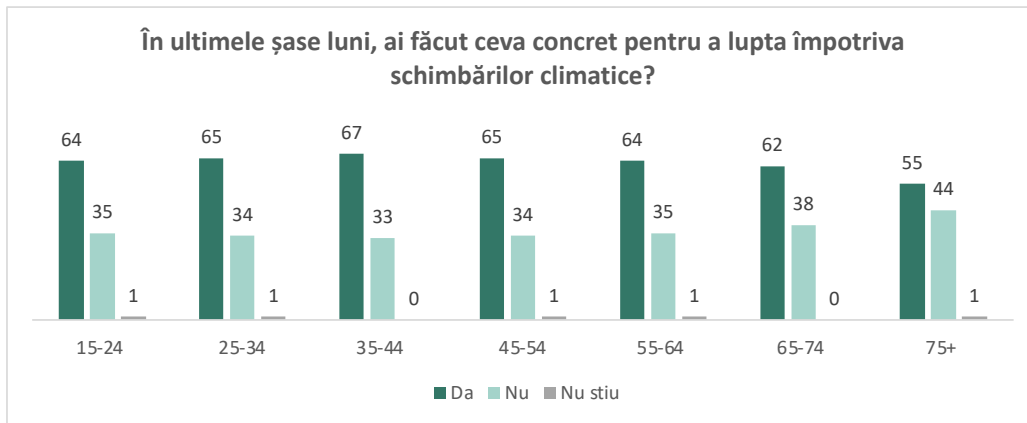
Sursa: EBS501, 2019

Grafic 6 România: Din lista următoare alege patru dintre problemele de mediu pe care le consideri cele mai importante.

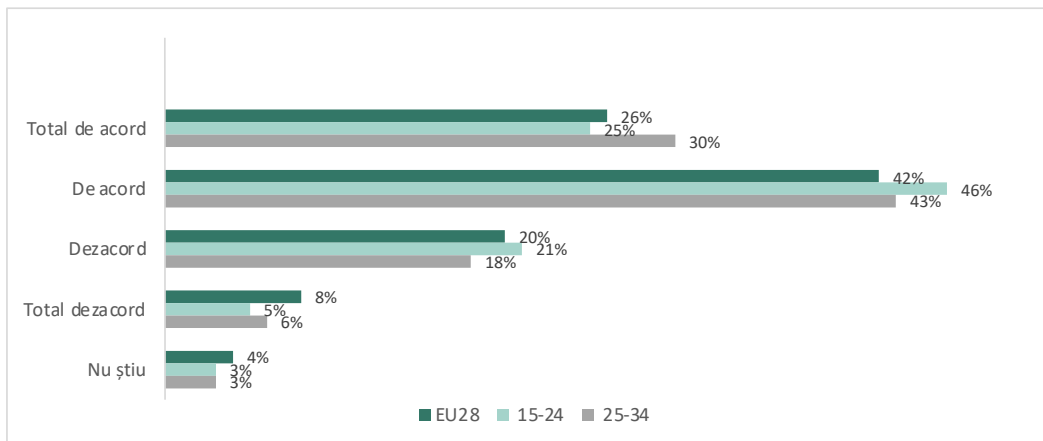
Sursa: EBS501, 2019.

Grafic 7 În ultimele șase luni, ai făcut vreo acțiune pentru a combate schimbările climatice? (%)

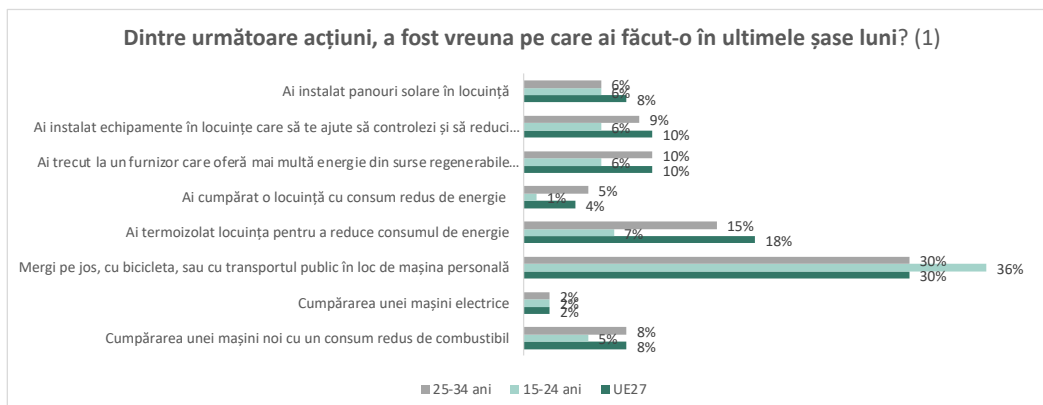
Sursa: EBS513, 2021.

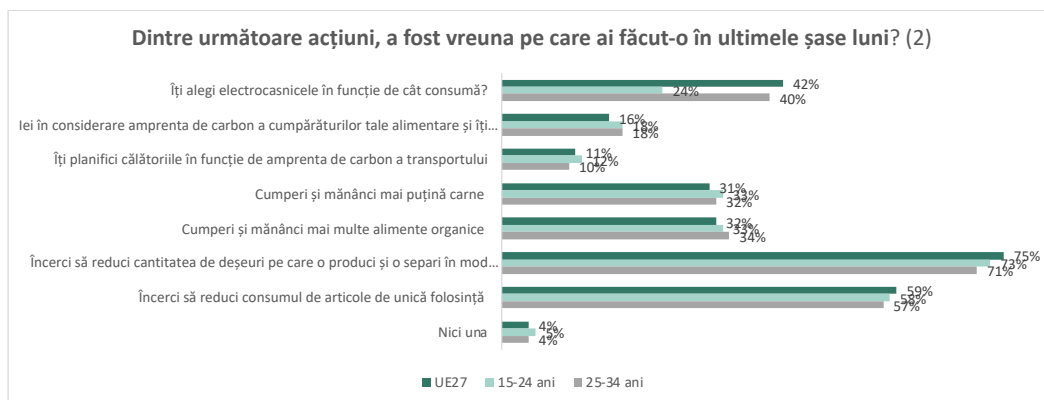
Grafic 8 În ce măsură sunteți de acord cu următoarea afirmație: Obiceiurile dvs. de consum afectează negativ mediul din Europa și restul lumii?

Sursa: EBS501, 2019.

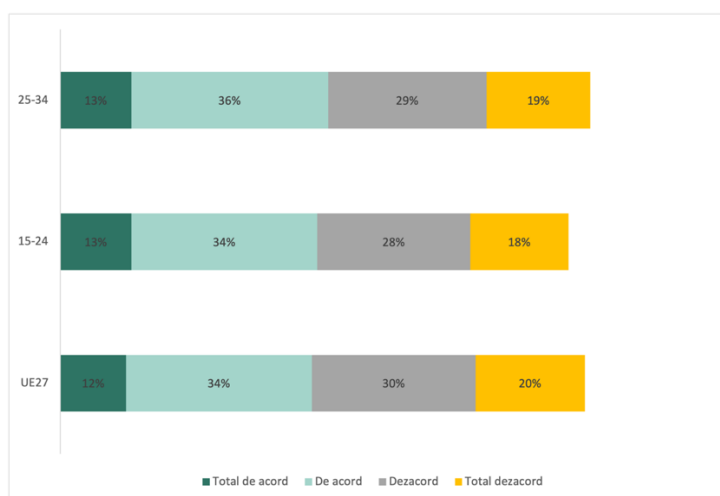
Grafic 9 Dintre următoarele acțiuni, a fost vreuna pe care ai făcut-o în ultimele șase luni? (1) și (2)

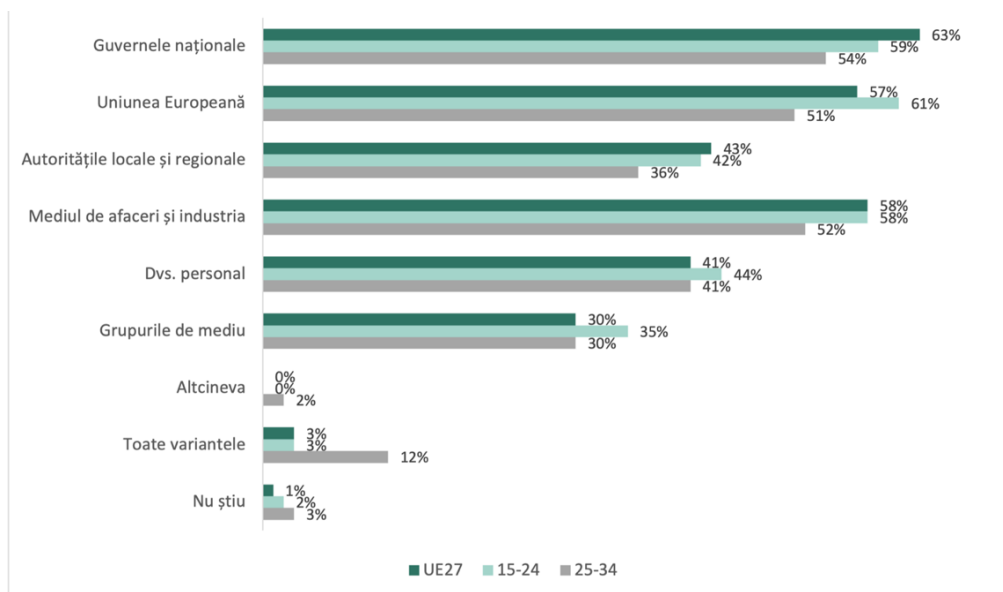
Sursa: EBS513, 2021.

Grafic 10 În ce măsură sunteți de acord cu următoarea afirmație: vocea mea contează în UE.

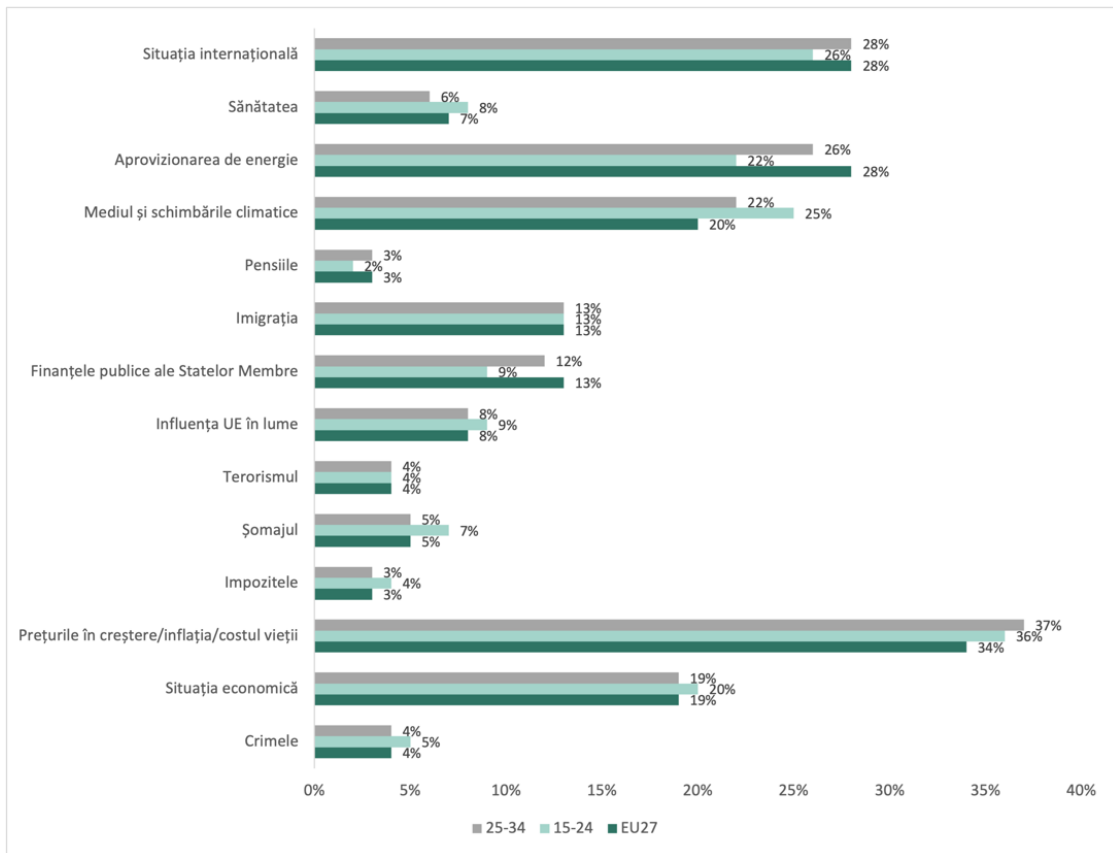
Sursa: ES97, 2022.

Grafic 11 În opinia dvs. cine este responsabil să combată schimbările climatice?

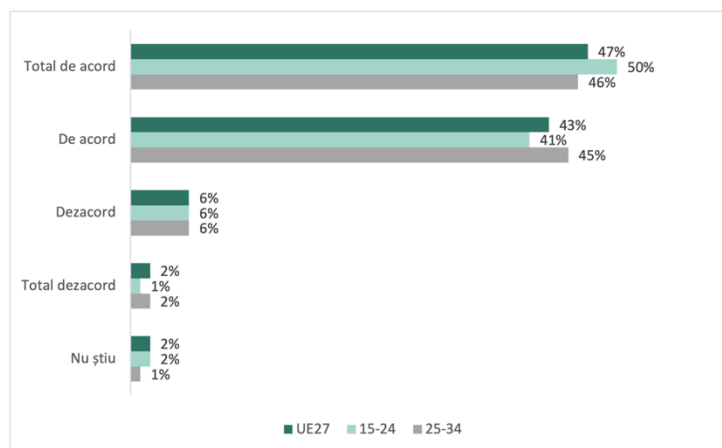
Sursa: EBS513, 2021.

Grafic 12 Care credeți că sunt două dintre cele mai importante probleme cu care se confruntă UE la momentul actual? (maxim două variante)

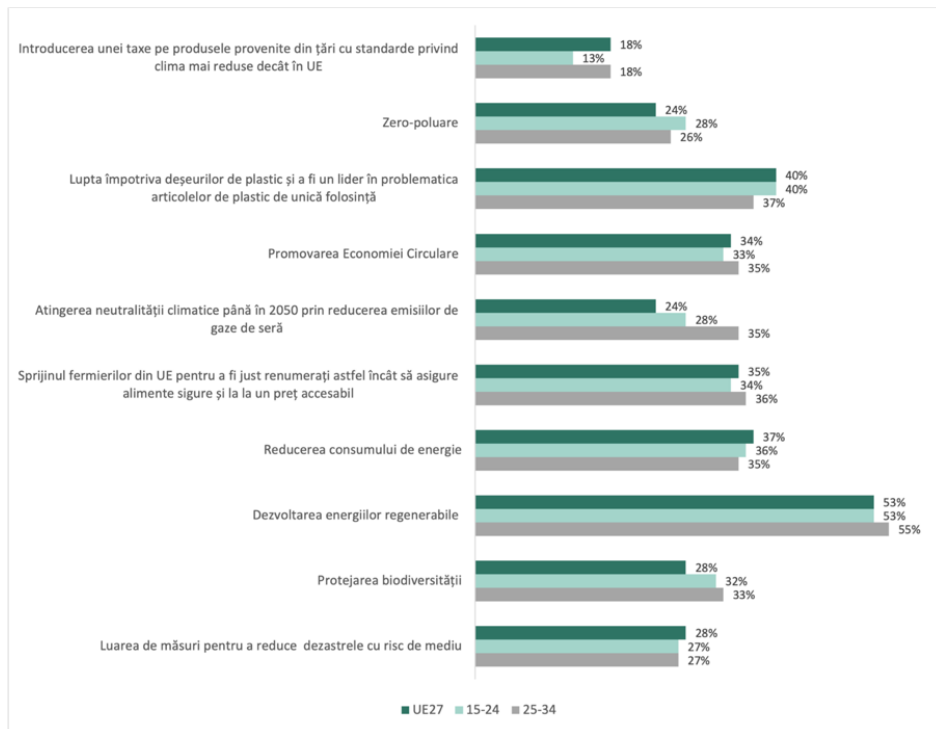
Sursa: ES97, 2022.

Grafic 13 Ar trebui să reducem emisiile de gaze de seră la minimum și să le compensăm pe cele existente prin măsuri precum creșterea suprafețelor împădurite cu scopul de a atinge neutralitatea climatică până în 2050

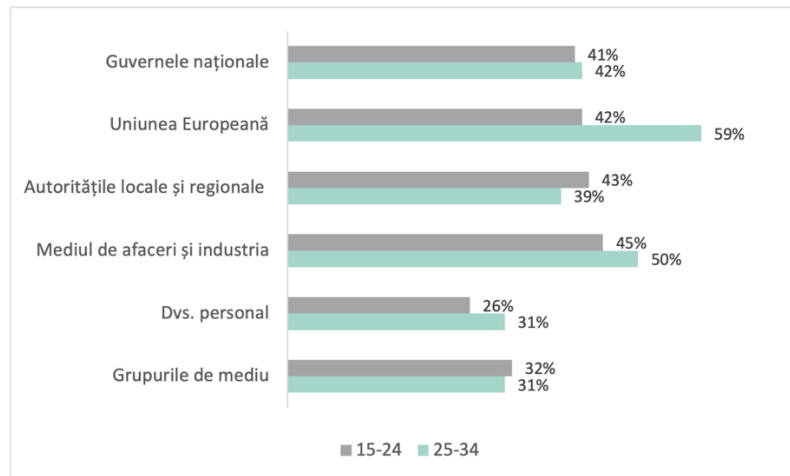
Sursa: EBS513, 2021.

Grafic 14 În opinia dvs., cărora dintre următoarele obiective ar trebui să le fie acordate prioritate în Pactul Verde European, un set de măsuri luate pentru protejarea mediului și combaterea schimbărilor climatice?

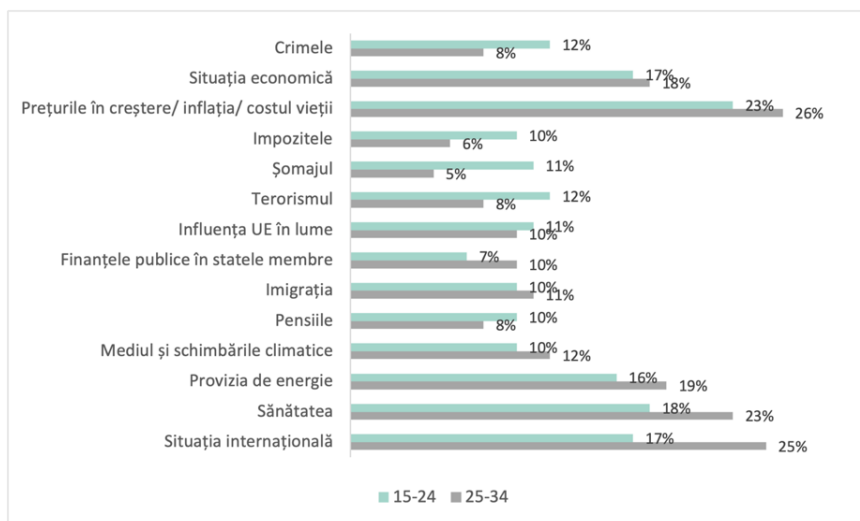
Sursa: EB97, 2021.

Grafic 15 În opinia dvs. cine este responsabil să combată schimbările climatice? (România)

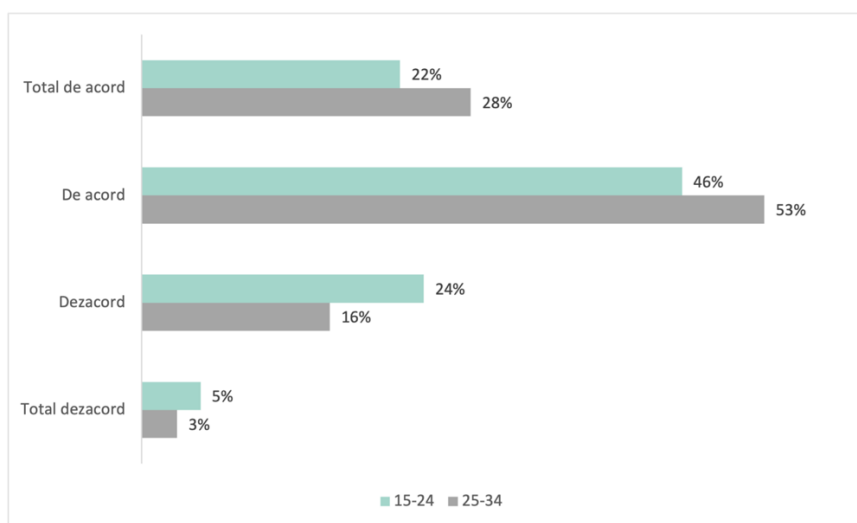
Sursa: EBS513, 2021.

Grafic 16 Care credeți că sunt două dintre cele mai importante probleme cu care se confruntă UE la momentul actual? (România)

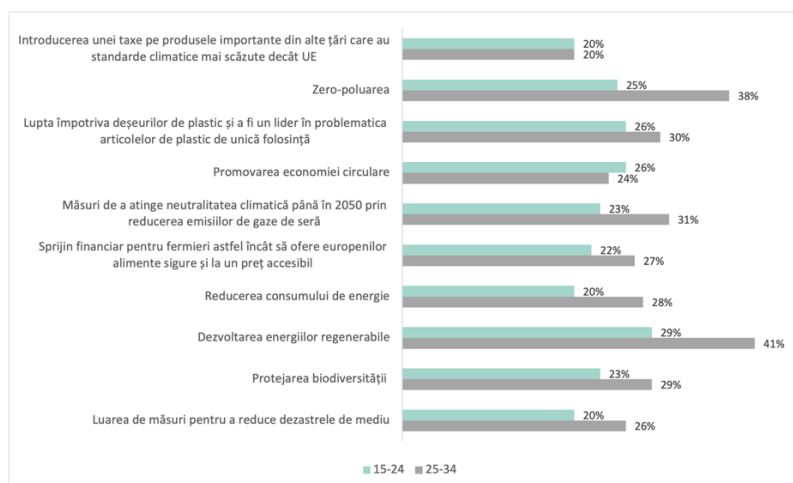
Sursa: ES97, 2022.

Grafic 17 România: În ce măsură sunteți de acord cu următoarea afirmație: Ar trebui să reducem emisiile de gaze de seră la minimum și să le compensăm pe cele existente prin măsuri precum creșterea suprafețelor împădurite cu scopul de a atinge neutralitatea climatică până în 2050.

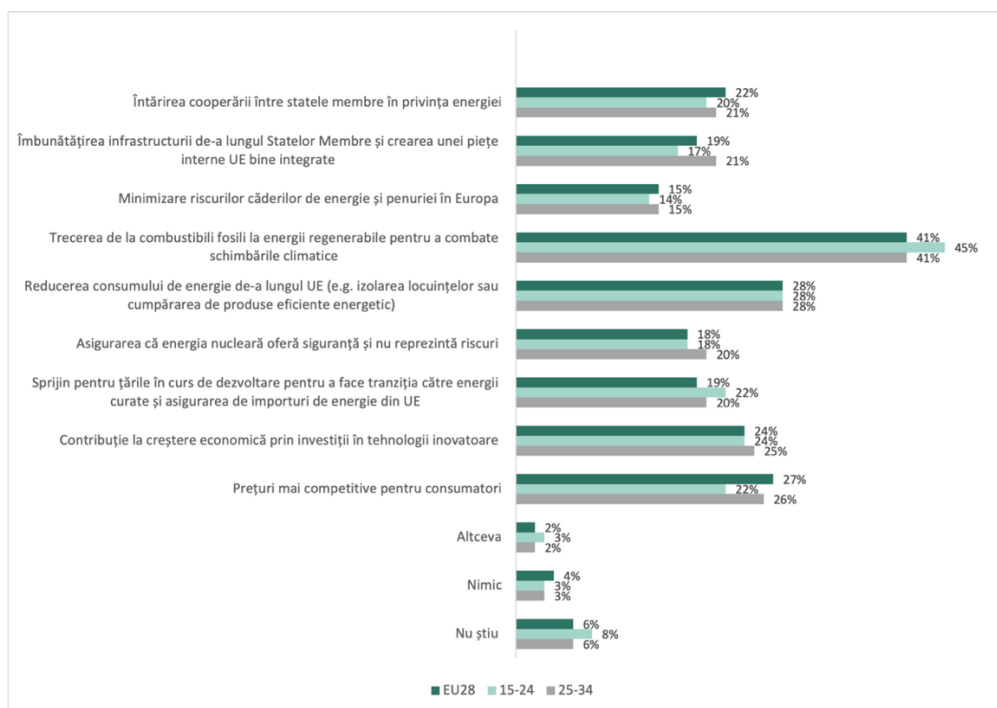
Sursa: EBS513, 2021.

Grafic 18 În opinia dvs., cărora dintre următoarele obiective ar trebui să le fie acordate prioritate în Pactul verde european, ca set de măsuri luate pentru protejarea mediului și combaterea schimbărilor climatice?

Sursa: EB97, 2022.

Grafic 19 Ce înseamnă politica energetică UE pentru dvs? (maxim 3 răspunsuri)

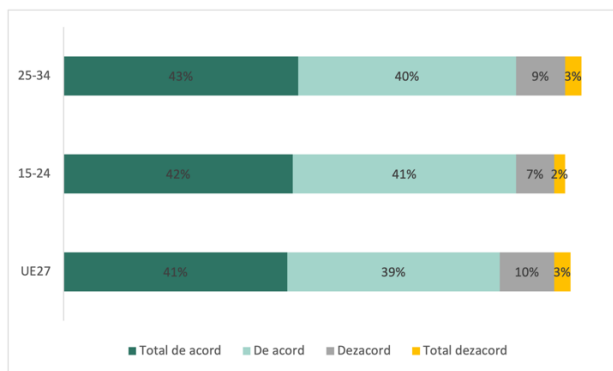
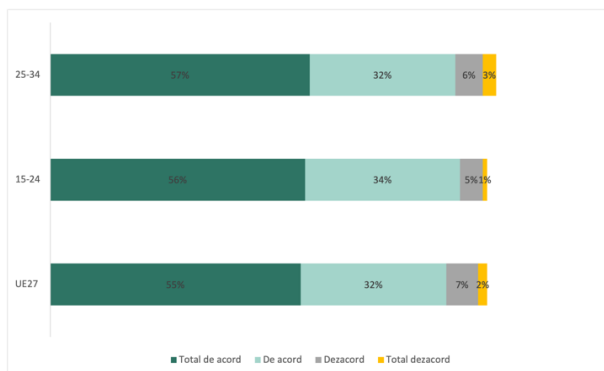

Sursa: EBS492, 2019.

Grafic 20 Vă rugăm să ne spuneți în ce măsură sunteți de acord sau dezacord cu următoarele afirmații:

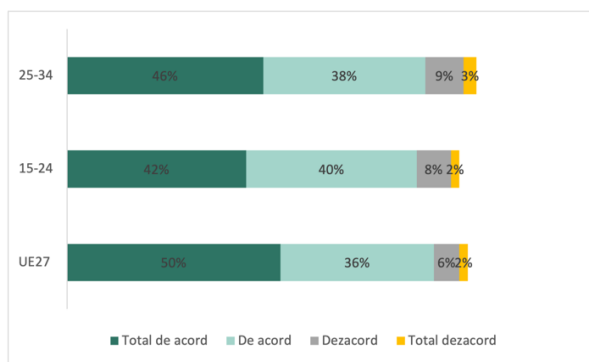
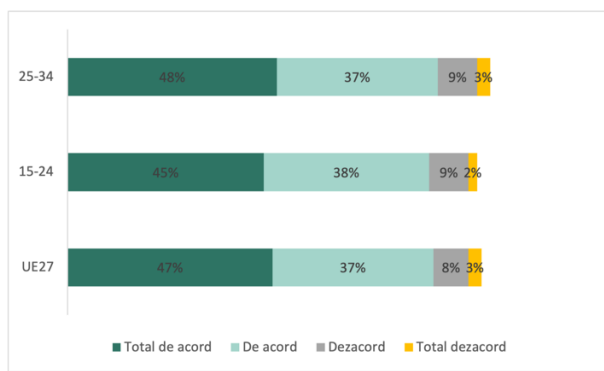
UE trebuie să investească masiv în energii regenerabile precum cea solară și eoliană

Pe termen lung, energia regenerabilă poate limita prețul plătit pentru consumul de energie

Reducerea importurilor de petrol și gaz și investițiile în energii regenerabile sunt importante pentru securitatea noastră generală

Depozitele de gaz trebuie repede aprovizionate pentru a asigura furnizarea continuă a energiei pe perioada iernii

Sursa: ES97, 2022.

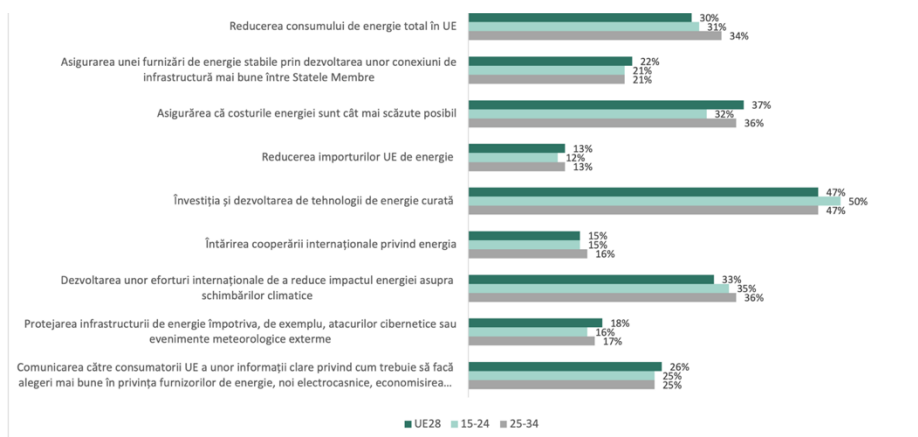
Tabel 3: Ce înseamnă politica energetică UE pentru dvs? (maxim 3 răspunsuri)

	Trecerea de la combustibili fosili pentru a combate schimbările climatice	Prețuri competitive mai pentru consumatori	Întărirea cooperării între Statele Membre
EU-28	41	27	22
Vârstă			
15-24	45	22	20
25-39	41	26	22
40-54	43	27	24
55+	40	29	22
Educație (finalizată la)			

15	35	34	18
16-19	37	29	22
20+	49	23	26
Studiază	49	19	21
Auto-apartenență la clasă socială			
Muncitoare	35	32	17
Clasa de mijloc de jos	41	28	24
Clasa de mijloc	44	27	24
Clasa de mijloc de sus	51	16	29
Clasa de sus	47	23	36
Orientare politică stânga - dreapta			
Stânga	49	24	24
Dreapta	42	28	23
Centru	38	28	22

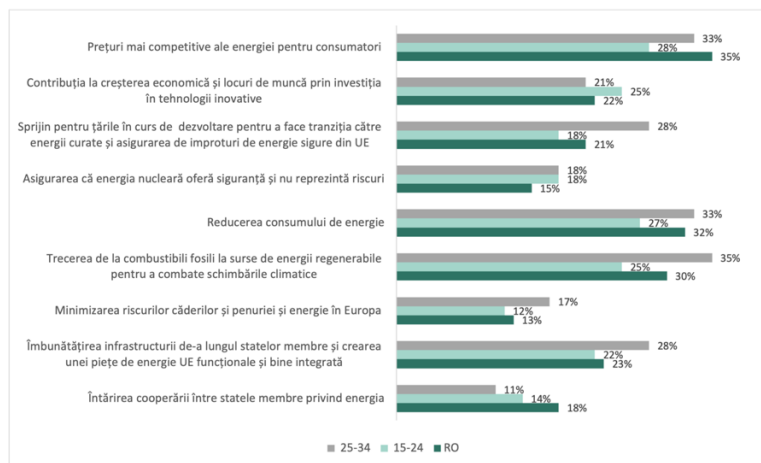
Sursa: EBS492, 2019.

Grafic 21 În opinia dvs., care dintre următoarele probleme privind energia ar trebui să fie o prioritate pentru UE în următorii 10 ani? (maxim 3 răspunsuri)

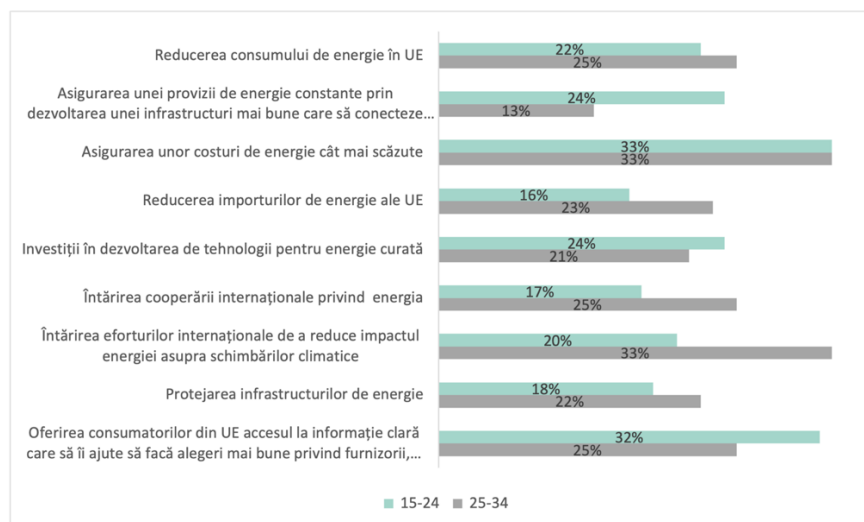
Sursa: EBS492, 2019.

Grafic 22 Ce înseamnă politica energetică UE pentru dvs? (maxim 3 răspunsuri)

Sursa: EBS492, 2019.

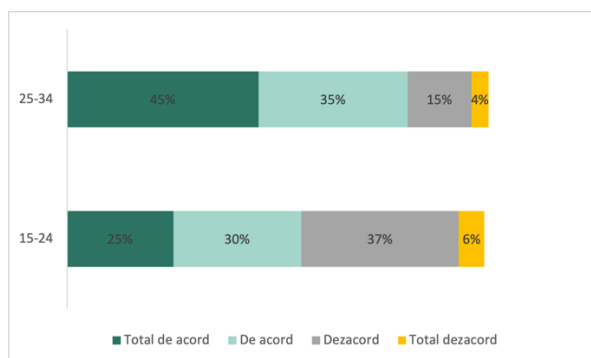
Grafic 23 În opinia dvs., care dintre următoarele probleme privind energia ar trebui să fie o prioritate pentru UE în următorii 10 ani? (maxim 3 răspunsuri)

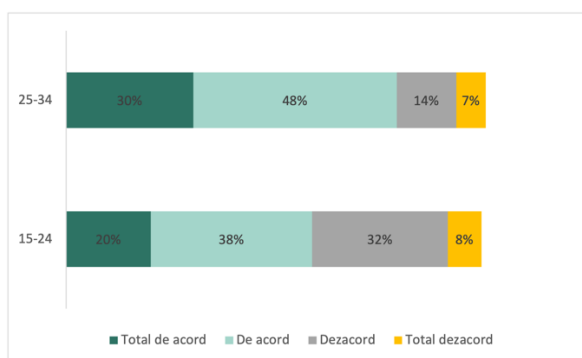
Sursa: EBS492, 2019.

Grafic 24 Vă rugăm să ne spuneți în ce măsură sunteți de acord sau dezacord cu următoarele afirmații:

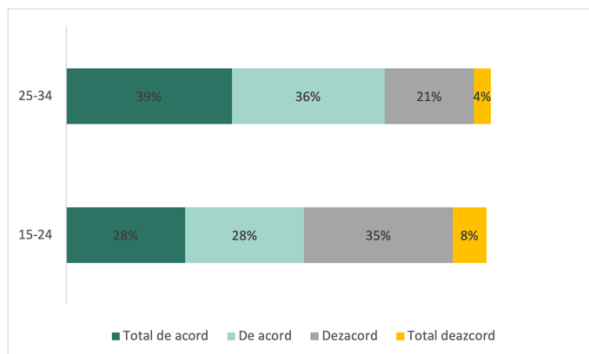
UE trebuie să investească masiv în energii regenerabile precum cea solară și eoliană

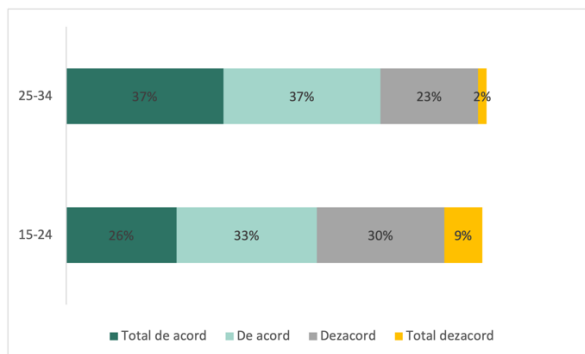
Pe termen lung, energia regenerabilă poate limita prețul plătit pentru consumul de energie

Reducerea importurilor de petrol și gaz și investițiile în energii regenerabile sunt importante pentru securitatea noastră generală

Depozitele de gaz trebuie repede aprovizionate pentru a asigura furnizarea continuă a energiei pe perioada iernii

Sursa: ES97, 2022.

Institutul European din România
Bd. Regina Elisabeta 7-9, sector 3
RO-030016, București